

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

‘ARCHITEKTONES’
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 62, Cycle B, March/April 2007
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου
Γεν. Γραμματέας: Γιώργος Διαμαντόπουλος
Ταμίας: Αλέξανδρος Βράκας
Ειδ. Γραμματέας: Αργύρης Δημητριάδης
Μέλη: Σαράντος Βενιζέλος
Πόλυ Γεωργακοπούλου
Μαρία Κουρμπανά
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμπης
Παντελής Νικολακόπουλος
Ουρανία Οικονόμου
Θανάσης Παπιάς
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Ρ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όλγα Σπμαιοφορίδου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώργος Καλομνίδης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Βιργινία Παυλίδου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ

Λάμπης Δορλής

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Βάνα Διαμαντοπούλου,

Αρετή Κατή, Μέλω Παπαδοπούλου,

Χρυσούλα Μουσουράκη

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Νίκη Δανιηλίδου

DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ

Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570

ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 62 – περίοδος Β | Μάρτιος/Απρίλιος 2007

Εξώφυλλο: Γλυπτικό έργο του Απόστολου
Φανακίδη [λεπτομέρεια επεξεργασμένη
ψηφιακά από τον Μ. Λεφαντζή]

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Μάρω Σίνου
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:

Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος

[Κύπρος]

Νεκτάριος Κεφαλογιάννης

[Βαρκελώνη]

Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]

Εμμανουήλ Ντούρλιας [Παρίσι]

Γ. Προκάκης, Α. Καλαντίδης

[Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:

Γιώργος Νικολάου

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περιλήψη του άρθρου του.

Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δισκέτα και να συνοδεύονται από PRINT-OUT και φωτογραφικό υλικό, για άρθρα αφιερωμάτων η έκτασή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπομπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαιρών 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις.

Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από την Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στην Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Περιεχόμενα

- 18 «Σημείωμα της σύνταξης»
20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 26 **Α. Δημητρακόπουλος**, «Ιδιωτεία, Ιδιοποίηση και Ιδιώτευση: η ιδιότητα στην εκπαίδευση»
28 **Εμμ. Ντούρλιας**, «Μια ευχή για τα τριάντα χρόνια του Beaubourg!»

Ε Π Ι Τ Ο Π Ο Υ

- 30 «ΣΔΙΤ»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Αρχιτεκτονική κριτική

[Επιμέλεια: Μ. Λεφαντζής]

- 50 «Κριτική(οί) αρχιτεκτονικής 1950-1960»
56 **Γ. Σπμαιοφορίδης**, «Τα σημεία της κριτικής»
59 **Δ. Φιλιππίδης**, «Σπάνιο αλλά όχι υπό εξαφάνιση είδος»
61 **Γ. Τζιρτζιλιάκης**, «Η ελάσσων κριτική»
65 «Περί αρχιτεκτονικής κριτικής»
72 **Μ. Λεφαντζής**, «Παράθυρο στην Αρχιτεκτονική Κριτική »

Δ Ι Α Γ Ω Ν Ι Σ Μ Ο Σ

- 83 **Δημαρχιακό Μέγαρο Μεσολογγίου**

90 Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

- 91 **Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η**

Στο παρόν αφιέρωμα, επιχειρείται η ανίχνευση των πολυδιάστατων συσχετισμών της Αρχιτεκτονικής Κριτικής με την αρχιτεκτονική πραγματικότητα, μέσω της προβληματικής που αφορά τις πολιτικοκοινωνικές και ιστορικές επιρροές της.

Επίσης, διερευνάται η δυναμική που μπορεί να έχει ο κριτικός λόγος στη σημερινή κρίση που περνά η αρχιτεκτονική, επισημαίνοντας το παρελθόν και το παρόν των επικρίσεων και των διακρίσεων που υποβάλλονται από τους όρους που θέτουν οι παρεμβατικοί μηχανισμοί της επικαιρότητας.

Στόχος του αφιερώματος, είναι να παρουσιάσει τις δυνατότητες της κριτικής στην ελληνική αρχιτεκτονική και να προσδιορίσει τα βασικά στοιχεία του χαρακτήρα που αυτή πρέπει να έχει, για να συμβάλει ενεργά στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής σκέψης και πράξης του σήμερα.

Στην οργάνωση και επιμέλεια του αφιερώματος, έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης όσο το δυνατόν περισσότερων απόψεων-θεωρήσεων για το θέμα, με την αντιστικτική παράθεση παλαιότερων αποσπασμάτων κριτικού λόγου των αρχών της μεταπολεμικής περιόδου.

Βέβαια, σε ένα αφιέρωμα περιορισμένων σελίδων, είναι προφανής η αδυναμία ολοκληρωμένης παρουσίασης της κριτικής, δεν παύει όμως να είναι ιδιαίτερα σημαντική μια πρώτη –και λιγότερο αποσπασματική από τις προηγούμενες– παρουσίαση του θέματος στο περιοδικό του συλλόγου μας, το οποίο είναι και το ιδανικότερο δημόσιο βήμα για την κριτική, αφού εκπροσωπεί ή –καλύτερα πρέπει να εκπροσωπεί– χωρίς «στεγανά», όλους τους Έλληνες αρχιτέκτονες...

- Προς
1. ΟΣΚ ΑΕ
 2. ΥΠ. ΟΙΚ. και ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΔΙΥΠ. ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΔΙΤ
Υπόψη: Υπουργού κ. Γ. Αλογοσκούφη
 3. ΥΠ. ΟΙΚ. και ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΙΔ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΔΙΤ

Θέμα: Ερωτήματα σχετικά με Συμπράξεις Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα στην ΟΣΚ ΑΕ

Πρόσφατα πληροφορηθήκαμε ότι προωθούνται από την ΟΣΚ ΑΕ έξι (6) προγράμματα ένταξης 160 σχολικών κτηρίων της επικράτειας σε ΣΔΙΤ, συνολικού προϋπολογισμού 560.000.000 €. Θέλουμε να μας γνωρίσετε εάν εντάχθηκαν στις ΣΔΙΤ:

- α) των 27 νέων σχολικών μονάδων στην περιφέρεια Αττικής,
 - β) των 31 της Κεντρικής Μακεδονίας,
 - γ) των 22 της Ανατολικής και Δυτικής Μακεδονίας, της Θράκης, της Δυτικής Ελλάδας, της Ηπείρου και των Ιονίων Νήσων,
- έργα που είχαν μελετηθεί ήδη.

Να μας γνωρίσετε σε ποια φάση μελέτης παραδόθηκαν, καθώς επίσης την εξέλιξη των προϋπολογισμών από την αρχική προκαταρκτική μελέτη μέχρι σήμερα. Ακόμη, να μας γνωρίσετε τα τρία προγράμματα της υπόλοιπης Ελλάδας.

Σας παρακαλούμε να μας χορηγήσετε:

- α) τα τοπογραφικά σχέδια, στα οποία προσδιορίζονται τα ακίνητα, που θα διατεθούν για την επένδυση, καθώς και στοιχεία σχετικά με το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς,
- β) μελέτες ή στοιχεία, εφόσον υπάρχουν, στα οποία προσδιορίζονται πιθανά προβλήματα χωροθέτησης, περιβαλλοντικών εγκρίσεων και λοιπών διαδικασιών ωρίμανσης.

Να μας γνωρίσετε πιθανές χρήσεις που σχεδιάζετε για τα υπόψη ακίνητα, πλην εκείνης της αμιγούς σχολικής. Για τις χρήσεις αυτές προβλέπονται πιθανά ανταποδοτικά τέλη από τους χρήστες;

Σας παρακαλούμε να μας δώσετε αντίγραφα τευχών και σχεδίων που προβλέπονται από τον νόμο και παρουσιάζουν τις τεχνικές παραμέτρους, τις διαδικασίες ωρίμανσης, προμελετών κλπ., που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα κατά την πρώτη φάση της διαδικασίας υπαγωγής.

Να μας γνωρίσετε εάν το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα εκκίνησης της κατασκευής καθυστερεί, για ποια έργα και πόσο, αναλυτικά για κάθε σχολείο που είχε προχωρήσει η μελέτη του. Επίσης να μας γνωρίσετε, όπως προβλέπει ο νόμος, το ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα της διαδικασίας ανάθεσης, σύμφωνα με την προτεινόμενη διαδικασία υλοποίησης.

Σας παρακαλούμε να μας χορηγήσετε την τεchnοοικονομική ανάλυση και συγκριτική μελέτη της διαδικασίας των υπόψη ΣΔΙΤ, έναντι των άλλων τρόπων χρηματοδότησης των έργων, για την τεκμηρίωση της γενικευμένης προτίμησης εκ μέρους σας με ΣΔΙΤ των παραπάνω αναφερομένων έξι (6) προγραμμάτων 160 σχολικών κτηρίων. Θα θέλαμε να μας πληροφορήσετε τον προϋπολογισμό, που έγινε από σας, του κόστους κατασκευής κάθε έργου, καθώς επίσης και εκείνου, για αντίστοιχα έργα που εκτέλεσε η ΟΣΚ ΑΕ με κανονικές διαδικασίες.

Να μας γνωρίσετε τον προϋπολογισμό της συντήρησης και εκμετάλλευσης κάθε έργου και τέλος, εφόσον έχετε ασχοληθεί, τα Παρεπόμενα Σύμφωνα, όπως προβλέπει ο νόμος των ΣΔΙΤ.

Να μας γνωρίσετε, όπως ορίζει ο νόμος, το προτεινόμενο χρηματοοικονομικό μοντέλο του έργου, με

τα αναμενόμενα έσοδα και οφέλη. Επίσης την ενδεικτική μελέτη βιωσιμότητας και ακόμη, το εγκεκριμένο ΠΔΕ για τις ΣΔΙΤ της ΟΣΚ ΑΕ.

Να μας αποσαφηνίσετε το ρόλο της ΟΣΚ ΑΕ, εκ μέρους του Δημοσίου, στο σχεδιασμό-προγραμματισμό, ωρίμανση, εποπτεία, παραλαβή, συντήρηση και λειτουργία των έργων. Να μας γνωρίσετε εάν στη διαδικασία προκήρυξης του Διαγωνισμού για τους Συμβούλους ΣΔΙΤ, αλλά και στη μέχρι τώρα διαδικασία των ΣΔΙΤ, συμμετείχαν οι Υπηρεσίες της ΟΣΚ ΑΕ. Εάν όχι, πως προβλέπετε να αξιοποιηθεί η μέχρι σήμερα πανθομολογούμενη θετική εμπειρία και τεχνογνωσία της ΟΣΚ ΑΕ, σε σχολική υποδομή;

Επίσης εάν υπάρχει γνωμοδότηση από το αντίστοιχο Τεχνικό Συμβούλιο, αρμόδιο για μελέτες, έργα και παροχή παρόμοιων υπηρεσιών. Ακόμη, τις εισηγήσεις και τις σχετικές αποφάσεις που προβλέπονται από το νόμο, «... για την επιλογή συμβούλων ειδικών προσόντων, εγνωσμένου κύρους και εξειδικευμένης εμπειρίας σε αντίστοιχα έργα...». Όπως είδαμε, στην προκήρυξη που κυκλοφορήσατε ζητάτε «... γενική εμπειρία αντίστοιχων κατηγοριών μελετών...» και μάλιστα ακόμη και πτυχία Γ, για τα αρχιτεκτονικά και ηλεκτρομηχανολογικά!

Ως γνωστόν η ΟΣΚ ΑΕ μπορεί και αναλαμβάνει τις διαδικασίες προγραμματισμού, ωρίμανσης, μελέτης και κατασκευής των Δημόσιων Σχολικών Κτηρίων. Με ποιο δικαίωμα ιδιώτες εργολάβοι και τράπεζες ως ανάδοχοι μαζί με την ΟΣΚ ΑΕ, αποφασίζουν για τη συντήρηση και την διαχείριση επί δεκαετίες του Δημόσιου Σχολείου, ωσάν να είναι ιδιωτικό και κερδοσκοπικό, όταν τελικοί αποδέκτες και χρήστες είναι οι Δήμοι και η εκπαιδευτική κοινότητα; Πως θα ανατεθεί μακροχρόνια σύμβαση με ιδιώτες για τη συντήρηση και λειτουργία δημοσίων υποδομών και παροχής υπηρεσιών, όταν κυρίαρχο κριτήριο των ιδιωτών επενδυτών είναι η καλύτερη εξυπηρέτηση της κερδοφορίας; Το σχολικό κτίριο ως γνωστόν ανήκει στη δημόσια δραστηριότητα και δεν μπορεί να είναι αντικείμενο επιχειρηματικής δράσης και επίδειξης ιδιωτικού κέρδους, αφού αποτελεί δωρεάν κοινωνική παροχή.

Όλα τα παραπάνω, εκ των δέκα σημείων, ερωτήματα και στοιχεία που σας ζητάμε, αφορούν την προσυμβατική διαδικασία, δηλαδή τη φάση μέχρι την «Απόφαση Υπαγωγής» μιας ΣΔΙΤ από τη διυπουργική επιτροπή.

2003, παρότι αποτελεί γνωμοδοτικό όργανο, προς τη Διοίκηση και τον Υπουργό Χωροταξίας, που άπτονται της εθνικής χωροταξικής πολιτικής και πολιτικής αειφόρου ανάπτυξης.

Θεωρούμε απαραίδεκτη και καταχρηστική τη στάση της Πολιτείας, απέναντι σ’ ένα θεσμοθετημένο όργανο, που εκπροσωπεί ένα μεγάλο μέρος επιστημονικών και κοινωνικών Φορέων, την περίοδο κατά την οποία εξελίσσονται σοβαρές χωροθετικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις στον ελλαδικό χώρο, χωρίς η Πολιτεία και το ΥΠΕΧΩΔΕ να λαμβάνουν υπόψη τις απόψεις τους.

Καλούμε το ΥΠΕΧΩΔΕ να ενεργοποιήσει άμεσα το θεσμοθετημένο αυτό όργανο.

Τονίζουμε ότι σοβαρές χωροθετικές ρυθμίσεις (Εθνικό Χωροταξικό, ΧΥΤΑ, Χωροταξικά Περιφερειών κλπ.), πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους αντιπροσωπευτικούς κοινωνικούς και επιστημονικούς Φορείς που συμμετέχουν.

Η απουσία γνωμοδότησης του ΕΣΧΣΑΑ, είναι πιθανόν να δημιουργήσει προβλήματα νομιμότητας πράξεων της Διοίκησης, που έχουν εκδοθεί χωρίς τη σχετική γνωμοδότηση του οργάνου.

Οι εκπρόσωποι των Φορέων:
Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ)
Καπετανάς Δημήτρης
Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (ΚΕΔΚΕ)
Αμοιρίδης Ιωάννης
Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ)
Μπανιάς Νικόλαος και Κλουτινώτπ Ουρανία
Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ),
Ασημακόπουλος Δημήτρης
Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ)
Τσιφόρος Γιάννης
Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος (ΕΝΑΕ)
Δήμου Σταυρούλα
Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΓΕΩΤΕΕ)
Μπαθρέλλος Γεώργιος
Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΟΕΕ)
Φασιανός Χρήστος
Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ)
Φωκάς Γεράσιμος
Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ)
Λουκάκης Πάυλος
Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων (ΣΕΠ)
Λαδιάς Χρήστος
WWF HELLAS
Καραβέλας Δημήτριος
Ελληνική Εταιρία Προστασίας Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Καρράς Κώστας
ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων
Γεωργακόπουλος Παναγιώτης

Προς το Συμβούλιο της Επικρατείας
5ο Τμήμα

Θέμα: Κτίμα ΦΙΞ στο Παλαιό Ηράκλειο (Αττικής)

Άλλος ένας χώρος-πνεύμονας πρασίνου, που διεκδικείται εδώ και χρόνια από τους πολίτες, κινδυνεύει να χαθεί οριστικά. Πρόκειται για την έπαυλη

των ΦιΞ στο Δήμο Ηρακλείου Αττικής, που βρίσκεται στα όρια με τη Λυκόβρυση, πίσω από τον Άγιο Λουκά των Καθολικών.

Η έπαυλη –με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και ιστορική αξία– όπως και ο περιβάλλοντας χώρος έχουν κριθεί διατηρητέοι. Το Υπουργείο Πολιτισμού, επί υπουργίας του κ. Ε. Βενιζέλου αρχικά και κατόπιν επί υπουργίας της κ. Φ. Π. Πετραλιά, είχε δεσμευτεί πως θα απαλλοτριώνει το κτίμα και είχε ξεκινήσει τη διαδικασία της απαλλοτρίωσης που δυστυχώς δεν ολοκληρώθηκε.

Οι φερόμενοι σήμερα ως ιδιοκτήτες της έκτασης επιδιώκουν τον αποχαρκτηρισμό της έπαυλης και του περιβάλλοντος χώρου, με προφανή στόχο την «αξιοποίηση» του χώρου σε συνεργασία με κατασκευαστές. Η υπόθεση εκδικάζεται στο ΣτΕ στις 14/3/2007.

Ομόφωνα το Δημοτικό Συμβούλιο του Δ. Ηρακλείου Αττικής, αποφάσισε να παρέμβει στο ΣτΕ, ώστε να διαφύγει τον κίνδυνο το ιστορικό κτίριο και το πάρκο.

Στόχος είναι να αποδοθεί ο χώρος στους πολίτες και να διασωθεί η ιστορική μνήμη.

Το Συμβούλιο της ΤΕΔΚΝΑ έχει βγάλει ψήφισμα συμπαράστασης για τις προσπάθειες του Δήμου.

Οι πολίτες έχουν αρχίσει να μαζεύουν υπογραφές με αίτημα τη διάσωση του χώρου. Η συνολική επιφάνεια του πάρκου είναι 27.000 τ.μ. Μέσα στα όρια του βρίσκονται το κυρίως κτίσμα που ήταν η θερινή κατοικία της οικ. ΦιΞ, τρία βοηθητικά κτίρια και δύο αποθήκες. Η έπαυλη έχει δύο ορόφους, ημιμπόγειο και δώμα με συνολική επιφάνεια 726 τ.μ. Είναι δείγμα νεοκλασικής εκλεκτιστικής αρχιτεκτονικής, χτισμένη μεταξύ 1920-1930. Έχει υποστεί σημαντικές φθορές λόγω βανδαλισμών και χρειάζεται ενίσχυση για θωράκιση από τους σεισμούς.

Το κτίμα έχει 1563 δέντρα ποικίλων ειδών – κυρίως πεύκα. Έχει 3 εισόδους, επί της Λεωφ. Ηρακλείου είναι η κύρια είσοδος και οι δευτερεύουσες είναι από τις οδούς Αγ. Λουκά και Αμαρουσίου. Γειτνιάζει με χώρους ιδιαίτερης ιστορικής αξίας.

Η άοψη του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, είναι να μην προχωρήσει ο αποχαρκτηρισμός της έπαυλης και του περιβάλλοντος χώρου και το ΥΠΠΟ να προχωρήσει στην απαλλοτρίωση.

Κοινοποίηση:

- Υπουργό Πολιτισμού, κ. Γ. Βουλγαράκη*
- Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, κ. Γ. Σουφλιά*
- Δήμο Ηρακλείου*

Προς τον ΔΗΜΟ ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ
Υπόψη: κ. Μιχαήλ Γολοβάνη

Θέμα: **Ορισμός Εκπροσώπων στην Κριτική Επιτροπή του Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών για την Ανέγερση Δημαρχιακού Μεγάρου του Δήμου Αρκαλοχωρίου**

Σας γνωρίζουμε ότι εκπρόσωποι του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων στην Κριτική Επιτροπή του παραπάνω διαγωνισμού ορίζονται οι συνάδελφοι:

α. Τσιγαρίδα Κατερίνα (τακτικό μέλος)
β. Μπαξεβανάκη Παναγιώτα (αναπληρωματικό μέλος)

Σας υπενθυμίζουμε ότι οι δαπάνες μετάβασης και διαμονής του εκπροσώπου μας βαρύνουν τον Αγωνοθέτη. Παρακαλούμε μετά το τέλος των εργασιών της Κριτικής Επιτροπής να μας αποστείλετε τα πρακτικά των συνεδριάσεών της, απαραίτητα για την ενημέρωση των μελών μας και του αρχείου που τηρούμε για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς.

Προς τον ΔΗΜΟ ΚΙΛΚΙΣ
Υπόψη: κ. Θεοδώρου Κυρλή

Θέμα: **Ορισμός Εκπροσώπων στην Κριτική Επιτροπή του Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών για την «Ανάπλαση της περιοχής Σαλάτς» της πόλης του Κιλκίς**

Σας γνωρίζουμε ότι εκπρόσωποι του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων στην Κριτική Επιτροπή του παραπάνω διαγωνισμού ορίζονται οι συνάδελφοι:

α. Πρώτος Μιχάλης (τακτικό μέλος)
β. Νικολάου Χρήστος (αναπληρωματικό μέλος)

Σας υπενθυμίζουμε ότι οι δαπάνες μετάβασης και διαμονής του εκπροσώπου μας βαρύνουν τον Αγωνοθέτη. Παρακαλούμε μετά το τέλος των εργασιών της Κριτικής Επιτροπής να μας αποστείλετε τα πρακτικά των συνεδριάσεών της, απαραίτητα για την ενημέρωση των μελών μας και του αρχείου που τηρούμε για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς.

Προς την ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 24, 117 ΚΑΙ 100
ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Θέμα: **Συγκέντρωση υπογραφών κατά της αναθέρησης των άρθρων 24,117 και 100 του Συντάγματος**

Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων με απόφασή του, συνυπογράφει το κείμενο της ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 24,117 ΚΑΙ 100 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.

Προς το Συμβούλιο της Επικρατείας, Δ΄ Τμήμα
Εισηγητή Πάρεδρο κ. Η. Τσακούπουλο

Θέμα: **Εκδίκαση αίτησης ασφαλιστικών μέτρων (δικάσιμος 26/3/07) της ΕΜΑ ΕΠΕ κατά του Δήμου Καλυβίων Αττικής για την εκδήλωση ενδιαφέροντος «Ολοκλήρωση της μελέτης Πράξη Εφαρμογής της Πολεοδομικής Μελέτης Β΄ κατοικίας της περιοχής Παραλίας Δήμου Καλυβίων» (αριθμ. καταθ. 41/8.1.2007)**

Κύριε Εισηγητά,

Στο Δικαστήριό σας εκκρεμεί η πιο πάνω αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και ο Σύλλογός μας, που έχει σκοπό –μεταξύ άλλων– την προστασία της χωροταξικής αναδιάρθρωσης της χώρας, της διαμόρφωσης της ανάπτυξης, της

πολεοδόμησης και της επέκτασης των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών, προκειμένου να εξασφαλίζεται και να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα της ανάπτυξης αυτών και οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης των πολιτών, αισθάνεται την υποχρέωση να σας ενημερώσει ότι τα θέματα που τίθενται σ’ αυτή είναι θέματα μείζονας σπουδαιότητας τόσο από πλευράς δημοσίου συμφέροντος, όσο και από πλευράς προστασίας του δομμένου και αδόμπτου περιβάλλοντος. Το Δικαστήριό Σας έχει κατά επανάληψη αναπέμψει ή ακυρώσει προχειρόλογες αντιμετώπισεις πολεοδομικών θεμάτων και το Σύνταγμα δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Ο Σύλλογος μας εναντιώθηκε εξ’ υπαρχής στις ενέργειες του Δήμου Καλυβίων Θορικού, οι οποίες προσβάλλονται με την προαναφερόμενη αίτηση. Θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι ο Σύλλογός μας οδηγήθηκε σε αυτές τις ενέργειές του, όχι μόνο από υποχρέωση να προστατεύσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των μελών του, αλλά έχοντας σαφή επίγνωση του Κοινωνικού του Ρόλου.

3η ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ ΣΑΔΑΣ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Στις 14 Απριλίου 2007, στην Αίθουσα Συγκεντρώσεων του ΤΕΕ συγκλήθηκε η 3η Τακτική Γενική Συνέλευση Αντιπροσωπείας του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, που είχε σαν κύριο αντικείμενο την τροποποίηση άρθρων του Καταστατικού.

Με την έναρξη της Συνέλευσης έγινε μνημόνευση των αποθανόντων συναδέλφων και τηρήθηκε στη μνήμη τους 1 λεπτού σιγή.

Στη συνέχεια ο πρόεδρος Παναγιώτης Γεωργακόπουλος ενημέρωσε την Αντιπροσωπεία για τα πεπραγμένα του Δ.Σ. από την προηγούμενη Συνέλευση της, στις 15.4.2006 και το όργανο προχώρησε στην τροποποίηση άρθρων του Καταστατικού.

Στην Συνέλευση υπήρξε η απαιτούμενη, σύμφωνα με το καταστατικό, προσέλευση συναδέλφων, 98 από τους 165, έτσι ώστε η Συνέλευση που είχε καταστατικό χαρακτήρα, να μπορεί να προβεί στις προτεινόμενες τροποποιήσεις του καταστατικού.

Σημειώνουμε ότι είχε προηγηθεί επεξεργασία από το Διοικητικό Συμβούλιο και υπήρξε ομόφωνη πρόταση σε όλα τα άρθρα που επρόκειτο να τροποποιηθούν, εκτός των άρθρων που αφορούν την τροποποίηση της διετούς θητείας της Αντιπροσωπείας και του Διοικητικού Συμβουλίου, σε τριετή.

Επί των τροποποιήσεων της ομόφωνης πρότασης του Διοικητικού Συμβουλίου, υπήρξε και καθολική απόφαση της Αντιπροσωπείας. Αναφορικά με τα άρθρα που αφορούσαν τη διάρκεια της θητείας της Αντιπροσωπείας, ακολουθήθηκε ονομαστική ψηφοφορία της οποίας τα αποτελέσματα έχουν ως εξής :

Η Αντιπροσωπεία αποτελούμενη από 98 μέλη από τους οποίους 5 αποχώρησαν, ψήφισαν ως ακολούθως :

93 έγκυρα	
ΥΠΕΡ	(70) εβδομήντα
ΚΑΤΑ	(12) δώδεκα
ΛΕΥΚΑ	(01) ένα
Δήλωσαν ΠΑΡΟΝΤΕΣ	(10) δέκα
ΣΥΝΟΛΟ	(93) ενενήντα τρεις

Συνεπώς η ψηφοφορία είναι έγκυρη γιατί τα _ του 93 = 69,6 που καλύπτει την απαίτηση του άρθρου 25 του Καταστατικού. Συνεπώς οι τροποποιήσεις του Καταστατικού θεωρούνται νόμιμα εγκεκριμένες από την Αντιπροσωπεία.

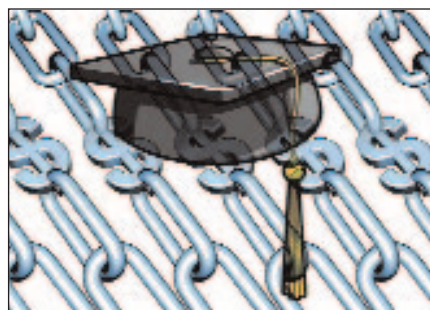
Ιδιωτεία, Ιδιοποίηση και Ιδιώτευση: η ιδιοτέλεια στην εκπαίδευση

Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος, αρχιτέκτων

[Επι]βιώνοντας ως σπουδαστής, διδάσκων ή επισκέπτης, ιδιωτικά και δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα της αλλοδαπής και της ημεδαπής, καταθέτω την προφανή πεποίθηση πως οιαδήποτε «διαφορά» ποιότητας δεν έγκειται στους θεσμούς, αλλά στους ανθρώπους. Τόσο απλά. Γιατί οι προθέσεις μας είναι που τιμούν ή διαστρεβλώνουν τους θεσμούς. Παρατηρούνται φαινόμενα πανίσχυρων και περίφημων ιδιωτικών σχολών οι οποίες υπό προβληματική ηγεσία ή νοσηρή ακαδημαϊκή δυναμική εξέπεσαν, υποβιβάστηκαν, αλλά και δημόσιων πανεπιστημίων που έχουν εκφραστεί από την ασυνειδησία και την αδιαφορία του επαναπαυόμενου και συχνά φαιδρού διδακτικού προσωπικού τους ή από την εμπρόθετα ελλιπή στήριξη από τους δημόσιους φορείς. Πολλά ιδιωτικά πανεπιστήμια ωφελούνται ακαδημαϊκά από το συναγωνισμό και τις απαιτήσεις που εγείρουν από το –συνήθως– μη-μόνιμο διδακτικό προσωπικό, το οποίο καλείται περιοδικά να πιστοποιεί τη σχολαστικότητα του, την κατάρτισή του και εν γένει τη θέση και τη συνεισφορά του στο ευρύτερο ακαδημαϊκό στερέωμα. Αντίστροφα, άλλα ιδιωτικά ιδρύματα διαστρέφουν την ίδια ακριβώς έλλειψη μονιμότητας και τη συστηματική αξιολόγηση, μεταβάλλοντάς την σε ισχυρό μέσο χειραγώγησης και περιορισμού της επιρροής και ισχύος των διδασκόντων, αποσκοπώντας στην εξυπηρέτηση κερδοσκοπικών στόχων, στον υποβιβασμό του ακαδημαϊκού επιπέδου και των απαιτήσεων ώστε να εξυπηρετηθεί η νομική μετριότητα, η πλειονότητα δηλαδή των πελατών-φοιτητών – των οποίων η μόνη σχέση με την εκπαίδευση είναι η αγοραστική τους δύναμη. Η πνευματική μετριότητα, η οποία συγκροτεί το αστείρευτο και διαρκώς διογκούμενο πελατολόγιο της αγοραίας εκπαίδευσης, προδιαγράφεται και εντείνεται από τις οικτρές παραστάσεις, τις νοσηρές συνθήκες και τα ευτελή πρότυπα με τα οποία πλέον κατακλύζονται οι πνευματικές οντότητες των νέων στις πιο αγνές, πρώιμες φάσεις του βίου.

Ιδιωτεία

Αμφιβόλου σοβαρότητας και αντικειμενικότητας διαδικασίες αξιολόγησης των φοιτητών και αμφιλεγόμενα ή διαβλητά κριτήρια αποδοχής χαρακτηρίζουν την ιδιωτική εκπαίδευση σε όλες τις ποιοτικές στάθμες αυτής. Στην εξίσωση συμφερόντων δύο παράλληλων ομάδων, της συγκαλυμμένα κερδοσκοπικής διοίκησης και

των πελατών –σπουδαστών και κηδεμόνων– προβάλλουν δύο ανασταλτικοί παράγοντες: οι βουλές του ακαδημαϊκού προσωπικού και η αυστηρότητα των ακαδημαϊκών κριτηρίων. Οι διδάσκοντες, ιεραρχικά «υφιστάμενοι», ρίχνονται στο μέτωπο, αναλαμβάνουν την ευθύνη της τιθάσευσης και διαπαιδαγώγησης, ή αλλιώς, της πιθανής αποπομπής πελατών στο όνομα της ακαδημαϊκής αριότητας. Η διοίκηση αναλαμβάνει τυπικά την προστασία του πελάτη, παρέχοντας υπηρεσίες και διαδικασίες προσβολής των αξιολογήσεων απόδοσης. Η ακαδημαϊκή αποστολή αντιδιαστέλλεται και συγκρούεται με την εμπορικότητα. Η κατάληξη είναι προβλέψιμη: υποτιθέμενα εκπαιδευτήρια μεταβάλλονται σε διασκεδαστήρια της ακηδίας των πελατών τους. Το καθεστώς παγιώνεται από το σύγχρονο μέσο εξουδετέρωσης της ακαδημαϊκής κοινότητας: τις περίφημες αξιολογήσεις των διδασκόντων από τους μαθητές, οι οποίοι, χωρίς οι ίδιοι να έχουν εκτεθεί επιτυχώς σε διαδικασίες αξιολόγησης, πλέον κρίνουν, αντανάκλωντας τις αρχές, τις προτεραιότητες και το ήθος τους. Αν σε θεωρητικό επίπεδο ακούγεται λογικός ο θεσμός της αξιολόγησης από τους διδασκόμενους, πρακτικά διαστρέφεται σε πανίσχυρο όργανο πολιτικά ορθού εκβιασμού των διδασκόντων από τη διοίκηση για τη διασφάλιση του πελατολογίου. Το διδακτικό προσωπικό καταλήγει να γίνεται κοινότυπος συντομιστής της αδιαφορίας, διασφαλίζοντας τη βολή των συχνά εύθικτων μισθωτών του, προσαπίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτεία. Οι απόφοιτοι μπορούν απρόσκοπτα να συνεχίζουν να εξαγοράζουν τίτλους, ιδιότητες και διαπιστευτήρια.

Ιδιοποίηση

Στον αντίποδα κείνται τα φαινόμενα δημοσίων ιδρυμάτων να μεταβάλλονται σε δασκαλεία ακηδίας, απάθειας, εκπεσμού, απαξίωσης και φουλότητας, λόγω της συνδυαστικής απώλειας

ήθους εκ μέρους του ακαδημαϊκού προσωπικού και της φοιτητικής ηγεσίας. Καταπαταλώντας τη φρεσκάδα και τις ικανότητες της φοιτητικής κοινότητας, κάποιο ποσοστό διδασκόντων επιδεικνύει αδιαφορία. Επαναπαυόμενο το προσωπικό καταπνέεται με συνωμοτικές πρακτικές για τη διαδοχή ημιμαθών διδασκόντων από ομοίους, παγιώνοντας ένα δόγμα προάσπισης της πλήρους αμάθειας. Αρκεί ο εκπεσμός των ολίγων για να αντιστραφεί και να καταρρακωθεί επιδημικά η συνολική εικόνα ενός ιδρύματος.

Αυτό μαρτυρά και το ανεκδιήγητο ιστορικό των καταλήψεων που έχουν κοινοτροποήσει οιοδήποτε εναπομείναν συστατικό των δημοσίων ανώτατων ιδρυμάτων της ημεδαπής. Αυτή ακριβώς είναι η δεύτερη εκδοχή της ιδιοποίησης. Ποια αναμένεται να είναι η κοινωνική και ακαδημαϊκή δυναμική ανθρώπων που από την προεφηβεία εκτίθενται στη διάλυση, την αναστολή, τον εκφραλισμό, την αυθαιρεσία μέσα από την ασυδοσία των ολίγων «αγωνιστών» καταληψιών κλειδοκρατόρων; Προφανώς, σε λεπτά ζητήματα παιδείας, αποκλείεται οιαδήποτε βίαιη παρεμβολή να αποφέρει κάτι εκτός από ρήξη, χάσμα. Και πού έγκειται εν τέλει ο μύθος της «αγωνιστικά ορθής» κατάληψης ο οποίος μας έχει παγιώσει στο παράδοξο της πλήρους ανικανότητας χειρισμού του ζητήματος; Σε εκείνη την κατάληψη «της μοδός» που μας κληρονόμησε μετριότατους δημαγωγούς, ακραίους σφετεριστές της έννοιας της δημοκρατικότητας και καπληυτές της αίγλης του αγωνιστή; Ή την περίφημη αργία αφιερωμένη στην τηλεοπτική θέαση του εμπρησμού της δημόσιας δυναμικής και την παράλυση της πολιτειακής υπόστασης, ως ύστατη εκφορά του εμφυλίου; Αυτή που, τι ειρωνεία, αποτέλεσε αφορμή και πρότυπο για την αέναη και ολική εξόντωση της δημόσιας εκπαίδευσης; Για την παρανοϊκή πεποίθηση πως η κοινωνία μας θα βελτιωθεί αναλογικά με τη [σχεδόν παντελή πλέον] αναστολή λειτουργίας της δημόσιας εκπαίδευσης; Για τον σχιζοφρενικό ισχυρισμό πώς το σφράγισμα των δημοσίων ιδρυμάτων συμβάλλει στην αναβάθμιση της παιδείας; Με τους συνεπαγόμενους βανδαλισμούς και τον εκφυλισμό κάθε δημοκρατικής ενδο-φοιτητικής διαδικασίας–ψηφοφορίας; Ή τα προφανή αδιέξοδα και τους αναμενόμενους φαύλους κύκλους βίας και προβοκάτσιας που χειραγωγώντας τη συνέχεια των «αγώνων», τρέφουν το σχέδιο πλήρους διάλυσης των ιδρυμάτων αλλά και των μελών τους προσωπικά, εκδιώκοντάς τα από τις αίθουσες και τους χώρους δραστηριότητάς τους;

Ποιος θίγεται και βλάπτεται από τον παραλογισμό της κατάληψης περισσότερο από τον ίδιο το σπουδαστή, ο οποίος θυσιάζει κρίσιμο και γόνιμο χρόνο, καθώς τα έξοδα συντήρησης τρέ-

χουν; Αντιστοίχως βλάπτεται το ακαδημαϊκό προσωπικό, και ακολούθως κάθε φορολογούμενος πολίτης. Και ποιος ωφελείται μέγιστα από την απαξίωση, την αβεβαιότητα, την απελπισία και την απώλεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας; Προφανώς αυτοί στους οποίους, υποθετικά και αφελώς, στρέφεται η κατάληψη: η αυθαιρετούσα μερίδα της άρχουσας τάξης, οιασδήποτε φύσεως και ισχύος, οικονομικής, πνευματικής ή πολιτικής.

Ιδιώτευση

Είναι σημαντικό να αναγνωρίσει κανείς μια ενδιάμεση συνομοταξία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τα οποία ιδρύονται και εξαρτώνται από επαγγελματικούς συνδέσμους και αποκτούν εν τέλει αυθύπαρκτη υπόσταση. Τίθεται έτσι εκβάθρων η ακαδημαϊκή ποιότητα ως προτεραιότητα και όχι το κέρδος, ούτε η η ψευδο-πολιτική ιδιοποίηση. Οριακά, ίσως η σχολή του Architectural Association στο Λονδίνο και το Cooper Union στη Νέα Υόρκη αποτελούν τέτοιες εκδοχές. Η κυρίαρχη πρόθεση στη φάση «σύλληψης» ενός ιδρύματος το κατατρέπει ως ευχή και κατάρα. Ακροβατώντας ανάμεσα στις απαιτήσεις για τεχνική κατάρτιση και για ακαδημαϊκή διαλεκτική, τέτοιες σχολές ελέγχονται και σπρίζονται οικονομικά από τον επαγγελματικό φορέα-ιδρυτή και δευτερευόντως από τα δίκτυα των σπουδαστών. Έτσι αποσυνδέεται η επιβίωση της σχολής από τη διόγκωση του φοιτητικού σώματος αφενός και αφετέρου αποκλείεται η πολιτική νοσηρότητα των δημοσίων ιδρυμάτων, που πρώτα αποκτούν συμμορίες καταστολών και «αγωνιστών» και κατόπιν υποστατικά [πόρτες για κλείδωμα].

Είναι γνωστό ότι οι σπουδαιότερες ιδιωτικές αρχιτεκτονικές σχολές παγκοσμίως, με εντυπωσιακά μικρό αριθμό φοιτητών, μέγιστο αριθμό ακαδημαϊκών επισκεπτών και τιτάνια ακαδημαϊκή ενεργητικότητα δεν είναι κερδοφόρες, αλλά στηρίζονται από ευρύτερα ακαδημαϊκά σύνολα που αναγνωρίζουν την ανάγκη προάσπισης των τεχνών και της πολιτισμικής δραστηριότητας, και κυρίως, από τις συνδρομές των αποφοίτων και λοιπών υποστηρικτών, με άλλα λόγια από τη δημόσια κοινότητα που κατάφεραν να δομήσουν. Τέτοιες εξαιρετικές σχολές αποτελούν προϊόντα ωρίμανσης πολλών αιώνων, άρα δεν αποτελούν κοινή κατηγορία και αναφορά. Αποδεικνύουν όμως ότι βελτίωση και αναβάθμιση μπορεί να επιτευχθεί από ανθρώπους που θέλουν να νιώσουν περήφανοι για τη δυναμική του ιδρύματος και του περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσονται, που συντελούν ήπια και ομαλά στη βελτιστοποίηση της λειτουργίας του και στην ανάπτυξη του ακαδημαϊκού και κοινωνικού του έργου γιατί ωφελούνται ψυχικά και πνευματικά από αυτό. Τόσο απλά.

Μια ευχή για τα τριάντα χρόνια του Beaubourg!

Εμμανουήλ Ντούρβις, αρχιτέκτων, ανταποκριτής Παρισίου

Τριάντα χρόνια πέρασαν από τότε που η σύγχρονη αρχιτεκτονική αποκτούσε ένα από τα σημαντικότερα δείγματά της, ένα κτήριο σταθμό που από τη σύλληψή του ήδη επρόκειτο να προβληματίσει το ευρύ κοινό και να ανατρέψει πολλά από τα δεδομένα σε ότι αφορά τα κτήρια πολιτιστικού χαρακτήρα.

Ο λόγος για το παρισινό κέντρο σύγχρονης τέχνης και δημιουργίας George Pompidou επίσης γνωστό και ως Beaubourg.

Με αφορμή αυτήν τη σημαντική επέτειο, η οποία απασχόλησε τα ΜΜΕ σε όλο τον κόσμο, η διεύθυνση του κέντρου προσκάλεσε σε μια διακριτική ομιλία τους αρχιτέκτονες του, Renzo Piano και Richard Rogers. Η ομιλία δόθηκε τον προηγούμενο Ιανουάριο με τη μορφή ζωντανής συνέντευξης στον γνωστό αρθρογράφο της εφημερίδας *Le Monde*, Fr. Edelmann.

Οι δυο διάσημοι πλέον αρχιτέκτονες και αδελφικοί φίλοι λίγο θυμίζουν πια στην εμφάνισή τους τριαντάρηδες αρχιτέκτονες με τα μακριά μαλλιά και το μακρύ μούσι που κέρδισαν τον διαγωνισμό προτείνοντας ένα πολύχρωμο μεταλλικό κτίριο και κάνοντας τον κόσμο να μιλά για επέλαση χίππδων.

Ο χρόνος ωστόσο, δεν μοιάζει να έχει επηρεάσει το κέφι τους για την αρχιτεκτονική ούτε τις συνθετικές αρχές που νιώθουν ν' ακολουθούν πιστά από τότε.

Έχοντας και οι δύο γράψει έκτοτε μια λαμπρή δημιουργική πορεία στον παγκόσμιο χάρτη και επιβεβαιώνοντας όσο λίγοι την αξία τους ως δημιουργοί, δεν δυσκολεύτηκαν να γυρίσουν

πίσω τριάντα χρόνια και να υπερασπιστούν εκ νέου το ενήλικο πια παιδί τους, ν' ασκήσουν αυτοκριτική και να εντοπίσουν τα λάθη και τις παραλείψεις τους. Να θυμηθούν με γέλια την έντονη κριτική που δέχτηκαν και που πήρε ακόμα και διαστάσεις... τοματοπόλεμου.

Κυρίως όμως να εξηγήσουν τους λόγους που καθιστούν το έργο αυτό σημαντικό και που, 30 χρόνια μετά, πολύ περισσότερο από τη δημοσιότητα και την αναγνωρισιμότητά του, αποτελούν τους παράγοντες που εγγυώνται την απρόσκοπτη λειτουργία του.

Γιατί μπορεί βέβαια το κέντρο Pompidou να είναι γνωστό για τα τολμηρά του χρώματα και τον μεταλλικό σκελετό του που το κάνει να θυμίζει εργοστάσιο, ωστόσο πρέπει να γνωρίζει κανείς ότι η σύνθεσή του βασίστηκε στην ιδέα ενός όσο το δυνατόν πιο συμπαγούς όγκου που θα απελευθέρωνε χώρο από το διαθέσιμο οικόπεδο για να δημιουργηθεί μια πλατεία ανοιχτή σε όλους. Όπως επίσης ότι το ίδιο το κέντρο σχεδιάστηκε ώστε να είναι ελεύθερα επισκέψιμο καθόλη τη διάρκεια της μέρας και χωρίς εισιτήριο στα διάφορα επίπεδα του σαν μέρος του δημόσιου χώρου. Η κεντρική, άλλωστε, συνθετική επιλογή να μην υπάρχουν μόνιμοι τοίχοι ή χωρίσματα στο εσωτερικό, αλλά αντίθετα ελεύθερα plateaux εύκολα προσαρμόσιμα στις ανάγκες του κέντρου αποτελεί μια ακόμη ερμηνεία του πνεύματος της ελευθερίας και της μεταβλητότητας που ήθελαν εξαρχής να διέπει το κέντρο.

Καθόλου τυχαία, όπως τόνισε ο Piano, κατά την διάρκεια της πρώτης μεγάλης ανακαινίσης του (1997-2000), το διακύβευμα για τους δυο αρχιτέκτονες δεν ήταν τόσο η διατήρηση της αισθητικής φυσιογνωμίας του κτηρίου όσο η προστασία της ελεύθερης και απρόσκοπτης πρόσβασης του κόσμου σε αυτό σε μια εποχή υστερίας γύρω από θέματα ασφάλειας. Έτσι πετώντας ευγενικά αλλά χωρίς φόβο το μπαλάκι στη σημερινή διεύθυνση του μουσείου ο Piano τόνισε ότι δεν πρόκειται να εγκαταλείψουν το δημιούργημά τους επιμένοντας ότι ο ρόλος του αρχιτέκτονα δεν σταματά στην κατασκευαστική ολοκλήρωση του κτηρίου αλλά ότι οφείλει να προστατέψει και να κατοχυρώσει τη φιλοσοφία που οδηγεί στη μορφή του και που χωρίς την οποία το κτήριο δεν είναι εκ των πραγμάτων αυτό που σχεδιάστηκε εξαρχής.

Σε ότι αφορά το Centre Pompidou, όπως θυμού-

νται οι δυο αρχιτέκτονες, η φιλοσοφία αυτή πήγαζε από την πεποίθηση που κυριαρχούσε σε όλη την κοινωνία τότε ότι ο κόσμος μπορούσε να είναι διαφορετικός... Έτσι ξεκίνησαν, όπως λέει ο ίδιος ο Piano, με θράσος, να φανταστούν κάτι ασύλληπτο μέχρι τότε, με μόνο προφανές και σίγουρο κέρδος την πδονή της φαντασίας, απαλλαγμένοι από κάθε προσδοκία να κερδίσουν τον διαγωνισμό, μόνο και μόνο επειδή ήθελαν να δώσουν διάσταση στην έννοια του διαφορετικού.

Στο σημείο αυτό, μάλλον ατυχώς, ο Edelmann, θα αναφέρει το πολύ μεταγενέστερο μουσείο του Βίλβαο, έργο του Frank O'Geary, και θα προκαλέσει λέγοντας ότι ίσως το συγκεκριμένο κτήριο ν' αποτελεί καλύτερη ερμηνεία του διαφορετικού, για να εισπράξει το αμήχανο χαμόγελο των αρχιτεκτόνων (ο tempora, ο mores!).

Ίσως πάλι βέβαια, με το σχόλιο του, ο Edelmann να προσπαθούσε έντεχνα να προκαλέσει μια

δήλωση-αναγνώριση των αρχιτεκτόνων της αναμφισβήτητης συμβολής του κέντρου Pompidou στην διαμόρφωση της σύγχρονης αρχιτεκτονικής αντίληψης. Κάτι τέτοιο όμως δεν μοιάζει να προβληματίζει κανέναν από τους δυο, καθώς δηλώνουν ενεργοί πρωταγωνιστές στη διαμόρφωση της τελευταίας χωρίς να νιώθουν ότι έχουν ήδη γράψει την πιο σπουδαία σελίδα της καριέρας τους – κάτι τέτοιο θα ήταν αναμφισβήτητα καθηλωτικό. Και είναι μάλλον ειλικρινείς όταν λένε ότι εκείνοι δεν σχεδίασαν ποτέ ένα μνημείο, κάτι το οποίο αντιλήφθηκαν μόνο όταν ο ίδιος ο Pompidou τους κάλεσε στο γραφείο του και με προφανή προσωπική αγωνία τους ρώτησε αν συνειδητοποιούν πως το κτήριο αυτό προορίζεται να κρατήσει για αιώνες.

Αν και οι ίδιοι δεν δεσμεύονται ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί εμείς έχουμε κάθε λόγο να το ευχόμαστε.

Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Φορέα (ΣΔΙΤ)

Συμπράξεις Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα

Η αρμόδια Διυπουργική Επιτροπή των ΣΔΙΤ, ενέκρινε την κατασκευή 27 νέων Σχολικών Μονάδων στην Περιφέρεια Αττικής. Ο προϋπολογισμός κατασκευής ανέρχεται στο ποσό των 105 εκατομμυρίων ευρώ, της δε συντήρησης φθάνει τα 45 εκατομμύρια. Παρά τις αντιδράσεις φορέων, μεταξύ των οποίων και του ΣΑΔΑΣ-Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων για τον τρόπο προώθησης των ΣΔΙΤ, η ΟΣΚ ΑΕ ανακοίνωσε άλλα τρία πακέτα σχολείων στην Αττική και την Περιφέρεια.

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται είναι το κατά πόσο τηρήθηκαν ακόμη και αυτές οι αμφιλεγόμενες διαδικασίες του Ν. 3389/05, όσον αφορά στην προκαταρκτική φάση αφενός και στη φάση υπαγωγής αφετέρου, πριν η Διυπουργική Επιτροπή αποφασίσει την υπαγωγή της ΣΔΙΤ. Επίσης προκειμένου να προλάβουμε άλλες εκτροπές και πιθανές προσφυγές στα αρμόδια όργανα, οφείλουμε να σας επισημάνουμε τα παρακάτω:

- Το κόστος σύμφωνα με τον προϋπολογισμό, είναι δυσανάλογο με εκείνο για αντίστοιχα έργα, των κανονικών διαδικασιών (πλην ΣΔΙΤ) που ακολουθούσε η ΟΣΚ ΑΕ μέχρι σήμερα.

- Το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα εκκίνησης της κατασκευής καθυστερεί κατά δύο περίπου χρόνια, σύμφωνα με σχετική ανακοίνωση των εργαζομένων στην ΟΣΚ ΑΕ.

- Μέχρι σήμερα δεν έχουν προσδιοριστεί οι αρμοδιότητες Διευθύνουσας Υπηρεσίας, Προϊσταμένης Αρχής, Συμβούλων και Εποπτείας για τους όρους σύναψης της σύμβασης, καθώς επίσης της πιστής τήρησης αυτών.

- Δεν προσδιορίζεται ο έλεγχος και η εποπτεία των προδιαγραφών, που αναφέρονται στην ποιότητα των έργων, καθώς επίσης οι λιουπές τεχνικές παράμετροι και διαδικασίες.

- Δεν προτείνεται διαδικασία υλοποίησης της ΣΔΙΤ, με ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα της διαδικασίας ανάθεσης και προσέγγισης των παραμέτρων χρόνου και χρήματος, τόσο στη φάση κατασκευής του έργου, όσο και εκμετάλλευσής του, με τα ενδεχόμενα Παρεπόμενα Σύμφωνα.

Τα παραπάνω πέντε σημεία αναφέρονται ως προαπαιτούμενα της υπαγωγής μιας ΣΔΙΤ, από τεχνική άποψη, πριν την υπαγωγή της με Απόφαση της αρμόδιας Διυπουργικής Επιτροπής.

- Επιπλέον: παραμερίζονται με την προβλεπόμενη διαδικασία ΣΔΙΤ οι μελετητές ελεύθεροι επαγγελματίες και ιδιαίτερα αρχιτέκτονες, καθώς επίσης και η ΟΣΚ ΑΕ, μαζί με τα στελέχη, την εμπειρία και την τεχνογνωσία που οι παραπάνω διαθέτουν στην κατασκευή και συντήρηση των σχολείων.

- Τέλος, παραβιάζονται: ο πρόσφατος Νόμος Περί Μελετών 3316/05, Περί Δημοσίων Έργων

του 2004, η Βουλή των Ελλήνων και το Ελεγκτικό Συνέδριο. Το ερώτημα τίθεται: ποιος θα ελέγχει και θα εποπτεύει την υπόψη ΣΔΙΤ;

Μετά από τα παραπάνω, ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων απευθύνεται στο γραφείο του Πρωθυπουργού, στην αρμόδια Υπουργό Παιδείας, στον Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο της ΟΣΚ ΑΕ και ζητά να σταματήσει άμεσα τις προγραμματισμένες διαδικασίες προώθησης ΣΔΙΤ.

Ζητάμε επίσης, να προγραμματιστεί συνάντηση, προσκομίζοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία, προκειμένου να βρεθεί από κοινού η βέλτιστη λύση στον ευαίσθητο τομέα των σχολικών κτηρίων, διασφαλίζοντας την προβλεπόμενη από τον Νόμο κοινωνική αποδοχή.

Παράλληλα ζητάμε, τη διασφάλιση της αισθητικής, λειτουργικότητας, πρόληψης πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, της ποιότητας των κατασκευών, της εμπροθεσμής ανάθεσης και περαίωσης του έργου και της σωστής εκμετάλλευσής του, τηρώντας τους υφιστάμενους νόμους, εξασφαλίζοντας τα συμφέροντα του Δημοσίου.

Θανάσης Μπούμης
αρχιτέκτων, μέλος ΔΣ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

Αρχιτεκτονική και ΣΔΙΤ

Με τον Ν. 3389/2005 εισήχθη στη χώρα μας, νομοθετικό πλαίσιο για τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα, με στόχο να ενθαρρυνθεί η εκτέλεση έργων και η παροχή υπηρεσιών, μέσω Σύμπραξης Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ). Το νομοθετικό πλαίσιο αυτό, ήρθε επί της ουσίας με στόχο να αποτυπώσει και να τακτοποιήσει μια νέα πρακτική σε θέματα χρηματοδότησης και λειτουργίας σημαντικών δημοσίων έργων, βασισμένο κυρίως στην εμπειρία του τρόπου εκτέλεσης και εκμετάλλευσής έργων, όπως για παράδειγμα, της Αττικής Οδού ή της Ζεύξης Ρίου-Αντιρρίου. Ουσιαστικά, ο Ιδιωτικός Τομέας αναλαμβάνει το έργο και τη χρηματοδότησή του σαν προμηθευτής, κατόπιν παραγγελίας Δημοσίου Φορέα ως πελάτη. Η αποπληρωμή του έργου γίνεται με το σύστημα της παραχώρησης εκμετάλλευσής, συνήθως με πολυετείς συμβάσεις, όπου το τίμημα καταβάλλεται είτε από τον Δημόσιο Φορέα τμηματικά, είτε από τους χρήστες, είτε και από τους δύο μαζί σε κάποιες περιπτώσεις.

Στη σύλληψή του το εγχείρημα φαίνεται να έχει αρκετά πλεονεκτήματα σχετικά με τις χρηματοδοτήσεις των δημοσίων έργων στη χώρα μας, καθώςσον το κόστος του έργου, δεν επιβαρύνει

αμέσως τον δημόσιο κορβανά. Επίσης, δημόσιοι φορείς αποκτούν τη δυνατότητα να απολάβουν έργα υποδομής και υπηρεσιών, τα οποία δεν θα ήταν δυνατόν να χρηματοδοτήσουν. Σημαντικά οφέλη, επίσης προβλέπονται τόσο στο κόστος λειτουργίας των έργων αυτών, όσο και στο κόστος συντήρησης, που βαρύνουν τον προμηθευτή του έργου, εντός του πλαισίου της πολυετούς σύμβασης.

Η διεθνής εμπειρία είναι δύσκολο να αποτελέσει θετικό πρόκριμα για την ελληνική πραγματικότητα, καθώςσον η επιτυχία των έργων αυτών, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα, δηλαδή της αναθέτουσας αρχής. Ο καθορισμός πραγματικών αναγκών, η σωστή προετοιμασία και εποπτεία, η επιχειρηματική αιτιολόγηση, η συνετή εκτίμηση βιωσιμότητας, καθώς και η πρόβλεψη εναλλακτικής χρήσης σε μελλοντικές ανάγκες των έργων και των υπηρεσιών, αποτελούν λίγα από τα ζητούμενα για την ελληνική δημόσια διοίκηση, στο πλαίσιο των ΣΔΙΤ. Από την άλλη πλευρά, ο ελληνικός ιδιωτικός τομέας διέπεται από εγγενή προβλήματα που καθορίζονται κυρίως στο πλαίσιο της σχέσης του με το Δημόσιο. Σε αυτό το σημείο υψώνεται πάλι μπροστά μας, όλο εκείνο το πλέγμα των προβληματικών διαδικασιών, από την ανάθεση έως την παραλαβή και λειτουργία ενός έργου. Εδώ έπρεπε να επικεντρωθεί το θεσμικό πλαίσιο ώστε, τα ΣΔΙΤ, πέραν των χρηματοοικονομικών πλεονεκτημάτων που φαίνεται να έχουν, να μπορέσουν να αποτελέσουν πραγματικό πυλώνα παραγωγής, υψηλής ποιότητας έργων και υπηρεσιών.

Παρατηρείται όμως, ιδιαίτερα στις κατασκευές, ότι τα προβλήματα στο θεσμικό πλαίσιο των ΣΔΙΤ, εμφανίζονται τα ίδια, αν όχι μεγαλύτερα και από τη συνήθη μέθοδο των μελετοκατασκευών, όπου οι εργολήπτες διαγκωνίζονται σε μειοδοτικούς διαγωνισμούς, με μελέτη και κατασκευή στο ίδιο οικονομικό πακέτο, συνήθως με πεισμένο το κόστος των μελετών. Αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής αποτελούν αρκετά έργα στην Ελλάδα που στερούνται του κύρους και της αρχιτεκτονικής ποιότητας που χαρακτηρίζει παγκοσμίως τα δημόσια έργα. Σοβαρή θέση πρέπει λάβει ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ για την κεντρική θέση του Αρχιτέκτονα Μελετητή και Επιβλέποντα σε ό,τι αφορά στο όλο πλέγμα των έργων αυτών. Όταν στην εφαρμογή του νόμου, εκτός των οικονομικών ζητημάτων, περιέχεται ως παράμετρος ικανή να αποτελέσει κριτήριο ανάθεσης, η αισθητική και η λειτουργικότητα του έργου, διερωτάται κανείς ποιος θα αναλάβει το έργο της αξιολόγησης. Οι ανοιχτοί αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί αποτελούν την απάντηση ως μία ικανή προϋπόθεση για τη διασφάλιση, της ποιότητας του παραγόμενου έργου, της διαφάνειας και του

υγιούς ανταγωνισμού. Τα θέματα αρχιτεκτονικού πολιτισμού δεν είναι δυνατόν να προσδιορίζονται, για μία ακόμη φορά, από τους ανεπαρκείς μηχανισμούς του δημόσιου και από τη λογιστική πραγματικότητα του κατασκευαστικού τομέα.

Μιχαήλ Πουλάκης
αρχιτέκτων, μέλος Αντιπροσωπίας ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

Νέα έργα 1,3 δισ. ευρώ μέσω ΣΔΙΤ

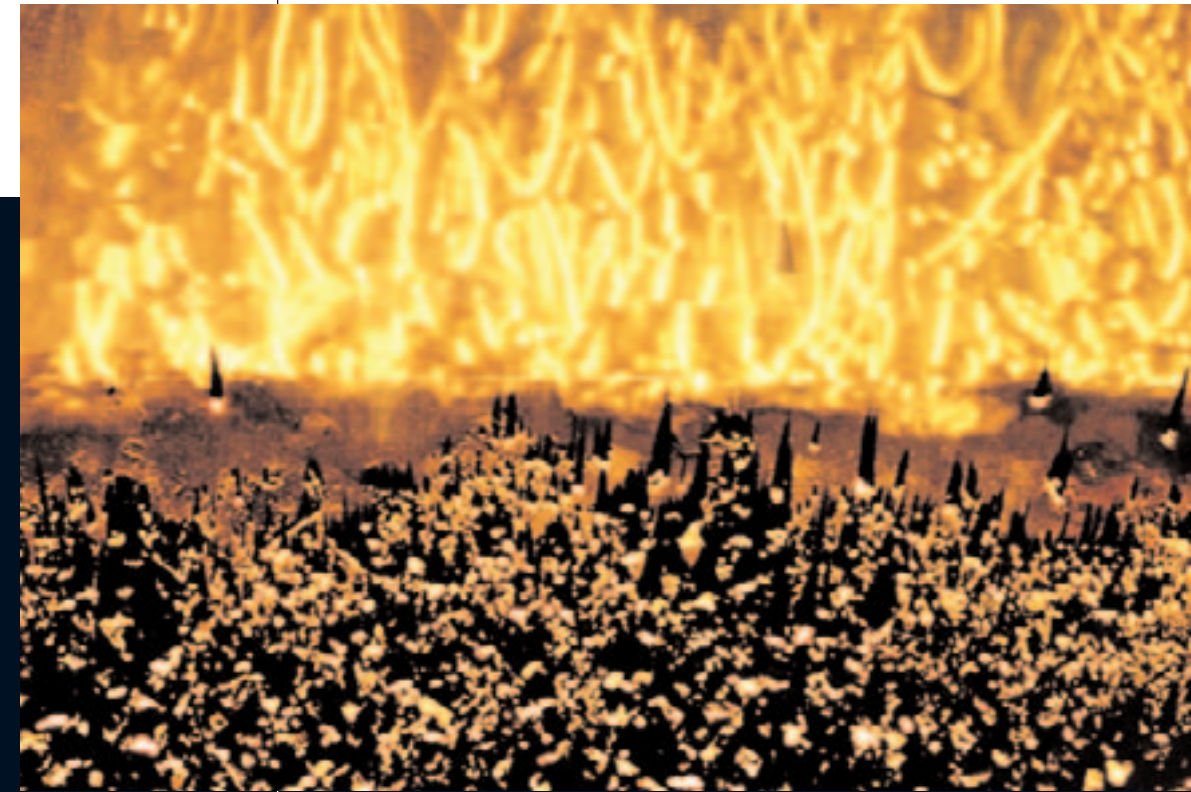
«Έντεκα έργα πέντε υπουργείων, που θα προσεγγίζουν κατά τις πληροφορίες τα 1,3 δισ. ευρώ, εγκρίθηκαν στη συνεδρίαση της αρμόδιας διυπουργικής επιτροπής για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ)... Οι εγκρίσεις αφορούν: 1) Έργο προϋπολογισμού 340 εκατ. ευρώ του υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, που σχετίζεται με την εγκατάσταση συστημάτων ασφάλειας σε 12 λιμάνια της χώρας. Η υπενεικίαση του έργου είναι για 8 χρόνια και προβλέπεται η επιβολή τέλους στους χρήστες των λιμανιών. 2) Έργο προϋπολογισμού 120 εκατ. ευρώ του υπουργείου Δημόσιας Τάξης, που αφορά την κατασκευή 11 νέων αστυνομικών σταθμών ανά την επικράτεια. 3) Έργο προϋπολογισμού 70 εκατ. ευρώ του υπουργείου Παιδείας, που αφορά την ανέγερση 23 σχολείων σε Ανατολική και Δυτική Μακεδονία, Ήπειρο και Ιόνια Νησιά. 4) Έργο προϋπολογισμού 100-130 εκατ. ευρώ του υπουργείου Εσωτερικών, που αφορά την κατασκευή πέντε κτηρίων σε Ήπειρο, Στ. Ελλάδα, Αχαΐα, Κορινθία, για στέγαση των διοικητικών υπηρεσιών νομαρχιών και περιφερειών. 5) Έργο προϋπο-

λογισμού 700 εκατ. ευρώ του υπουργείου Υγείας που αφορά την κατασκευή τριών νοσοκομείων. Του Γ.Ν. Πρέβεζας (κόστους 100 εκατ.), του Γενικού Παιδιατρικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης (325 εκατ.) και του Γενικού Ογκολογικού Θεσσαλονίκης (κόστους 325 εκατ.). Στο μεταξύ, οι ΣΔΙΤ μεταφέρουν από την προηγούμενη χρονιά και προκηρύξεις έργων 800 περίπου δισ. που θα υλοποιηθούν εντός του τρέχοντος έτους. Στα μέσα Μαρτίου θα γίνει η προκήρυξη για δύο δικαστικά μέγαρα αξίας 100 εκατ. ευρώ. Τον Μάιο θα ακολουθήσει η προκήρυξη για τη μετατροπή του σταδίου Τάε Κβο Ντο (Φάληρο) σε συνεδριακό κέντρο. Το ύψος της δαπάνης εκτιμάται σε 60 εκατ. ευρώ. Επονται τον Σεπτέμβριο 27 σχολεία στην περιφέρεια Αττικής, συνολικού ύψους 150 εκατ. ευρώ. Πάντως, την ερχόμενη Δευτέρα πρόκειται να ανοίξουν οι προσφορές για τους τεχνικούς συμβούλους. Τον Σεπτέμβριο επίσης θα υπάρξουν και οι προκηρύξεις για επτά κτίρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, δαπάνης 84 εκατ. ευρώ. Τον Οκτώβριο του 2007 θα προκηρυχθεί η κατασκευή τριών κτηρίων φυλακών (Θεσσαλονίκη, Κόρινθος, Βόλος) ύψους 200 εκατ. ευρώ. Προς το τέλος του 2007 και μάλλον τον Νοέμβριο θα προκηρυχθεί η κατασκευή 31 σχολείων στην Κεντρική Μακεδονία ύψους 116 εκατ. ευρώ. Στις 5 Μαρτίου λήγει η προθεσμία για υποβολή προσφορών για επιλογή τεχνικού συμβούλου για το συγκεκριμένο έργο. Με τη χρήση του μοντέλου των ΣΔΙΤ κατασκευάζονται και λειτουργούνται υποδομές από ιδιώτες. Το Δημόσιο αποπληρώνει τα έργα σε μια 25ετία, δίνοντας ανάσα στον ελληνικό προϋπολογισμό».

Εφημερίδα Καθημερινή 1/3/2007

αφιέρωμα

Γλυπτικό έργο του Απ. Φανακίδη [λεπτομέρεια επεξεργασμένη ψηφιακά από τον Μ. Λεφαντζή]

Αρχιτεκτονική κριτική

Επιμέλεια: Μιχάλης Λεφαντζής

Κριτική(οί) αρχιτεκτονικής 1950-1960

Συγκέντρωση αρχειακού υλικού και επιμέλεια: **Μιχάλης Λεφαντζής**, αρχιτέκτων

Αποσπάσματα κριτικών κειμένων του '50 και του '60

Αναμόρφωση του Ζαπτείου (Διαγωνισμός)

«Η κριτική επιτροπή έφερεν ήδη εις πέρας αισίως το ανατεθέν εις αυτήν έργον. Απομένει τώρα να συσταθεί μία άλλη ειδική επιτροπή εξ αρχιτεκτόνων, μηχανικών, αισθητικών και καλλιτεχνών ήτις θα κάμη μιαν προεργασίαν επί των βραβευθεισών και αγορασθεισών μελετών εις τρόπον ώστε να καταλήξη εις το καλύτερον αποτέλεσμα όσον αφορά την διαμόρφωσιν του Ζαπτείου χώρου ίνα εν ευθέτω χρόνω προβούν οι αρμόδιοι αμέσως εις την πραγματοποιήσιν της διαμορφώσεως του πνεύμονος αυτού των Αθηνών.» (Κριτική Επιτροπή: Κ. Κιτσίκης, Δ. Φωτιάδης, Ε. Λαζαρίδης, Ι. Δεσποτόπουλος και Λ. Μπόνης).

«...Ο αρχιτέκτων (Δ. Τριποδάκης, Α΄ βραβείο) αποφεύγει τις ριζικές μεταβολές της μορφής του χώρου, διατηρεί το χωρισμό του Εθνικού Κήπου με τον ίδιο δρόμο που υπάρχει σήμερα... Ο κ. Τριποδάκης πραγματοποιεί την ωμορφότερη διαρρύθμισι του κήπου του Ζαπτείου με τις μικρότερες μεταβολές και τα μικρότερα έξοδα, δε θίγει όμως τα πολεοδομικά προβλήματα που υπάρχουν γύρω απ' την περιοχή, γιατί τα προβλήματα αυτά δεν ήταν μέσα στο θέμα του διαγωνισμού.»²

(Ι. Φιλιππόπουλος, Β΄ βραβείο): «...επιδιώκει λύσεις ριζικές, που δεν περιορίζονται στην περιοχή του Ζαπτείου, αλλά επεκτείνονται και πολύ έξω απ' αυτήν. Προσπαθεί να λύσει πολεοδομικά ζητήματα που μας έχουν κληροδοτηθεί από το παρελθόν της οικοδομικής αναρχίας και της αδράνειας των δημοσίων αρχών.» (περί ανασύνθεσης της Πύλης του Αδριανού στο επίπεδο του δρόμου) «Ίσως οι αρχαιολόγοι αναθεματίσουν τον αρχιτέκτονα που σκέφθηκε τέτοια επέμβασι, αλλά είναι αλήθεια ότι το –αμφιβόλου αξίας– αρχαιολογικό αυτό μνημείο βρίσκεται πολύ άσχημα μέσα σ' ένα λάκκο...».

«...Βλέπουμε μελέτες που κατακερματίζουν το πράσινο του Ζαπτείου σε παράλογα γεωμετρικά σχήματα. Βλέπουμε άξονες, δεντροστοιχίες και αρτηρίες που άλλοτε θυμίζουν αναγέννηση, άλλοτε μαρρόκ και άλλοτε φτωχές απομιμήσεις των γαλλικών ανακτορικών κήπων. Βλέπουμε προοπτικές που καταλήγουν στα θλιβερά ερημόσπιτα της οδού Αρδηττού –το δεύτερο βραβείο «κτιζει» μερικά κυπαρίσσια για να αποφύγει τη συμφορά– βλέπουμε γενικά έναν κήπο που ενδιαφέρεται να στολίσει μταιοδόξα μονάχα

τον εαυτό του, χωρίς να σεβαστεί τα σύμβολα που τον περιβάλλουν. Ποιος θα τολμούσε άλλωστε μπροστά στο αττικό τοπίο και κάτω από τα κλασσικά μνημεία ενός ένδοξου αθηναϊκού πολιτισμού να στρώσει στα πόδια τους τη χλιδή ενός ξένου για μας αισθησιασμού».³

(το κτίριο του Ζαπτείου) «Η διατήρησή του είναι σήμερα προσβλητική για την αισθητική διαμόρφωση του χώρου... Οι ανάγκες των Αθηναίων δεν σκαλώνουν σήμερα στη διατήρηση ενός παλαιού κτηρίου, που άλλοτε κάτι εξυπηρετούσε, ενώ σήμερα έξω από το εσωτερικό περιστήλιό του είνε ακαλαίσθητο και ογκώδες...».

Πνευματικό κέντρο – Εθνική Πινακοθήκη (Διαγωνισμοί)

«...Ο Διευθυντής της Πινακοθήκης κ. Μαρίνος Καλλιγιάς, χολωθείς, δια την προκήρυξιν του αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού προς ίδρυσιν Πνευματικού Κέντρου εις Αθήνας, συνεπέα της οποίας εσταμάτησαν τα έργα των εκκαφών δια την ανέγερσιν της Εθνικής Πινακοθήκης, επί τη βάσει των ατυχών σχεδίων των τιμηθέντων δια του Α΄ Βραβείου, απεφάσισε να διαμαρτυρηθή. Αντί όμως να στραφή ευθέως εναντίον του κ. Πρωθυπουργού, εις την πρωτοβουλίαν του οποίου οφειλεται η ως άνω ενέργεια, επιχειρεί δια δύο άρθρων εις το «Βήμα» να δυσφημήσῃ απ' ενός μεν τον υποτιθέμενον συντάκτην της προκηρύξεως του Διαγωνισμού κ. Γ.ρ. Βασιλειάδην, απ' ετέρου δε εμέ, διότι απετόλμησα κριτικήν επί των βραβευθέντων σχεδίων της Πινακοθήκης και διότι ως καθηγητής των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων πρόκειται να είμαι μέλος της Κριτικής Επιτροπής του νέου Διαγωνισμού... Πινακοθήκη σημαίνει, λειτουργικώς, πίνακας ανηρητημένους εις τους τοίχους. Και τοίχοι δεν φαίνονται να υπάρχουν δια ν' αναρτηθούν πίνακες. Υπάρχουν παράθυρα, παράθυρα, παράθυρα, ως εάν επρόκειτο οι επισκέπται ν' απολαμβάνουν την θέαν, τον ουρανόν, την κίνησην της οδοῦ και όκι τα έργα τέχνης. Ο χώρος της Πινακοθήκης πρέπει να είναι οπτικώς κλειστός από το εξωτερικό περιβάλλον, ώστε να δημιουργήται ατμόσφαιρα μόνον δια τα εντός αυτού έργα. με τας τεχνικάς προόδους των εγκαταστάσεων κλιματισμού, τα εξελίξεις της ηλεκτροτεχνίας, το φυσικόν φως έχει καταρρηγή εις τα νεώτερα Μουσεία ως ασταθές, σκληρόν και ακατάλληλον. Το τεκνητόν φως, ρυθμιζόμενον καταλλήλως, αποτελεί σήμερον τον κανόνα των Μουσείων. Με το φυσικόν φως, δεν είναι δυνατόν να υπάρξη προγραμματισμός σταθεράς αναδείξεως των έργων τέχνης. Το πρωί θα φαίνωνται τα εκθέματα διαφορετικά από ότι το μεσημέρι και το

απόγευμα. Τα Μουσεία πρέπει να είναι ανεξάρτητα των ιδιοτροπιών του καιρού και των ωρών επισκέψεως, δοθέντος άλλωστε ότι η εργαζόμενη τάξι, ως επί το πλείστον, τας βραδυνάς ώρας ευκαιρεί να τα επισκέπτεται...».⁴

Πράσινο

«...το κακό που είδε η κλωρίς της Αττικής προήλθε από τους εισβολείς, το τσεκούρι ή τη φωτιά κι εσημειώθη ιδιαίτερα άγριον επάνω στις πλαγιές του Υμηττού. Αρχίζοντας από τη θαλασσινήν περιοχίν διαπιστώνομεν ευχαρίστως ότι η Βουλιαγμένη εφυλάχθη κάπως από την επιδρομήν αλλ' οι πλαγιές επάνω από τη Γλυφάδα και παρέκει δεν έμειναν απείρακτες... Εις την Ακρόπολιν δεν υπήρχαν ποτέ δένδρα και ιδίως πρό των προπυλαίων. Γιατί; Διότι μόνον χωρίς αυτά οι βράχοι παίρνουν διάφορους χρωματισμούς κατά την ανατολήν και την δύσιν. Έπειτα αυτά καταστρέφουν την θέαν προς βλάβιν της αισθητικής...».⁵

Νεοελληνικός ωφελμισμός και αυθαιρεσία

«Αν γενικεύαμε τους συλλογισμούς του ωφελμιστή σε ποια τερατωδιά θα καταλήγαμε; Πως η Ακαδημία, το Πανεπιστήμιο, το Πολυτεχνείο και τα άλλα πνευματικά ιδρύματα θάχαν το δικαίωμα να σκεφθούν πώς θα μπορούσαν και αυτά, ακολουθώντας τις ίδιες αρχές, να υψώσουν το καθένα με τη σειρά του ένα ή δύο ορόφους... αδιάφορο αν με τούτο θα εξημίαναν την πόλη, γιατί θα κατέστρεφαν το κάλλος των οικοδομημάτων. Και θα προσέβαλλαν έτσι και τη μνήμη αυτών που τα έκτισαν, γιατί είναι φανερό πως η πρόθεσή των δεν ήταν απλώς να κτίσουν κτίρια που θα ικανοποιούσαν μονάχα την υλική τους σκοπιμότητα, μα με το κάλλος και την αρμονία της μορφής των να εξυψώνουν την ψυχή των πολιτών προς τα ιδεώδη τα πνευματικά...».⁶

Από το παρελθόν στο παρόν

«Δύσκολα να σταθούμε σαν αρχιτέκτονες σ' αυτήν τη μικρή γωνιά της γής, δύσκολος είναι ο τόπος για όλους. Όμως η δυσκολία αυτή είναι η μόνη μας δύναμη, μέσα από αυτήν θα ανδρωθούμε σε άξιους νεότερους τεχνίτες. Αλλιώς και όσα άλλα εφόδια αν μας δοθούν, αφού δεν τα΄χουμε από μόνοι μας, ποτέ δεν θα ορθώσουμε ενάρετα έργα. Και εδώ καλείται τώρα ο σύγχρονος Έλληνας για να επιτελέσει ένα μεγάλο έργο. Να νιώσει βαθύτερα το πνεύμα και την ιστορικότητα του τόπου του και να προβάλει μέσα από κάθε εκδήλωσή του υπερασπιστής και συνεκιστής των αξιών του τόπου. Άξιος για να κρατά κοντά του κάποια παλιά μορφή, άξιος και θαρρετός για να γγωνιζεί πότε θα πρέπει να την κηδεύσει. Περισσότερο φυσικά, αυτό στον τομέα της αρχιτεκτονικής, που κατά ένα κυρίαρχο τρόπο αυτή εκφράζει το ήθος και την αξιοπρέπεια του Έθνους».⁷

«Πολεοδομία της πρωτεύουσας»

«...Το σχέδιό της διεσπάρη εις τα πέρατα του λεκανοπεδίου των Αθηνών, από την κορυφή του Πεντελικού ως το

δίπλα πάνω: Το Ηφαίστειο (Θησαίο), Αεροφωτογραφία, 1932
δίπλα κάτω: Τμήμα της συνοικίας Βλασσαρού, Αθήνα, 1932
[πηγή: Α. Παπαγεωργίου-Βενετιάς, Η Αθήνα του Μεσοπολέμου μέσα από τις Μέρες του Γιώργου Σεφέρη, Εκδόσεις Ίκαρος, 2006]

Σαρωνικό και από τον Σκαραμαγκά έως την Βουλιαγμένη. Η ρυμοτομία των περιοχών στις οποίες επεξεύριε το Υπουργείο της Συγκοινωνίας, ήταν τυχαία και μοιραία, χωρίς καμιά απολύτως ιδέα λειτουργίας πόλεως... Το κράτος ευθύνεται για την ανεπάρκεια της ανώτατης πολεοδομικής αρχής, ανοίγοντας την πόρτα σε ιδιώτες επιχειρηματίες να την εκμεταλευθούν και να την καταστρέψουν σε αξιοθρήνητο βαθμό...»⁸

«Η Πολεοδομική Υπηρεσία συνεστήθη εις το Υπουργείον Διοικήσεως Πρωτεύουσας το 1937 και ελειτούργησε δια πρώτην φοράν υπό ένα νεαρόν και πρωτόπειρον αρχιτέκτονα. Όταν το 1941 κατηργήθη το Υπουργείον εκείνο, συνεκωνεύθη η Πολεοδομική υπηρεσία με την διεύθυνσιν σχεδίων πόλεων του Υπουργείου Δημοσίων έργων. Μετά την Απελευθέρωσιν, όταν είχε ιδρυθεί το Υπουργείον Ανοικοδομήσεως, απεσπάσθη το 1949 ολόκληρος η υπηρεσία από τα Δημόσια έργα και υπήχθη εις αυτό. Το 1951, όταν κατηργήθη κακήν κακώς το Υπουργείον Ανοικοδομήσεως, μετεφέρθη εις το Υπουργείον Προνοίας. Το 1953 υπήχθη και πάλιν εις το Υπουργείον Δημοσίων έργων. Εις όλην αυτήν την περιπλάνησιν ήλλαξεν επανειλημμένως οργανικήν σύνθεσιν και επωνυμίας. Το πράγμα ενθυμίζει ίσως αστυνομικόν δελτίον, διαφέρει όμως κάπως»⁹

Περί του κριτικού λόγου στην αρχιτεκτονική

«...Όσον αφορά τα Τεχνοκριτικά σημειώματα ταύτα επεκτεινόμενα πέραν των ορίων των εικαστικών Τεχνών και επεισερχόμενα εις την αρχιτεκτονικήν, είναι δύσκολα και χρειάζονται ειδικότητα. Εις τας εικαστικάς τέχνας η κριτική επιδέχεται φραστικά κατασκευάσματα ωραίων λέξεων καταληπτών ή και ακαταλήπτων. Η αρχιτεκτονική εντούτοις η οποία, επαναλαμβάνω, δεν είναι εικαστική τέχνη αλλά συνισταμένη επιστήμη και τέχνης δεν είναι επιδεκτική παρόμοιων επιχειρημάτων...»¹⁰

Νεοκλασικό – μοντέρνο: «τι λέν' τα κτίρια»

(μοντέρνο): «Να με, εγώ είμαι το σύγχρονο κτίριο της Αθήνας, το κτίριο των έξυπνων ανθρώπων της εποχής μου. Έπρεπε να παρουσιασθώ εγώ, για να αποδειχθώ πως δεν είκαν καθόλου μυαλό οι προηγούμενες γενεές. Επτά ορόφους έχω και σκεπάζω ολόκληρο οικόπεδο πέρα ως πέρα. Δεν δίνω στους ενοίκους μου στο μέσα μέρος ούτε φως ούτε αέρα. Τρύπες μόνο, πολλές τρύπες για πολλά ενοίκια. Πριν από λίγα χρόνια έπαιρνα και από το χώρο του δρόμου ενάμιση σχεδόν μέτρο για έρκερ. Πώς είπατε; Οι οικοδομικοί κανονισμοί; Στην εποχή μου έγιναν ακριβώς για να μου εξασφαλίσουν την ευτυχία που σας περιγράφω. Τους έφτιαξαν άνθρωποι που καταλαβαίνουν τι θα πει «μπίονες». Γι' αυτό ομιλώ περί γενεάς έξυπνων ανθρώπων, που εφήρμισαν στους νόμους του κράτους την αρχή του ότι αρπάξης...»

(νεοκλασικό): «Κυττάξτε με, επιτέλους. Είμαι κειμήλιο της κοινωνικής ιστορίας αυτού του τόπου, είμαι το αποτύπωμα της εποχής μου. Κυττάξτε πώς με θέλησαν εκείνοι που με έπλασαν, πώς ήξεραν να βάζουν την αισθητική αξία επάνω από το υλικό συμφέρον. Έβαλαν μάρμαρο ολόσωμο λαξευτό στη βάση μου, στους ορθοστάτες της εισόδου,

δίπλα πάνω: Οι πολυκατοικίες του Γ. Κοντολέοντα και Ν. Βαλασμάκη στη λεωφόρο Βασ. Σοφίας, Αθήνα
[πηγή: Δ. Φιλιππίδης, Μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, Εκδόσεις Μέλισσα, 2001]

δίπλα κάτω: Η οδός Σταδίου, Αθήνα, τέλη δεκαετίας 1920

[πηγή: Α. Παπαγεωργίου-Βενετός, Η Αθήνα του Μεσοπολέμου μέσα από τις Μέρες του Γιώργου Σεφέρη, Εκδόσεις Ίκαρος, 2006]

στα ζωνάρια, στο μπαλκόνι. Αυτά τα ιωνικά φουρούσια που κρατούν το μπαλκόνι μου, με τις έλικες –που κανείς δεν ξέρει σήμερα ούτε να τις χαράξει επάνω στο μάρμαρο, όπως τις χάραξε και τις λάξευε ο απλούστατος μαρμαράς του καιρού μου– αυτές οι άκανθες που στολίζουν τον ποταμό τους, προσέξτε με τι χάρη είναι σχεδιασμένες, με τι λεπτότητα είναι σκαλισμένες.»¹¹

Περί αναστηλώσεων

«Ο κ. Ορλάνδος, έχει ιδιαίτερη προτίμησι στο τσιμέντο. Στη γραφική παραλία της Ζακύνθου, με τις ελαφρές χαριέστατες τοξοκαμάρες, βενετσιάνικου ροκοκό, έκτισε μια βαριά μεγαθηριακή εκκλησία του Αγίου Διονυσίου, ολόκληρη από τσιμέντο, που θυμίζει αποθήκη λιμένος... Τσιμέντο στο Μιστρά. Οι εκκλησίες αναστηλώθηκαν από το 1934 με τσιμέντο. Ολόκληροι θόλοι κατασκευάστηκαν με «σιδηροπαγές σιδηροκονίαμα»... Τσιμέντο στην Ακρόπολη. Η βόρεια πλευρά του Παρθενώνος αναστηλώθηκε με «σιδηροπαγές σιδηροκονίαμα» από τον αείμνηστο Μπαλάνο. Ο κ. Ορλάνδος επισκευάζει τώρα τα τείχη του ιερού βράχου, αλλάζοντας τις ύψεις τους, τις διαστάσεις τους και τη μορφή που μας κληροδότησε το παρελθόν... Ποιος έδωσε το δικαίωμα στον κ. Ορλάνδο και στους υπαλλήλους του να μεταβάλλη την υπηρεσία αναστηλώσεων σε συνοικιακό ινστιτούτο καλλονής; Αγαπούμε τις Καπνικαρέες γιαγιάδες μας όπως είναι, με τα λευκά μαλλιά τους, τις ρυτίδες τους, την γλυκιά έκφρασί τους, που σημαίνει για μας παραμύθι και ναούρισμα. Ποιος τους είπε ότι μπορούν να τις εξωραΐζουν, βάφοντας τα μαλλιά τους με οξυζενέ, παστώνοντας το δέρμα τους με αλοιφές και μογιές, για να ικανοποιηθεί το τετραγωνισμένο τους πνεύμα; Ποιος θα τους δικάσει γι' αυτά;»¹²

Για τη «νέα» γραμμή του «ηλεκτρικού» (ΗΛΠΑΠ – γραμμή Ομόνοια-Κηφισιά)

«Αν η κακή και αντιπιστημονική μελέτη, η οποία εδημιούργησεν ήδη τα πρώτα και ημιτελή έργα του εγκλήματος κατά μήκος της λεωφόρου Ιωνίας, δεν εξεπονήθη από την Εταιρία Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων αλλά από άλλους, το γεγονός αυτό δεν αρκεί δια να απαλλάξη το συμβούλιόν της από την ευθύνην που το βαρύνη, εάν υιοθετήση την μελέτην εκείνην και προχωρήση εις την εκτέλεσίν της. Όταν εν επιγνώσει του κανείς υιοθετή και υποθάλη ένα ηλίθιο και ένα ανώμαλο παιδί, που ήδη έχει δείξει ότι πρόκειται να γίνη εγκληματίας κατά της κοινωνίας, γίνεται αυτός ο ίδιος πατέρας και προαγωγός ενός εγκληματίου... Υπόσχεται ο κ. Λεμπέσης να απαλλάξη τους δρόμους της πρωτεύουσας από τα τραμ. Είναι η γνώμη όλων των Τεχνικών ο πόθος όλων των Αθηναίων. Αλλά πώς ο ίδιος αποφασίζει να στρώσει εις μίαν λεωφόρον, η οποία τώρα είναι τελείως ελευθέρα, όχι απλώς τροχιοδρομικήν γραμμήν αλλά ολόκληρον ηλεκτρικόν σιδηρόδρομον; Δεν είναι κάπως χονδροειδής η αντίφασις; Πώς θέλει να πιστεύσωμεν ότι θα απαλλαγή ποτέ η πρωτεύουσα από την τυραννίαν των τραμ, όταν η Διεύθυνσις Σιδηροδρόμων θεωρή την πόλιν χωράφι της διαθέσιμον ακόμη και δια την στρώσιν ηλεκτρικών σιδηροδρόμων επιφανείας;»¹³

Περί πολυκατοικίας

«Η πολυκατοικία είναι η στέγη των λαϊκών και των μεσαίων τάξεων. Απαραίτητη για πόλεις όπως η Αθήνα, που έφτασε στις πλαγιές του Υμηττού... Δε θάχη στεγνώσει η μελάνη του σημειώματος αυτού και το Σχέδιο Πόλεως θα αρχίσει πάλι να υπογράφη τις άδειες οικοδομών. Ένα σχέδιο μόνο μην περιμένετε ποτέ να υπογραφεί. Αυτό που θα προβλέπη την ανοικοδόμηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην ερειπωμένη σοβαρότητα του Κράτους.»¹⁴

ΠΛΑΤΕΙΕΣ – ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΧΩΡΟΙ

«Αναστάτωσης στη Παλαιά Βουλή»

«Ο αυλόγυρος της Βουλής, ζητεί μια νέα διαμόρφωσι. Και η πλατεία Κολοκοτρώνη αγωνίζεται μάταια να αποκτήση και αυτή μορφή και χαρακτήρα. Εκ των υστέρων αρχίζει η συζήτησις για το αισθητικό πρόγραμμα που πρέπει να εφαρμοσθεί στον αναστατωμένο χώρο. Πού θα πάη ο Κολοκοτρώνης; Στο Ζάππειο; Στην πλατεία Συντάγματος; Στον αυλόγυρο της Παλιάς Βουλής; Τι θα γίνη ο Τρικούντης; Πού θα κρυφτεί ο Δελιγιάννης; Πώς θα συνδεθή η πλατεία Κολοκοτρώνη με τον αυλόγυρο της Βουλής; Όλοι μιλούν, αλλά κανείς ακόμη δεν έχει τη βεβαιότητα γι' αυτό που πρόκειται να γίνη. Όπως πάντα στο ρωμείο αρχίζομε με απεισκευσία, προχωρούμε με επιπολαιότητα και όταν δημιουργήσουμε με τις πράξεις μας χάος, αρχίζομε να ζητούμε βοήθεια. Γκρεμίσαμε το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών και μένει χρόνια άλυτο το πρόβλημα της μεγάλης πλατείας, που δημιουργήθηκε μεταξύ του Μεγάρου της Εθνικής Τραπέζης και του Δήμου Αθηναίων. Δύο προτομές, η μία για τον Γκιούλιβερ στη χώρα των νάνων και η άλλη για τον Γκιούλιβερ στη χώρα των γιγάντων, παραμένουν εκεί και κλαίνε την κακή τους μοίρα. Γκρεμίσαμε το υπουργείο των οικονομικών και κανείς ακόμη δεν έμαθε τι θα γίνη με την πλατεία Κλαυθμώνος και το έρημο οικόπεδο που έμεινε στη θέση του παλαιού κτηρίου...»¹⁵

Πλατεία Ομόνοιας

«Το νερό... Ξεπηδάει μέσα από την άσφαλτο, από συγκολλημένα βότσαλα και από ένα πληθωρικό συγκρότημα μαρμάρινων αρχιτεκτονικών στοιχείων... υπάρχει ανάγκη πρασίνου και μάλιστα σε έκταση όχι μειονεκτική.»¹⁶

«Σκέψεις» για το μέλλον

«Ένα ωραίον όνειρον...»: «ο αρχιτέκτων κ. Τάκης Ζενέτος πιστεύει ότι το 2000 μ.Χ. τα σπίτια θα... κρέμονται! Ίσως να μην έχη άδικο. Πάντως η κατασκευή που παρουσιάζει είναι περιέργη, πρωτότυπος ενδιαφέρουσα και ωραία. Τα πιο σύγχρονα υλικά μεταχειρίζεται για το έκθεμά του, μολονότι αυτά θα είναι ασφαλώς πεπαλαιωμένα και θα θυμίζουν στους ανθρώπους του 2000 μ.Χ. την... λίθνη εποχή! Φωτίζεται περίεργα, έχει πολύ πράσινο κι οι γραμμές του είναι αρμονικές. Φυσικά, τα πάντα λειτουργούν με ηλεκτρονικά»¹⁷

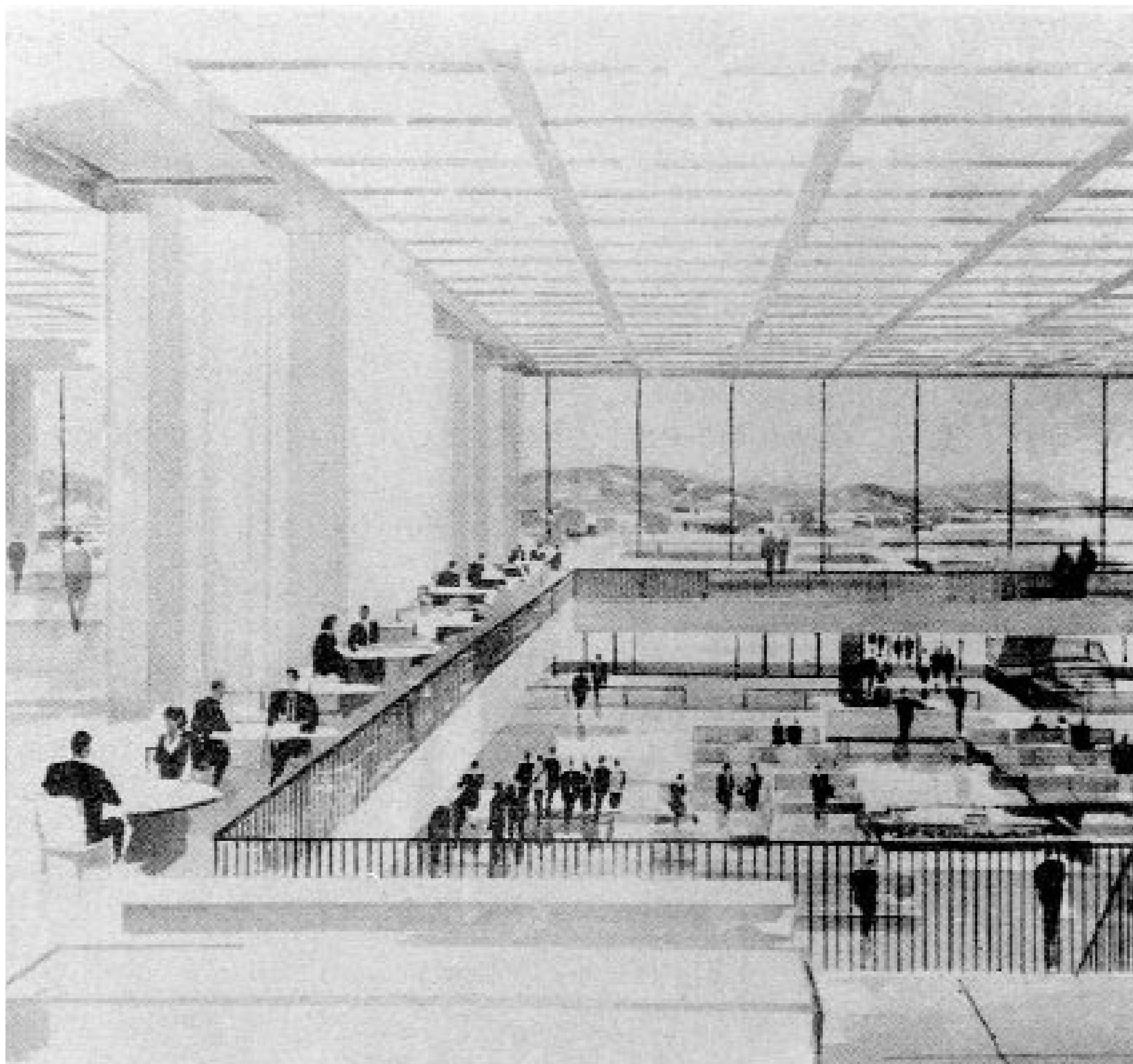
κούς εγκεφάλους ταχέως, αθουρίβως, ακριβώς, ομαλώς
έως ότου κάτι καλάση. Και τότε μόνο το μυαλουδάκι του
ανθρώπου θα σταθή ικανό να σώση την κατάσταση που
θα έχη δημιουργηθή».⁷

Για το σχέδιο του αεροδρομίου από τον E. Σααρίνεν

«Δια ποιόν λόγον ο ερχόμενος εις Αθήνας επισκέπτης θα
αντιμετωπίζη την φασιστικήν και αφιλόξενον αυτήν όψιν
εις τον σταθμόν της υποδοχής...». (Ο Σααρίνεν στον
οποίο επιστράφηκαν τα σχέδια με τις παρατηρήσεις του
Κώστα Μπίρη, έκανε κάποιες μικρές αλλαγές στη μελέτη,
κατορθώνοντας «να κάνη πιο ήμερη τουλάχιστον την
πρόσοψι του κτηρίου».⁸

Σημειώσεις

1. Κωνσταντόπουλος Μ.Χ., «Αι βραβευθείσαι μελέται δια την δια-
μόρφωσιν του Ζαπτείου χώρου» 6/7/1944, εφημερίδα Βήμα, σελ. 1.
2. Ε.Τ., «Η νέα μορφή του Ζαπτείου», 9/7/1944, εφημερίδα Βήμα.
3. Κωνσταντινίδης Α. «Ο διαγωνισμός για το Ζάππειο» 9/11/1944,
εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 1.
4. Κιτσίκης Κ., «Δεν αέβονται την αλήθειαν τα γραφέντα δια τον
διαγωνισμόν της Πνακοθήκης» 20/5/1959, εφημερίδα Βήμα.
5. Κ(ουκκίδης) Κ., «Η κατάστροφή του πρασίνου: Η δενδροφύτευ-
σις το μέγα πρόβλημα των Αθηνών - Δρόμοι και αρχαιολογικοί
χώροι» 22/8/1946, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 2
6. Πικιώνης Δ., «Το Αρσάκειον» 1/4/1948, εφημερίδα Καθημερινή,
σελ. 3.
7. Κωνσταντινίδης Α., «Προβλήματα και διαπιστώσεις (γύρω από
το Αρσάκειο)» 25/5/1948, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
8. Μπίρης Κ., «Πώς κίττει η πρωτεύουσα: Πολεοδομική Αναρ-
χία» 1/9/8/ 949, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
9. Μπίρης Κ., Για τη σύγχρονη Αθήνα - Μελέτες και Αγώνες, Εκδόσεις
Αστήρ, Αθήναι 1956, σελ. 30.
10. Κιτσίκης Κ., «Τα Μουσεία του 20ού αιώνας (Περί την έκθεσιν
των σπουδαστών Αρχιτεκτονικής - Επιστολή στον Αγγ. Προκο-
πίου)» 11/8/1949, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
11. Μπίρης Κ., «Τι λέν' τα κτίρια» 16/12/1949, εφημερίδα Καθημερινή,
σελ. 4.
12. Προκοπίου Αγγ., «Αναστήλωσις (τεκνοκριτικά σημειώματα)»
21/7/1950, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 4.
13. Μπίρης Κωνστ., «Ο Ηλεκτρικός Σιδηρόδρομος Κηφισιάς: Να
γίνει υπόγειος όπου διασκίζει κατοικημένας περιοχάς»
13/6/7/1950, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
14. Παλαιολόγος Π., «Ανοικοδόμησις» 13/2/1951, εφημερίδα Βήμα.
15. Προκοπίου Αγγ., «Αναστάσις στην Παλαιά Βουλή - Ομοί-
ωμα του αγάλματος περιήγετο χθές δια κινητού ικρίωματος...»
26/1/ 1954, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
16. Μπίρης Κωνστ., «Ομόνοια και κτίριον Αερολιμένος» (εναντίον
των μελετών) 23/1/1963, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3, 6.
17. Κορομηλάς Λ.Γ., «Ένα ωραίο όνειρον: το σπίτι του 2000 μ.Χ. -
Γ' Έκθεσις Σύγχρονου Σπιτιού στο Ζάππειο (εναντίον Ζενέτου),
13/10/1962, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3.
18. Μπίρης Κωνστ., «Ομόνοια και κτίριον Αερολιμένος» (εναντίον
των μελετών) 23/1/1963, εφημερίδα Καθημερινή, σελ. 3, 6.

Τα σημεία της κριτικής*

του **Γιώργου Σημαιοφορίδη**¹, αρχιτέκτονα-κριτικού αρχιτεκτονικής

Αυτό το Διεθνές Σεμινάριο Σχεδίου (INDESEM) με Ξαναφέρει στην κριτική, στο ξεκίνημά μου πριν από 15 χρόνια, παρεισφρώντας στα αστικά θέματα την τελευταία δεκαετία...

Διαβάζοντας τον αναγνώστη και τη συζήτηση ανάμεσα στους διάφορους διδάσκοντες, δε μπορώ παρά να σταθώ στις ακόλουθες θέσεις: είναι σωστό να δηλώσουμε, όπως κάνει ο Herman Hertzberger, ότι «δεν είναι καθόλου άξιο

Η αρχιτεκτονική και η αστικοποίηση, ως κατεξοχόν επισημονικοί κλάδοι του χώρου, επηρεάζονται ριζικά από αυτή τη στροφή που προσφέρει μία νέα μορφή του χώρου· εκτός από τις πρακτικές του χώρου ή τον αντιληπτό χώρο [σύμφωνα με τον Lefebvre και Πρώτος Χώρος (Firstspace) για τον Soja], και τη σύλληψη του χώρου ή τις αναπαραστάσεις του χώρου [Δεύτερος Χώρος (Secondspace)], υπάρχει και ο πλήρως βιωμένος χώρος [Τρίτος

η κριτική, προτού προτείνω και προσφέρω μερικούς τομείς/πεδία –συνεπώς, όχι ακριβώς κριτήρια– που μπορούν να συγκροτήσουν αυτή τη θέση.

Τομείς

ΠΤΥΧΕΣ Μπορούμε άραγε να ισχυριστούμε, φέρνοντας τις σκέψεις του Soja στην αρχιτεκτονική, ότι είναι πιθανό να έρθουμε αντιμέτωποι με μια κριτική που έχει τουλάχιστον τρεις πτυχές;

- κριτική του αντιληπτού χώρου, των πρακτικών του χώρου
- κριτική της σύλληψης του χώρου, των αναπαραστάσεων, των εικόνων

- κριτική του βιωμένου χώρου, της εμπειρίας;

Σε αυτό το πλαίσιο, αυτό που κάνουμε όλοι εδώ αυτήν την εβδομάδα ανήκει στο πρώτο και το δεύτερο είδος κριτικής, εφόσον συζητούμε αντιλήψεις και αναπαραστάσεις κτηρίων, με κάποιους εμπλουτισμούς του αντιληπτού

ΔΙΑΝΟΗΣΗ Ο ρόλος του αρχιτέκτονα/κριτικού ως διανοούμενου αποτελεί άλλον τομέα... E. Said, Morales... Είναι ίδιος για έναν ακαδημαϊκό καθηγητή και έναν ελεύθερο επαγγελματία; Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα σε έναν κριτικό που προσανατολίζεται στο αντικείμενο και σε έναν κριτικό που προσανατολίζεται στα αστικά θέματα; Ανάμεσα στο να γράφεις σ' ένα μικρό περιοδικό σχετικά μικρής κυκλοφορίας και σ' ένα μέσο ευρείας κυκλοφορίας, όπως μία εφημερίδα, ή ανάμεσα στο να γράφεις και στο να γράφεις και να παράγεις το μέσο από το οποίο διαδίδεται η δική σου κριτική, δηλαδή, ανάμεσα σε ένα κείμενο που υποβάλλεται στην αγορά και ένα αυτοπροσδιορισμένο κείμενο; Είναι το ίδιο να κρίνεις κτίρια στο Παρίσι και την Αθήνα, το Ταλίν και τη Βαρκελώνη, το Ντελφτ και τη Μαρσάλα, μόνο και μόνο για να περιοριστείς στο αβέβαιο έδαφος της Ευρώπης;

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΚΑΙ/ΣΕ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΟΛΟ Αποδεχόμενοι την υπόθεση της αναλογίας του

απορίας που οι κριτικοί της αρχιτεκτονικής δεν είναι ικανοί να προσφέρουν λογικές απόψεις για τα νέα κτίρια», κατά περίεργο ή ακόμα και παράδοξο τρόπο, σε μία στιγμή που η ανάγκη για κριτική είναι ζωτικής σημασίας, δεδομένων των διαδικασιών αστικοποίησης της δεύτερης νεωτερικότητας που όλοι μας ή οι περισσότεροι από εμάς βιώνουμε και στην οποία είμαστε μάρτυρες...

Για την ακρίβεια, όπως το έχει θέσει ο Edward Soja «από την αρχή της δεκαετίας του '90, έχουμε υποβληθεί επίσης σε αυτό που αντιλαμβάνομαι ως την πρώτη σημαντική διεπιστημονική στροφή σε σχέση με τον χώρο – μια στροφή προς νέους τρόπους σκέψης, όπου ο χώρος καταλαμβάνει κεντρική θέση ως μορφή ανάλυσης, κριτικής έρευνας, πρακτικής, οικοδόμησης θεωρίας, πολιτικής».

Χώρος (Thirdspace)]. Ο Soja ισχυρίζεται ότι και οι δύο κλάδοι εξακολουθούν να είναι προσκολλημένοι στον Πρώτο και Δεύτερο Χώρο, ωστόσο μια σειρά γεγονότων ή νέων χωρο-πολιτισμικών πολιτικών, θίγουν θέματα «δικαιωμάτων στην πόλη», «δικαιωμάτων του πολίτη», «κωδικής δικαιοσύνης», τα οποία θα τους αλλάξουν. Αυτή η στροφή σε σχέση με τον χώρο, συσχετίζεται με πρόσφατους αστικούς μετασχηματισμούς ανά την υφήλιο –σε Ευρωπαϊκό, Αμερικάνικο και ιδιαίτερα Ασιατικό πλαίσιο– καθώς δε μπορούν να αποφύγουν την επαφή με θέματα δημοκρατίας και τη νέα πολιτική αξία του αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδίου – και ασφαλώς συσχετίζεται με τις συζητήσεις μας σε σχέση με την κριτική.

Ωστόσο, επιτρέψτε μου να επεκταθώ στο τι είναι για μένα

χώρου, καθώς κάποιος από εμάς επισκεφθήκαμε μερικές από τις προγραμματισμένα έργα...

Αυτό το είδος κριτικής είναι ζωτικό όταν εφαρμόζεται σε κριτικές επιτροπές αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, επιτροπές προεπιλογής και επιλογής ομάδων αρχιτεκτόνων, αξιολογήσεις σχετικά με βραβεία, επικιορηγίες, κλπ., αλλά και στην καθημερινή μας συναλλαγή με συγκεκριμένα προγράμματα/σχεδία σε αναλογική ή ψηφιακή μορφή επικοινωνίας...

ΓΛΩΣΣΑ Όμως, προτού κρίνουμε ή επικρίνουμε, συζητούμε, χρησιμοποιούμε γλώσσες, προφορικά ή γραπτά... Πώς λοιπόν συζητούμε την αρχιτεκτονική; Μπορούμε ακόμη να επικαλεστούμε μία μόνο καθιερωμένη πεποίθηση ή πρέπει να δεχτούμε το πλήθος των φωνών...

Benjaminian ανάμεσα στη δημιουργία κινηματογραφικών ταινιών και την αρχιτεκτονική, δηλαδή το μοντάζ, μπορούμε άραγε να πούμε ότι ένα έργο (κτίριο/αστικό απόσπασμα) πρέπει να αξιολογηθεί και να κριθεί ως καθορισμένο σύνολο ή μήπως σε σχέση με τα τμήματα που το απαρτίζουν; Μπορούμε να οραματιστούμε μια διασπασμένη διανομή βραβείων και διακρίσεων για το ίδιο έργο/κτίριο; Ένα είδος αναλογίας Βραβείων Όσκαρ; Καλύτερος πρώτος ρόλος, δεύτερος, μουσική, ηχητικά εφέ, κοστούμια, πρωτοεμφανιζόμενος... Ποιος θα είναι τότε ο ρόλος του έργου/σχεδιασμού σε αυτό το επαναδιατυπωμένο πλαίσιο;

ΕΜΠΕΙΡΙΑ Ο χώρος της κριτικής... δεδομένης της νομαδικής δραστηριότητας του κριτικού, η κρίση είναι δύσκολη

χωρίς την επιτόπου επίσκεψη, μόνο μέσω εικόνων... Ποια μπορεί να είναι η διαφορά ανάμεσα στην φαινομενική εμπειρία και το βίωμα; Επί τη ευκαιρία, πόσοι άνθρωποι έχουν επισκεφθεί ένα ή δύο από αυτά τα έργα;

ΠΛΑΙΣΙΟ Η κριτική... πλαίσιοι μοιάζει να αναπτύσσεται στις οικονομικά και εκπαιδευτικά ανεπτυγμένες χώρες όπου υπάρχει δημοκρατία και ελευθερία απ' τη λογοκρισία, όπου φαίνεται ότι τα ιδρύματα του Διαφωτισμού εξακολουθούν να λειτουργούν, ενσωματωμένα ωστόσο στην

τική δραστηριότητα; Είναι δευτερεύουσα σε σχέση με την πρωταρχική (το έργο);

Η εξειδίκευση των ικανοτήτων έχει διαχωρίσει τον αρχιτέκτονα από τους εικαστικούς καλλιτέχνες, τους μηχανικούς, τους κατασκευαστές, τους ιστορικούς, τους κριτικούς, που με τη σειρά τους έχουν συγχωνευθεί σε διαφορετικές υποειδικότητες αντί να συνδέουν τις επιδόσεις τους με το έργο/συγκεκριμένη εργασία... Ο Vittorio Gregotti ισχυρίζεται ότι ο κριτικός αποτελεί ίδιο συμβολικό κεφάλαιο

κοινωνική δομή, όπου πραγματοποιήθηκαν οι διαδικασίες εκσυγχρονισμού, όπου τα μέσα ενημέρωσης (εφημερίδες, περιοδικά, τηλεόραση, εκθεσιακοί χώροι...) έχουν κερδίσει/διεκδικήσει τον δικό τους χώρο...

ΠΑΡΑΔΟΣΗ Δρομολόγια και παραδόσεις κριτικής... η Σχολή Warburg (Gombrich, Wittkower, Rowe), οι ιστοριογράφοι του Μοντέρνου Κινήματος (Giedion, Pevsner, Zevi, Benevolo), η γνωστή ριζοσπαστική ή μηδενιστική σχολή της Βενετίας (Tafuri, Dal Co, De Michelis)... Υπάρχει άραγε κάποια διαφορά ανάμεσα στον Βορά και το Νότο, σε ό,τι αφορά στη σχέση κριτικής και ιστορίας (βλ. Benedetto Croce); Ποιες ακριβώς είναι οι σχέσεις μεταξύ κριτικής, θεωρίας και ιστορίας;

ΚΛΙΜΑΚΑ Η μητρόπολη/μεγαλούπολη και η μικρής κλίμακας όσωση με τη φύση (το έργο απομονωμένο από την παγκοσμιοποίηση)...

ΑΛΗΘΕΙΑ Τι ξεσκεπάζει την κριτική; Τι αποκάλυπτε; Γιατί πρέπει να έχει αυτό το ιεραποστολικό καθήκον και ρόλο;
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ Τι είδους δραστηριότητα είναι η κρι-

στον εξειδικευμένο τομέα της κριτικής ως αυτόνομη δραστηριότητα... (και υπό αυτή την έννοια αναφέρεται στους αρχιτέκτονες που εκθέτουν τα έργα τους μπροστά στον κριτικό έτσι ώστε να αποκτήσουν το δικό τους συμβολικό κεφάλαιο) – συμπτωματικά, με ενδιαφέρον ιδιαίτερα οι αρχιτέκτονες εκείνοι που δεν ενδίδουν εύκολα στις απαιτήσεις των κριτικών...

Αποτελεί ενδιαφέρον σημείο, επειδή είναι προφανές πως μετά από μία ορισμένη συσσώρευση συμβολικού κεφαλαίου, ένας ζωτικό όγκος έργου επικοινωνεί, ασχέτως από την ποιότητα και το βαθυστόχαστο των έργων [Meier, Koolhaas;]

* Σημειώσεις της ομιλίας που έδωσε ο Γ. Σημαιοφορίδης στην INDESEM 2000, που διοργάνωσε η Πανεπιστημιακή Σχολή Αρχιτεκτονικής του Delft University of Technology στις 27.11.2000.

Σπάνιο αλλά όχι υπό εξαφάνιση είδος

του Δημήτρη Φιλιππίδη, αρχιτέκτονα, ομ. καθηγητή ΕΜΠ

Η πρωτογενής κριτική διάθεση είναι έμφυτη ως σιωπηρός έστω συνοδός της δημιουργικής διαδικασίας. Η άσκηση δημόσιας κριτικής για την αρχιτεκτονική είναι πολιτισμική κατάκτηση που δεν χάνεται από τη μια μέρα στην άλλη, όσες αντιδράσεις και αν προκαλεί. Η αναζήτηση διαχρονικών ιχνών της παρουσίας της και των αντίστοιχων συνεπειών της μπορεί να φωτίσει πλευρές που δύσκολα ερμηνεύονται με την εξέταση της τωρινής κατάστασης μόνο.

Από τότε που διαθέτουμε καταγραφές της «κοινής γνώμης» στο ελληνικό κράτος του 19ου αι., παρακολουθούμε παθιασμένους «διάλογους» και «διαπληκτισμούς», ακόμα και «λβελους», με θέμα την αρχιτεκτονική, δημόσια και ιδιωτική. Η άσκηση κριτικής δεν αφορά μόνο «αισθητικά» ζητήματα, όπως την παρουσία της «φιλοκαλίας», αλλά και τον στιγμιστικό παρονισμό που πηγάζουν από αυθαιρεσίες της εξουσίας στον αστικό χώρο. Πρόκειται για πολιτική κριτική – τα δύο αλληλένδετα (όπως άλλωστε όφειλαν να είναι). Η κριτική καίει και ενοχλεί: μπορεί να είναι υβριστική ή κατάφορα μονομερής, αλλά προσαρμόζεται κοινά αποδεκτές αξίες: το κοινό καλό. Είναι μηχανισμός άμυνας της κοινωνίας και η σημασία του φαίνεται από την άνωθεν συχνά βίαιη καταστολή της. Μυριάζει ηρωισμό.

Στον προχωρημένο 19ο αι. η κοινωνία ωριμάζει και, όπως λένε, μαθαίνει καλούς τρόπους. Η κριτική επιστημοποιείται, άρα ελέγχεται πιο αποτελεσματικά και σχηματοποιείται. Συνεχίζονται οι «λβελο» αλλά πιο τιθασευμένοι: οι υβριστικοί τόνοι έχουν απαλύνει αν και αφθονούν αδικίες και «ακηδίες». Καθώς η κοινωνία ψάχνει την αρχιτεκτονική της ταυτότητα στο γύρισμα του αιώνα, ο Περικλής Γιαννόπου-

λος καταστρώνει κατάλογο με κίρια-τέρατα στην Αθήνα, κάτι που κανείς δεν τόλμησε να κάνει πριν ή μετά. Στο μεσοπόλεμο βλέπουμε πάλι, χέρι-χέρι, τη συζήτηση για «φιλοκαλία» με εκείνη για ταξικές διακρίσεις στο χώρο. Η πρώτη πάντως ολοένα πιο συνειδητά θα χρησιμοποιείται ως άλλοθι – κάτω από ταραγμένες πολιτικές συνθήκες το ρίσκο είναι πάντα μεγάλο. Η άνευρη αρχιτεκτονική αντιστοιχεί σε μια κριτική χωρίς δόντια.

Μέσα στον ενθουσιασμό του μοντερνισμού του '30 η παλιότερη κριτική διάθεση επανακάμπει με τη γνώριμη μορφή της: το φλογερό δημόσιο βήμα, ακόμα και κάτω από τη μύτη του (ουδέτερου;) Μεταξά. Η κριτική της αρχιτεκτονικής εξακολουθεί να είναι ένα δυναμικό μίγμα από «αισθητική» και «πολιτική»: σκάνδαλο είναι το αναιδές κέφι που προσβάλλει την Ακρόπολη ακριβώς επειδή το επέτρεψε η κυβέρνηση. Οι λέξεις σταδιακά αλλάζουν η ουσία μένει. Η μαχητικότητα διατηρείται ζωντανή, εκφράζεται σε κείμενα ή σε τολμηρές συμμετοχές σε διαγωνισμούς – όπως συμβαίνει και μεταπολεμικά. Την ίδια στιγμή, μάλλον πιο αισθητά, «ξένοι» αρχίζουν να ασχολούνται με κριτική της αρχιτεκτονικής: λογοτέχνες, ιστορικοί της τέχνης και αισθητικοί, λαογράφοι και δικηγόροι μπαίνουν στον χορό. Διευρύνεται το αντικείμενο και εμπλουτίζεται η επιχειρηματολογία – προάγγελος μεταπολεμικών εξελίξεων.

Μεσολαμβάνει δύο δεκαετίες αναγκαστικής σιωπής, και η υπόθεση παίρνει πάλι φωτιά στα τέλη του '50 όταν θα ξεπηδήσουν οι «νέοι μοντέρνοι» αρχιτέκτονες που έχουν ανάγκη θεωρητικής υποστήριξης και προβολής. Η κριτική έχει για άλλη μια φορά αποκτήσει αντικείμενο και ξεσηπθάνει. Η νέα έκρηξη της κριτικής, που κατακεραυνώνει το κατεστημένο ως συντηρητισμό, επαναφέρει κάπως τις μνήμες του ηρωικού '30. Εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όλο και μειώνεται η μαχητικότητα των αρχιτεκτόνων, που αφήνουν σε άλλους (τους «ειδικούς της πέννας») να παίξουν τον ρόλο του κριτή. Παράλληλα (άραγε συμπτωματικά;) οι αρχιτέκτονες συνειδητοποιούν τον αντιφατικό τους ρόλο: από τη μια υπηρετούν τυφλά την «ανάπτυξη» και από την άλλη καταγγέλλουν το τραυματισμένο περιβάλλον, στο οποίο όμως έχουν τόσο ενεργά συμβάλει. Η κριτική αποκτά αναστόμφευκα «τυφλά» ιδεολογικά σημεία, αλλά δεν χάνει σε πειστικότητα διεκδικώντας ευρύτερο ρόλο για τους αρχιτέκτονες. Η πολιτική αυτή μετατόπιση προαναγγέλλει τα χειρότερα που θα ακολουθήσουν σε λίγο.

Ύστερα από τον καινούριο κύμα εκκυδαισμού της κοινωνίας στην Επταετία, η μεταπολίτευση θα οδηγήσει σε μια αισθητή αλλαγή: η κριτική, ντυμένη πολιτικοποιημένη περιχαράκωση, θα αυτοαναιρεθεί μέσα από έναν ενιαίο ριζο-

σπαστικό λόγο. Αυτό θα έχει καλές και κακές συνέπειες: η αγνόηση της συμβατικής αρχιτεκτονικής (με τους όρους που ήταν ως τότε γνωστή) οδηγεί είτε στη διεύρυνση του πεδίου της κριτικής σε καίρια ζητήματα της πόλης και του περιβάλλοντος, είτε σε ακόμα εντονότερη σχηματοποίησή της ως «επίσημη κριτική». Στην πρώτη περίπτωση, που ως ένα σημείο λειτούργησε ως φυγή, τα οφέλη είναι ανυπολόγιστα για ό,τι έμελλε να ακολουθήσει ως «οικολογική συνείδηση» αλλά και για μια ευεργετική διεύρυνση του όρου «αρχιτεκτονική»: στη δεύτερη, οι συνέπειες είναι (κοινωνικά) αρνητικές: η κριτική κωδικοποιήθηκε, ασκούταν από «μυανδαρίνους» και κλείστηκε ερμητικά στον γυάλινο πύργο της ελίτ, ως ύστατη άμυνα ενάντια στο παραμορφωτικό της είδωλο, τη διαφημιστική της «παρουσίαση» σε γυαλιστερά έντυπα ποικιλής ύλης, που άρχισαν τότε να πλημμυρίζουν τον τόπο. Ό,τι ξέφευγε από τον κομπορρισμό προκαλούσε ισχυρές αντιδράσεις: η επώνυμη αρχιτεκτονική δεν ανεχόταν τον διασπαστικό της και αυτό εκδηλώνονταν με κοινωνικό εξοστρακισμό του κριτή. Η περίοδος του επιτρεπόμενου κυνηγιού των κριτικών δεν έλεγε να κλείσει.

Συνάμα, το αντικείμενο της κριτικής μετατοπίζεται: από κριτική χτισμένου έργου περνά σε μη-υλοποιημένου και σε κριτική βιβλίων αρχιτεκτονικής που άρχισαν να εμφανίζονται. Η κριτική δεν ψάχνει για παρθένα εδάφη: σε κάθε νέα περιοχή που ανοίγεται, εφαρμόζονται οι ίδιοι απαράβατοι κανόνες: γενεολογίες και άφθονοι αφορισμοί. Παύουν πια να ματώνουν οι μύτες. Εξημερωμένη, η κριτική πληρώνει το τίμημα της πολιτικής ορθής στάσης της για αποφυγή συγκρούσεων. Η συρρίκνωση της σημασίας της είναι ζήτημα ελάχιστου χρόνου: έχει μεταβληθεί σε φορμαλιστική τελετουργία, όπου περισσότερο μετρά η τέχνη της διπλωματίας, αν όχι της συνεκτικής κολακείας. Κανένα από αυτά τα ανορεξικά συμπτώματα δεν είναι καινούριο: η ένταση της παρουσίας τους όμως είναι, και αυτό μετρά. Τώρα κοιμούνται όλοι ήσυχοι, απαλλαγμένοι από δημόσιο έλεγχο: η «παραδοσιακή» κριτική έχει απονευρωθεί ενώ αγνοείται η τύχη εκείνης, της πάντα λιγοστής ποσοτικά, που αρνήθηκε να προσκυνήσει και παίρνει τα βουνά.

Εκεί γύρω ανανεώνεται το κίνημα που εγκαταλείπει τον εναγκαλισμό της κριτικής με το αρχιτεκτόνημα-φτεχί και απευθύνεται στη συλλογικότητα της πόλης. Ίσως τα πιο

φρέσκα κείμενα των τελευταίων δεκαετιών χρησιμοποιούν τη νέα θεματολογία που αντιστρατεύεται τους καθιερωμένους θρήνους για το τέλος της πόλης. Με μικτές συνέπειες: η κριτική έντεχνα αποφεύγει να τρώγεται με τους επώνυμους ή αποδέχεται ως δεδομένη μια «πραγματικότητα» της αστικής ζωής δυνητικά σαγηνευτική, ενώ για πρώτη φορά συνυπάρχουν τόσες χρονικά μετατοπισμένες προσεγγίσεις της αρχιτεκτονικής ως πολυγλωσσία.

Καθώς πλησιάζουμε στο παρόν, η κριτική εξακολουθεί να ασκείται σε πολλαπλά επίπεδα και από διαφορετικές ομάδες πρωτοβουλίας – όχι μόνο με γραπτό λόγο αλλά και με δημόσιες εκδηλώσεις και θεάματα, πάντα προσφιλή στο (τώρα πια) μεγάλο κοινό του κλάδου. Όλο και θα βρίσκει όμως τρόπους να ξεφεύγει μέσα από πρόσφορα τριχοειδή αγγεία – για να χωρέσει όμως αφήνει πίσω της αναγκαστικά την κολοκύθα (πολιτική διάσταση).

Τώρα είμαστε πλουσιότεροι σε γνώση, με αναρίθμητες ευκαιρίες προβολής και ανάδειξης της αρχιτεκτονικής από επίσημους φορείς και μη-κερδοσκοπικά σώματα – κάτι αδιανόητο παλιότερα. Η πολυφωνία λειτουργεί ευεργετικά στην επιφάνεια και προάγει αν όχι τον (πάντα δυσχερή) διάλογο τουλάχιστον προσφέρει ένα βήμα για μονολόγους. Έχουν φαινομενικά ατονήσει τα μονοπάτια («μόνο οι αρχιτέκτονες δικαιούνται να κρίνουν» ή «όποιοι δεν χτίζει δεν δικαιούται να κρίνει») και κανείς δεν ελέγχει ολόκληρο το πεδίο. Όμως είναι αισθητό ένα κλίμα ποδοσφαιροποίησης με τάση φήμωσης των μη-οπαδών. Όποιοι επιθυμεί λιβανωτά θα τα χορτάσει, όποιος αναζητά τεκμηριωμένη άποψη πάλι θα την έχει, αλλά δυσκολότερα και σε κωδικοποιημένη μορφή. Όλοι μαθαίνουν ανάγνωση διαβάζοντας ανάμεσα στις γραμμές: η κριτική υπογειοποιήθηκε ως άλλο μετρά.

Οι καιροί έχουν πάλι αλλάξει, ο απεχθής ήχος του φραγγελίου έπαψε να ακούγεται. Παρ' όλα τα κουσούρια της, η κριτική κρατά ανοικτή την πόρτα της ελευθερίας. Μας προτρέπει να κοιτάξουμε την αρχιτεκτονική με λιγότερο μούδιασμα (οι κριτικοί) και με αυξημένη αίσθηση ευθύνης και αυτοπεποίθηση (οι δημιουργοί), ώστε να μην αρκούμαστε στον ανούσιο βομβαρδισμό της πληροφόρησης, τη μεγαλύτερη πολιτισμική απειλή σήμερα. Και αυτή η σπανιότητα της κριτικής, έστω σαν άρωμα χαμένου παράδεισου, την κάνει ακόμα πιο επιθυμητή ως στόχο.

Η ελάσσων κριτική

του Γιώργου Τζιρτζιλάκη, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

«Η επίδραση είναι Επιρροή (Influenza) – μια αστρική αρρώστια»
[Harold Bloom]

Η αρχιτεκτονική πρακτική ως αρχιτεκτονική κριτική

Η αρχιτεκτονική κριτική και ιστοριογραφική σκέψη μοιάζει να κινούνται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας σε δύο κατευθύνσεις, που συχνά διασταυρώνονται και διεισδύουν η μια στην άλλη: στην κριτική (και συχνά φεικιστική) αρχειοθέτηση των πηγών και σε ορισμένα ερμηνευτικά σχήματα, τα οποία ως επί το πλείστον αντανακλούν την ιδιοσυγκρασιακή διάθεση του κριτικού ψυχολογισμού. Δεν χρειάζεται ειδική επιχειρηματολογία προκειμένου να αντιληφθεί κανείς κάτι τέτοιο. Αρκεί και η αποσπασματική ανάγνωση της ανθολογίας κειμένων για την ελληνική αρχιτεκτονική που συνέταξε ο Δημήτρης Φιλίππιδης¹ για να διακρίνει κανείς αυτές τις διαθλάσεις και τους επαμφοτερι-

σμούς, τις απορίες, τα διλήμματα και τις λοξοδρομήσεις. Η εξιδανίκευση διαδέχεται την «παρανάγνωση», ή την υποκατάσταση, κι αυτή με τη σειρά της την ερμηνευτική αμηχανία και ούτω καθεξής. Ποιο είναι το συνεκτικό πεδίο εντός του οποίου συντελούνται αυτές οι μεταβολές;

Υποστήριξα κι αλλού ότι κανένα κτίριο δεν αποτελεί απλή εκδήλωση μιας αμιγούς σχεδιαστικής αυτονομίας ή παρθενογένεσης, αλλά επανεγγραφή και κάποτε ασύνειδη οικειοποίηση προγενέστερων ή σύγχρονων εμπειριών. Η εξακρίβωση αυτής της επανεγγραφής και της αναφορικότητας μοιάζει να εκκρεμεί ως η ατελείωτη απορία της κριτικής. Υπ' αυτήν την έννοια, κάθε κτίριο αποκτά «νόημα» (αστικό ή οποιοδήποτε άλλο) μόνο σε σχέση με άλλα κτίρια: δηλαδή στο πέρασμα από το εντατόν της μορφής στο εκτατόν της πόλης. Κάθε κτίριο δεν αποτελεί παρά «ανταπόκριση» σε άλλα κτίρια, όπως και ο αρχιτέκτονας «ανταποκρίνεται» σ' έναν άλλο αρχιτέκτονα «ή ένα άτομο στον πατέρα του».² Ας πούμε ότι όπως η ζωή έτσι και η αρχιτεκτονική τρέφονται από τον διάλογο με τον άλλο: σ' αυτόν τον ενδιάμεσο ζωτικό χώρο ανθεί κάθε είδους δημιουργικότητα κι εκείνο που ο Σεφέρης αντί για «αναφορά» ή «επιρροή» αποκάλεσε «αλληλεγγύη». Κι είναι ακριβώς το σημείο όπου η αρχιτεκτονική πράξη ανάγεται εντέλει σ' ένα είδος εμπράγματης αρχιτεκτονικής κριτικής.

Η επιδημία της ιστορικής «αργοπορίας» (σε σχέση με όσα συμβαίνουν στις βιομηχανικά αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες) και το σύνδρομο της «επιδρασιοθηρίας» είναι δύο επιπλέον στοιχεία που επικαθόρισαν με συντριπτικό τρόπο την ιστοριογραφία και την κριτική στη χώρα μας. Στο σημείο αυτό πρέπει να επικερίψουμε μια σειρά διορθώσεις και αναθεωρήσεις. Όχι λοιπόν η «αγωνία της επίδρασης» (όπως τουλάχιστον την αντιλαμβάνεται ο Harold Bloom), αλλά η υποχονδρία της, η υστερία του ταυτού, η οποία ανταποκρίνεται σ' ένα προκαθορισμένο «ορίζοντα προσδοκίας». Σ' αυτό το πεδίο η αρχιτεκτονική κριτική εκδήλωσε εκείνο που ο Νίτσε αποκάλεσε κάποτε «θέληση για δύναμη».

Στις μέρες μας η προτεραιότητα της επίδρασης –που άλλοτε παίρνει το χαρακτήρα μιας υπόνοιας αντιγραφής– αποκτά διαστάσεις μανίας. Σχολιάζοντας ένα σύγχρονο κτίριο πάντα έρχεται μια στιγμή που στα χείλη όλων καρφώνεται το ερώτημα: «από πού είναι επηρεασμένο;», «το οποίο στην εκλεπτυσμένη εκδοχή του διατυπώνεται: «σε πιο διεθνές στιλ ανήκει η αρχιτεκτονική του;» Δεν ισχυρίζομαι πως είναι υποχρεωτικά απαξιωτικό αυτό το ερώτημα: σίγουρα πάντως αποίκισε το φαντασιακό όλων των πολιτισμών που βρέθηκαν μακριά από τα μεγάλα κέντρα

της νεωτερικότητας. Έτσι η συζήτηση για το αν «αντιγράφει», ή «επηρεάζεται», ή «παραπέμπει» κάποιος –η επιλογή των λέξεων γίνεται ανάλογα με την περίπτωση και την προκαταβολική συμπάθειά μας– μοιάζει με απόπειρα για να αποφύγουμε το επίκεντρο του προβλήματος. Δηλαδή, στην προκειμένη περίπτωση, το κλισιακό νόημα και τον διερρηγμένο συνεκτικό ιστό της σύγχρονης αρχιτεκτονικής κουλτούρας, που σε μας γίνονται φανερά μέσα από τη συνεχή εναλλαγή των ερμηνευτικών μοντέλων.³ Όσο πιο δύσκολο είναι να εντοπίσουμε και να κατονομάσουμε αυτό το νόημα τόσο αισθανόμαστε υποχρεωμένοι να αντισταθίσουμε αυτήν την αμηχανία με μία ψυχαναγκαστική αναζήτηση «πρωτότυπων». Υπ' αυτήν την έννοια, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η κριτική και η ιστορία της αρχιτεκτονικής καθίστανται συχνά μια παρωδία της «αντικειμενικότητας», μια αλυσίδα εκδοχών ενός περιορισμένου κύκλου «επαγγελματιών» του χώρου.

Η αλληλοδιαδοχή των ερμηνευτικών μοντέλων δεν πρέπει να μας κάνει να υποτιμάμε το ότι η κριτική και η ιστοριογραφία συνιστούν, επίσης, και μια οργάνωση του φαντασιακού, το οποίο σταδιακά τέθηκε σε τροχιά απορύθμισης. Καταγράφοντας τις διεργασίες και τις αντιφάσεις της απώλειας των σταθερών σημείων η κριτική της αρχιτεκτονικής μας κάνει να υποψιαζόμαστε ότι τα νέα σημεία σύγκλησης βρίσκονται παντού. Επεκτείνονται προς όλες τις κατευθύνσεις.

Προς αντιστάθμισμα –ή υπερανάπληρωση– μιας τέτοιας ανησυχητικής προοπτικής, η σύγχρονη αρχιτεκτονική δέχεται μια αφόρητη πίεση να θυμίζει κάτι. Σήμερα τα πάντα οφείλουν να μοιάζουν και αυτό αναδεικνύεται σε πρωταρχικό καθήκον της κριτικής. Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στον ίλιγγο της φαινομενικότητας τα πάντα

οφείλουν να μοιάζουν φαινομενικά. Ότι δεν ευθυγραμμίζεται μ' αυτό το μοντέλο θεωρείται «ξεπερασμένο». Υπάρχουν μάλιστα ορισμένα κτίρια, ή ιδέες κτηρίων, που θαρρείς οφείλουν τη φήμη τους στο ερώτημα του κατά πόσον «αντιγράφουν».

Αν είναι αλήθεια ότι στην εποχή μας δεν έχουμε άλλους τρόπους απ' αυτούς που υπάρχουν ήδη, ο ίλιγγος των παραπομπών κάνει πλέον επισφαλή την ύπαρξη του πρωτότυπου. Όπως έχει ειπωθεί, όταν καθετί παραπέμπει κάπου, τίποτα δεν παραπέμπει πουθενά και το ίδιο το πρωτότυπο εξαφανίζεται, διασπείρεται αδιάφορα προς όλες τις κατευθύνσεις.

Είναι λοιπόν λανθασμένο και ανυποψίαστο το να αναζητά κανείς σχολαστικά σήμερα ένα «καθαρό» και αδιαφιλονίκητο «μέγα πρότυπο», από το οποίο απορρέει κάθε ιδέα και αξία. Σε μία εποχή μάλιστα όπου η αρχιτεκτονική γίνεται ολοένα και περισσότερο η «ποιητική» του πλαισίου, ή του εαυτού της, η κριτική εξωθείται σ' ένα είδος στοχασμού απέναντι σε μία κριτική που υποβόσκει – και κατά συνέπεια σ' ένα είδος μεταγλώσσας. Όλα αυτά κάνουν τις διάφορες επιρροές –που θα μπορούσαν να είναι κάτι το αυτονόητο– να αποκτούν στη χώρα μας –κι ανάλογα με την περίπτωση– έναν «αποκαλυπτικό» κι ενίοτε υστερόβουλο χαρακτήρα.

Κινούμενη σε αντίθετη κατεύθυνση, η «κριτική του μεταποικιοκρατικού λόγου»,⁴ εστιάζει υποχρεωτικά στη δυνατότητα να «φανταστούμε εκ νέου τον πολιτισμό και τις περιφέρειες του πλανήτη μας» μακριά από τα ιεραρχικά κριτήρια, την «επιστημολογική βία», τις ταξινομήσεις, τις διακρίσεις, τους αποκλεισμούς και τις απωθήσεις του δυτικού νεωτερικού παραδείγματος. Κάτι τέτοιο μας φέρνει υποχρεωτικά αντιμέτωπους με ένα ερώτημα ταμπού της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής, το οποίο ταλαιπωρεί όλες τις ερμηνείες και τις «παρερμηνείες», χωρίς να ομολογείται ευθέως: Η συμβολή της είναι «πρωτότυπη» ή «δευτερογενής»; Ένα τέτοιο ερώτημα ανακυκλώνετε απ' όλους όσους ασχολούνται μαζί της και απ' ότι φαίνεται μετανάστευσε στον καθένα μας δημιουργώντας ένοχη συνείδηση και αισθήματα μειονεξίας. Θέλω να πω ότι όλοι γίναμε το θέατρο αυτής της σύγκρουσης που ροκανίζει όλο το νεώτερο ελληνικό πολιτισμό.

Ένας σκύλος φτιάχνει τη φωλιά του, ένας ποντικός το λαγούμι του

Επ' αυτού σχηματοποιήθηκαν δύο αντίπαλα ιδεολογήματα, που πήραν τη μορφή «τάσεων»: το ένα εμφανίστηκε ως εκφραστής και θεματοφύλακας της *συνέχειας* (εθνοκεντρικό): και το άλλο της υποχρεωτικής *ασυνέχειας* (ασφυκτικά φιλοδυτικό). Κινούμενη σ' ένα τέτοιο δίπολο η εγχώρια ιστοριογραφία εδραίωσε την πεποίθηση ότι η ελληνική αρχιτεκτονική είναι ένα «ελάσσων» κομμάτι της ευρωπαϊκής. Παρά τις κοψιές διατυπώσεις το υπονοούμενο είναι ότι όλες οι «ελληνικές αντανάκλασεις» υπήρξαν ως επί το πλείστον μιμητικές, απαύγασμα «επιδράσεων», ενώ η περιβόητη «ελληνικότητα» και το θυμικό του τοπίου είναι ελκυστικά στο βαθμό που έχουν αναχωρητικό και αμυντικό χαρακτήρα, λες και πρόκειται για την ιδεώδη «αντιδυτική» θερμοκοιτίδα. Δεν έλειψαν μάλιστα περιπτώσεις όπου δίπλα στις φωτογραφίες του υπό αξιολόγηση κτηρίου

δημοσιεύονται – ως επιστημονικά τεκμήρια των επιρροών-φωτογραφίες του πολυπόθητου πρωτύπου.

Ανάμεσα στις δύο αυτές συμπληγάδες δεν αναπτύχθηκε κάποια θέση που να ελέγχει και τα δύο ακραία ιδεολογήματα. Αν κοιτάξουμε προσεκτικά όλες τις «ιστορίες» της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής θα δούμε ότι οι «μοντερνιστές» ήρθαν όλοι τους αργά σε σχέση με τα διεθνή προλεγόμενα και οι «παραδοσιακοί» υπέθαλψαν επίμονα την πεποίθηση μιας διαρκούς κηδείας ενός κόσμου που χάνεται: ότι δηλαδή τόσο η αρχιτεκτονική μας όσο κι εμείς οι ίδιοι, ήμασταν κάτι που δεν μπορούμε πια να είμαστε.

Ωστόσο, στα μέσα της δεκαετίας του 1980 εγκαθιάνιζε στην αρχιτεκτονική μας κουλτούρα μία νέα περίοδος ιστορικοκριτικής έρευνας την οποία δεν έχουμε ακόμα αξιολογήσει επαρκώς. Μία νεότερη γενιά αρχιτεκτόνων και κριτικών –ό διαχωρισμός δεν είναι εφεξής ευδιάκριτος– περιόρισε –έως εξοβελισμού– το ρόλο των «κοσμοθεωρήσεων» και άρχισε να προσεγγίζει το σώμα της ελληνικής αρχιτεκτονικής με αναθεωρητική διάθεση: περισσότερο μάλλον εμπλουτίζοντας τις ερμηνείες και όχι τόσο –ή τουλάχιστον όχι ακόμη– αναστρέποντας κάποιες εδραιωμένες πεποιθήσεις και αξιολογικά σχήματα. Προς αυτήν την τελευταία κατεύθυνση νομίζω ότι πρέπει να συνεχίσουμε εφεξής, αναθεωρώντας τις ιεραρχίες των αξιολογήσεων και ενσωματώνοντας στην κριτική πρακτική νέες αποσπασματικές αναγνώσεις που αντλούν από διαφορετικά επιστημολογικά πεδία, την προσεκτική παρατήρηση της καθημερινής ζωής, ψυχαναλυτικές και μετα-στρουκτουραλιστικές εκτροπές, την πραγματογνωμοσύνη της κατοίκησης, τα νέα φαινόμενα της πόλης και του δημόσιου χώρου.

Τίποτα πια δεν μπορούμε να αποκλείουμε από τη στιγμή

που όλα τα προηγούμενα συστήματα αξιολόγησης αντικαθίστανται. Οι αναθεωρήσεις αυτές ενισχύονται επίσης από δύο παράλληλες μεταβολές: αφενός τη σταδιακή μετατόπιση από τον αυτοτελή ρόλο των πυρηνικών συστατικών της αρχιτεκτονικής (κτίριο, αρχιτέκτονας, κάτοικος, θεωρία, κριτική υποδοχή) στις μεταξύ τους σχέσεις και διαρροές: και αφετέρου, στην παραδοχή ότι η κριτική, η ιστορία και η θεωρία της αρχιτεκτονικής έχουν «κατασκευαστικό» χαρακτήρα: συνεργούν δηλαδή στη διαμόρφωση της ίδιας της αρχιτεκτονικής. Κι αυτό γιατί αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο τα κτίρια αλλά και οι απόψεις και οι συζητήσεις μας γι' αυτά.

Μπορούμε λοιπόν να εξικνιάσουμε και να συστήσουμε μία γενεαλογία ενδοαρχιτεκτονικών σχέσεων που θα αποφεύγει τις κακοτοπιές της «επιδρασιοθηρίας» και της «γραμμικότητας»; Ο Gilles Deleuze και ο Felix Guattari⁵ έχουν γράψει κάτι για τους εκφραστικούς τρόπους που αναπτύσσονται σε μία μικρή χώρα, που στην περίπτωση αυτή μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο: «Μειονοτική γλώσσα», επισημαίνουν, σημαίνει «κυναίρεση» ή μάλλον καλύτερα «ένδοθεν εδραίωση της ελάσσονος χρήσης μιας έστω και μειζρονος γλώσσας», και συγκρώνως ένα είδος «μετάθεσης», «πολλαπλού εκτοπισμού», ή και «παρατοποθέτησης» (displacement) του εξωτερικού του ιστού, που δυσχεραίνει κάθε κωδικοποίηση. Πρέπει λοιπόν να υποθέσουμε ότι αυτή η «μετάθεση» και ο «εκτοπισμός» αποτέλεσαν, για κάποιους αρχιτέκτονες από μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα, ζωτικό χώρο προσωπικής, όσο και καλλοιωμένης σχεδιαστικής βούλησης. Το γεγονός αυτό είναι εκείνο που έκανε τα διάφορα «στιλ του μοντέρνου» να γίνονται αποδεκτά με καθυστέρηση, εμάς να ντρεπόμαστε γι' αυτό και τον απόηχο τους να ακούγεται μόλις και μετά βίας σαν αόριστο σκόλιο.

Πού βρίσκεται όμως αυτή η «μετάθεση» και ο «εκτοπισμός»; Παντού: οι πιθανές εκδοχές της είναι ατελείωτες. Μπορεί, για παράδειγμα, άλλοτε να πλησιάζει σε μια «ακραία» κι άλλοτε σε μια «συντηρητική» νεωτερικότητα, δίκως να τις φέρνει κονύτερα. Μπορεί επίσης να βρίσκεται στον αντίποδα ή στις «παραμορφώσεις» τους, χωρίς να αποτελεί μέση περιοχή. Γι' αυτό και η άτακτη αλληλουχία «μεταθέσεων» και «εκτοπισμών» μπορεί να αποτελέσει ένα ενδιαφέρον ερμηνευτικό πεδίο που πιστοποιεί τη διαρρηκτική συνέχεια της ελληνικής αρχιτεκτονικής, τον πολυμορφισμό και την ασυνάφεια του τοπίου της.

Όλοι σήμερα μιλούμε για επιρροές, όμως ο «εκτοπισμός» και η «μετάθεση» δεν είναι επιρροή. Μπορούμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι η επιρροή σκοτώνει τη «μετάθεση». Όταν ανάγεις ένα κτίριο σ' ένα βολικό και εφησυχαστικό σύστημα επιρροών, όταν περιστέλλεις το νόημα –ή την περιβόητη «αυτονομία» του– σ' οτιδήποτε αυτό σου θυμίζει, τότε εξαλείφεις τους όρους που γέννησαν αυτόν τον «εκτοπισμό» και μοιραία προεξοφλείς τη δευτερογενή και ιστορικά υποδεέστερη σημασία του. Με δυο λόγια επιβεβαιώνεις την παντοδυναμία των κρατούντων ερμηνευτικών μοντέλων που έχουν την έδρα τους στα ισχυρά πολιτισμικά και οικονομικά μητροπολιτικά κέντρα. Τι αποσιωπά όμως το μανιμάδες κινήγι των επιρροών στις οποίες παραμένει προσκολλημένο το μεγαλύτερο κομμάτι της εγχώριας κριτικής; Αποσιωπά το αλλόκοτο συνδυα-

πάνω: M. Μπαμπούσης, Χωρίς τίτλο, 2005

στικό δαιμόνιο του καθενός και τις μικρές διαφορές που τείνουν να φωλιάσουν στο «μη κατανοητό». Γιατί η «επίδραση» δεν αποτελεί τυφλό καθρέπτη, ούτε μέτρηση κάποιων μορφολογικών δεδομένων αποκομμένων από κάθε ρίζα και ενστικτώδη ή και «άτεκνη» αντίδραση. Εκείνο λοιπόν που χρειάζεται να αναζητήσουμε είναι αυτές οι μικρές –έστω– διαφορές, οι «μεταποίσεις», οι «εκτοπισμοί» και οι «παραιοποθετίσεις» που βρίσκονται στη βάση κάθε αρχιτεκτονικού έργου. Ίδου τι θα σήμαινε να δούμε ένα αρχιτεκτονικό έργο σαν μία ενότητα διαφορών, σαν μια εμπειρία κατοίκησης.

Η ένταση του διάφορου διαδραματίζει πάντα έναν καθοριστικό χαρακτήρα. Κάποτε η επιρροή χαρακτηρίστηκε «παραμόρφωση», η οποία λίγα μόλις χρόνια αργότερα μετονομάστηκε σε «μεταμόρφωση», σε «οικειοποίηση», σε «αφομοιωμένη επιρροή», σε «μετάφραση», ή «διακειμενικότητα» (παρλληλίζοντας με τον τρόπο του Derrida την αρχιτεκτονική με κείμενο). Η ανισότητα ανάμεσα σ' αυτούς τους όρους είναι προφανής. Η «παραμόρφωση» ελέγχεται και απορρίπτεται ως λαθραία και στρεβλή, ενώ η «μεταμόρφωση» και η «αφομοιωμένη επιρροή» κρίνονται νόμιμες επειδή διαθέτουν διαφοροποίηση και εμπλουτισμό.

Αν, για παράδειγμα, εστιάσουμε στην εκδοχή της αρχιτεκτονικής «μετάφρασης», θα διαπιστώσουμε ότι στην κυριολεξία δεν είναι παρά μια «μετά-βαση» (trans-latio) ενός αρχιτεκτονήματος, ή μιας αναγνωρίσιμης σχεδιαστικής γλώσσας, που μας αποκρίνει από τον κλειστό και στατικό καθαγιασμό της αυτονομίας τους. Εξάλλου πρόκειται για το κατεξοχήν έμβλημα της παγκοσμιοποιημένης εποχής μας. Στο νέο καθολικό περιβάλλον της μετάφρασης και του υπερκειμένου οι μορφές και οι τρόποι κατοίκησης δεν μεταφέρονται με έκπτωση από το πρότυπο, αλλά διαθέτουν δικά τους χαρακτηριστικά και συμπραζόμενα.

«Μετάφραση είναι η μετάβαση μιας γλώσσας σε μια άλλη μέσα από μια συνέχεια μετασχηματισμών», μας βοηθά ο Walter Benjamin. Εκείνο λοιπόν που μετράει και καλούμαστε να επανεξετάσουμε είναι ακριβώς αυτοί οι «συνεχείς χώροι μετασχηματισμού και όχι τα αφηρημένα πεδία ισοπέδωσης και ομοιομορφίας».⁶

Ο Gilles Deleuze και ο Félix Guattari έγραψαν ότι σε κάθε «ελάσσονα» δημιουργικότητα, δηλαδή στις πολιτιστικές πρακτικές μιας μικρής χώρας, «όλα προσλαμβάνουν μια συλλογική αξία. Πράγματι, επειδή τα ταλέντα δεν αφθονούν δεν προσφέρονται οι συνθήκες για μια εξοικειωμένη έκφραση, που θα μπορούσε να διαχωριστεί... από τη συλλογική έκφραση. Αυτή η σπάνια είναι ευεργετική».⁷

Ήρθε λοιπόν άραγε η ώρα η ελληνική αρχιτεκτονική και η κριτική να ασκηθούν σ' αυτόν τον «τρόπο»; στο «πέραςμα από το εξοικειωμένο ζώο στη συλλογική πολλαπλότητα». Μια κατάσταση όπου κάθε αρχιτέκτονας όπως και κάθε κριτικός θα εκδηλώσουν τη δημιουργική τους συμπεριφορά «όπως ένας σκύλος φτιάχνει τη φωλιά του, ή ένας ποντικός το λαγούμι του: ...βρίσκοντας σημεία μη πολιτισμού και υπανάπτυξης, το δικό τους τρίτο κόσμο, δια των οποίων διαφεύγει μια γλώσσα, ένα ζώο γραπώνεται, μια συναρμογή είναι γεγονός». Αν μέχρι σήμερα όλα τα σιλ κι όλα τα ειδη είχαν «ένα μόνο όνειρο: να κάνουν μια μείζονα χρήση της γλώσσας... Το ζήτημα είναι να κάνουμε το αντίθετο: να δημιουργήσουμε ένα ελάσσον γίνεσθαι».

Σημειώσεις

1. Δ. Φιλίππιδης (επιμ.), *Ανθολογία κειμένων ελληνικής αρχιτεκτονικής*, 1927-2002, Αθήνα 2007.
2. H. Bloom, *A Map of Misreading*, Οξφόρδη, Νέα Υόρκη, 1975, σ. 18 και του ίδιου, *Η αγωνία της επίδρασης, Μία θεωρία για την ποίηση*, εισαγωγή, μτφρ., σημειώσεις Δ. Δημηρούλης, Αθήνα 1989, σ. 24.
3. Η νεωτερικότητα ανέδειξε τον όμιλο των ερμηνευτικών μοντέλων καταστατική συνθήκη. Μια πειστική απόδειξη αυτής της υπόθεσης μπορούμε να εξακριβώσουμε στο διεισδυτικό εγχείρημα του Π. Τουρνικιώτη *Ιστοριογραφία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής* (Αθήνα, 2005): «Η ιστορία της αρχιτεκτονικής είναι γραμμένη ανάποδα», υποστηρίζει ο Τουρνικιώτης: «έκε» δηλαδή ως αφετηρία της το παρόν και προβάλλει τις αντιλήψεις και τις κοσμοθεωρίες της στο παρελθόν». Δηλητηριασμένη από την απειλή της προσωρινότητας, η σύγχρονη ιστοριογραφία ανθίσταται, επιμένοντας στη συνειδηση των ορίων της. Αυτή είναι η αρετή και συνάμα το όριο της. Η υποψία μιας «αντίστροφης αντανάκλασης του επιλόγου» –που τόσο γοητεύει τον συγγραφέα– επιβεβαιώνεται ακόμη μια φορά: Όσο κάνουμε την αίσθηση της εμπειρίας της ιστορίας και της κριτικής, γράφοντας «ανάποδα», τόσο το υλικό τους συσσωρεύεται σαν αντιστάθμισμα, ή υπεραντιλήρωση.
4. G.C. Spivak, *Critica della ragione postcoloniale. Verso una storia del presente in dissolvenza* (1999), επιμ. P. Calafato, ιταλ. μτφρ. A. D'Ottavio, Ρώμη 2005. Βλ. επίσης και H.K. Bhabha, *I luoghi della cultura* (2001), ιταλ. μτφρ. A. Perri, Ρώμη 2001.
5. G. Deleuze, F. Guattari, *Κάφκα - Για μια ελάσσονα λογοτεχνία*, (μτφρ. Κ. Παπαγιώργης), Αθήνα 1998, σ. 53-54 κ.ά. Σημειώνω εδώ ότι ο Δ. Δημηρούλης μεταφράζει το displacement ως «παραιοποθέτηση» (βλ. H. Bloom, ό.π., σ. 125 και 198).
6. W. Benjamin, «Sulla lingua in generale e sulla lingua dell'uomo» (1923), στο *Angelus Novus*, ιταλ. μτφρ. R. Solmi, Τορίνο 1976, σ. 64.
7. G. Deleuze, F. Guattari, ό.π., σ. 49, 81.

Περί αρχιτεκτονικής κριτικής

Η αρχιτεκτονική κριτική στον αστερισμό του ατομικισμού και του ωφελισμού¹

Οι αποσπασματικές σκέψεις που ακολουθούν έχουν ως αφετηρία τους τη διαπίστωση ότι η αρχιτεκτονική κριτική που ασκείται ή μπορεί να ασκηθεί σήμερα δίκως κόστος για τον κρίνοντα –κόστος κοινωνικό, πολιτικό και επαγγελματικό– ελάχιστη σχέση έχει με την ετυμολογία της λέξης κριτική.² Ο κριτικός λόγος των τελευταίων δεκαετιών δεν αποτελεί συνήθως «έκφραση γνώμης» για αρχιτεκτονικά έργα και αρχιτέκτονες προκειμένου να «εντοπιστούν τα θετικά και αρνητικά τους στοιχεία». Εξίσου σπάνια είναι και η διάθεση για «τεκμηριωμένη αξιολόγηση ενός έργου και ενός δημιουργού, δηλαδή η αποτίμησή τους με βάση συγκεκριμένα κριτήρια».³ Αντίθετα, εκπληκτική άνθηση γνώριζαν το κριτικάρια –«η άσκηση κριτικής με την πρόθεση να τονισθούν οι αρνητικές πλευρές του κρίνομένου και να υποτιμηθούν οι θετικές του»–³ αλλά και ο χρησιμοθηρικός σχολιασμός, ο οποίος, προτάσσοντας την αποτελεσματικότητα ή σκοπιμότητα του λόγου έναντι της αλήθειας ή της δίκαιης αποτίμησης, παραπέμπει στην τέχνη των σοφιστών⁴ της αρχαιότητας. Έτσι, η αρχιτεκτονική κριτική είναι φυσικό να ρέπει σήμερα προς τον ανορθολογισμό, την υπερβολή, τον ανιστόρητο σχολιασμό, την επιδίωξη του εντυπωσιασμού με τη ρητορεία, αλλά και προς την παραδοξολογία, την ειρωνεία, την αυταρέσκεια ή αυτοαναφορά και τον φατριασμό. Η αποδόμηση και ο ωφελμισμός⁵ αποτελούν τις κυρίαρχες ηθικο-φιλοσοφικές βάσεις του σημερινού κριτικού λόγου, ο οποίος άλλοτε εξυμνεί ή κολακεύει και άλλοτε αδικεί ή «θάβει» πρόσωπα, ιδέες και έργα, ανάλογα με τις περιστάσιακές επιδιώξεις των κρίνοντων και ανάλογα με τα συμφέροντα της ομάδας στην οποία ανήκουν.

Αυτά βέβαια δεν αφορούν μόνο την αρχιτεκτονική. Αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σημερινών καταναλωτικών, ατομοκεντρικών, ηδονιστικών και νεο-συντηρητικών κοινωνιών. Στις κοινωνίες αυτές η κριτική του συρμού είναι φυσικό να βρίσκεται στον ηθικο-φιλοσοφικό αντίποδα του κριτικού λόγου του παρελθόντος, ο οποίος χαρακτηριζόταν από μεγαλύτερη τόλμη, εντονότερο προβληματισμό –κοινωνικό και αισθητικό– και εποικοδομητικότερες σχέσεις του κριτικού με τον δημιουργό αλλά και με το αναγνωστικό του κοινό.

Επειδή όμως οι μόδες έρχονται, παρέχονται και ενίοτε επανέρχονται ανανεωμένες ή μεταλλαγμένες, και επειδή η κριτική σε όλες τις τέχνες είναι γενικά ευκολότερη από τη δημιουργία, θα είχε πιστεύω νόημα μια στροφή σε μόνιμα, κοινά και κύρια ζητήματα του κριτικού λόγου της αρχιτεκτονικής όπως είναι λ.χ.: η ενασχόληση με την ουσία και αξία –ιστορική, αισθητική, κοινωνική ή άλλη– των κρίνομενων έργων, η επιδίωξη μιας δίκαιης αποτίμησής τους με σύγχρονες ή/και διαχρονικές προσεγγίσεις, η υποχρέωση των κριτικών και θεωρητικών να μην αντιμετωπίζουν τους αρχιτέκτονες της πράξης αφ' υψηλού ή ως ανταγωνιστές κ.ά.

Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ

Δρ αρχιτέκτων, καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

Σημειώσεις

1. Ο ωφελμισμός (συν. χρησιμοθηρία) είναι γενικά η ηθικο-φιλοσοφική αντίληψη κατά την οποία η ορθότητα μιας πράξης εξαρτάται από το κατά πόσο συμβάλλει στην ευτυχία (εξυπηρέτηση ή κέρδος) αυτού που την επιτελεί αλλά και καθενός που επηρεάζεται από αυτήν. Στην καθημερινή ή αρνητική του εκδοχή ο ωφελμισμός (συνώνυμο της χρησιμοθηρίας) είναι η νοστορπία και η πρακτική που αποσκοπούν αποκλειστικά στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση προσωπικών στόχων, στην αποκόμιση προσωπικού οφέλους. Βλ. Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 1998, σ. 2030, 1988.
2. Μπαμπινιώτης Γ., ό.π., σ. 966 και Τεγόπουλος-Φυτράκης, *Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα, Εκδόσεις Αρμονία, σ. 403.
3. Μπαμπινιώτης Γ., ό.π., σ. 966.
4. Σοφιστής στην αρχαιότητα ήταν ο δάσκαλος της ρητορικής και της πολιτικής φιλοσοφίας. Σήμερα ο όρος χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τον ικανό στα σοφίσματα, δηλαδή στις έξυπνες επινοήσεις και στους σκόπιμα λαθεμένους ή παραπλανητικούς συλλογισμούς, που επιδιώκουν να πείσουν με λογικοφανή συμπεράσματα, τα οποία αντικρούονται δύσκολα. Μπαμπινιώτης Γ., ό.π., σ. 1649 και Τεγόπουλος-Φυτράκης, ό.π., σ. 705.

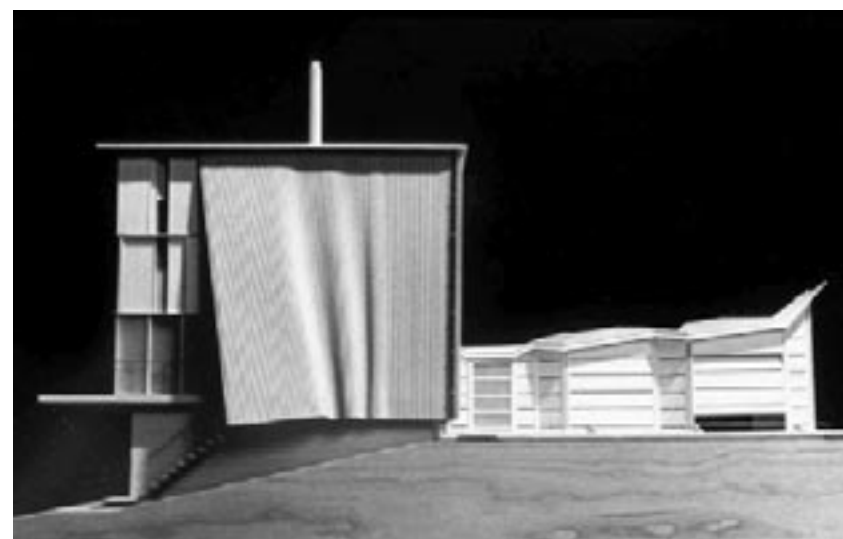
μέση: Office d'A, Κατοικία La Roca, Caracas, Βενεζουέλα, 1995

κάτω: Office d'A, Κατοικία Zahedi, Weston, Mass., ΗΠΑ, 1997

Αρχιτεκτονική χωρίς κριτική, αρχιτεκτονική άκριτη

Η αρχιτεκτονική κριτική στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1920 είχε να αναμετρηθεί με ένα απολύτως αρνητικό πλαίσιο: η καταχρηστική συμπεριληψη της αρχιτεκτονικής μεταξύ των επιστημών του μηχανικού ενίσχυσε μίαν κατ'επίφαση επιστημονική προσέγγιση (είναι ενδεικτικός ο όρος «λύση» για την αρχιτεκτονική πρόταση, ο οποίος αποθαρρύνει εξ αρχής κάθε αμφισβήτηση της ορθότητάς της, χωρίς να θέτει ζητήματα ποιότητας), ενώ οι κανόνες επαγγελματικής δεοντολογίας, που είχε θεσπίσει το Τεχνικό Επιμελητήριο, απαγόρευαν στους αρχιτέκτονες κάθε δημόσια κριτική του έργου συναδέλφων.

Αργότερα, περί το 1960, όταν η ανοικοδόμηση παρέειχε υλικό για κριτική, οι ενεργοί αρχιτέκτονες δεν είχαν πολύ χρόνο να σκεφθούν και να αναπτύξουν κριτικό λόγο. Πρώτα σχεδιάζεις, μετά κτίζεις και μόνον στο τέλος κρίνεις. Άλλωστε, η θεωρητική βεβαιότητα ήταν τόση, που η κριτική σκέψη φαινόταν περιττή. Αφού οι σχεδιαστικές προτάσεις υλοποιήθηκαν, άρα αποτέλεσαν αντικείμενο προς κρίση, η κριτική, έγκλειστη στα αρχιτεκτονικά συνέ-

δρια, ενέμεινε συχνά νοσταλγικά, σε φαινόμενα, τάσεις και γεγονότα, όχι όμως και σε παραδείγματα ή πρόσωπα. Η έντονη οικοδομική δραστηριότητα συνεχίστηκε μέχρι το 1973. Μέχρι το 1974, οπότε η ελευθερία του δημόσιου λόγου –άρα και της κριτικής– κατοχυρώθηκε πολιτικά και οι κοινωνικού χαρακτήρα αναστολές αμβλύθηκαν, ο χρόνος ήταν λίγος και οι αρχιτέκτονες παρέμειναν ανέτοιμοι ή απρόθυμοι να την ασκήσουν επί της ουσίας. Παρά τα ενδιαφέροντα μιας μειοψηφίας ακαδημαϊκών δασκάλων για τη μεθοδολογία, τη σημειολογία, κ.ά. το έλλειμμα θεωρητικών σπουδών, που ούτως ή άλλως νομιμοποιούσαν οι πρωιμότερες μοντερνιστικές αντιλήψεις για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση, ήταν πλέον συσσωρευμένο και επιδεινωόταν από ιδεολογικού χαρακτήρα επιλογές: υποτίμηση της Αναγέννησης, παρανόηση του Μανιερισμού, που πρωτοεισάγει την εκ των έσω δια του σχεδιασμού κριτική της αρχιτεκτονικής, προσκόλληση στο παραδοσιακό ανώνυμο με αποσιώπηση των ποικίλων μολύνσεών του και διατήρησή του πέραν του χρόνου... Η εύκολη μετάθεση σε άλλα πεδία –με ευνοημένο το πολιτικό– παρέκαμπε το αρχιτεκτονικό νόημα.

Όμως και το διεθνές παράδειγμα είχε αλλάξει. Στις παλαιότερες δεκαετίες, κριτικοί, όπως ο S. Giedion, ο B. Zevi ή ο R. Banham με διάφορους τρόπους, με διαφορετικούς βαθμούς αυτοπειποίθησης και εγγύτητας προς την ιστορία, προπαγάνδιζαν υπέρ της εκάστοτε νέας αρχιτεκτονικής. Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η κριτική παραμερίζεται από την ιστορία, που, προσδιοριζόμενη μαρξιστικά, αρκείται στο να ερμηνεύσει την αρχιτεκτονική ως αντανάκλαση των ταξικών συγκρούσεών, αγνοώντας εντελώς ζητήματα μορφής. Η κριτική παύει να υποστηρίζει τους αρχιτέκτονες και την αρχιτεκτονική ως τέχνη και αυτονομείται. Στρέφεται προς κατευθύνσεις, όπως η φιλοσοφία, η κοινωνιολογία, ο φεμινισμός κλπ. αγνοώντας τα αρχιτεκτονικά στοιχειώδη – σύμπωμα ανασφάλειας, βούλησης επικοινωνίας και αδυναμίας στοχασμού υπό αυστηρά αρχιτεκτονικούς όρους, ανάλογο με το πρόσφατο ενδιαφέρον για έννοιες όπως το τοπίο, η στρατηγική ή το εφήμερο, που συχνά αντιμετωπίζονται με ρηχότητα μέχρι να αντικατασταθούν από άλλες. Η δυσχέρεια της κριτικής, αλλά και της αρχιτεκτονικής, εντοπίζεται τελικά στο εγκαταλελειμμένο, αλλά διαρκώς παρόν, πεδίο της αυτονομίας. Η αυτονομία του αντικείμενου προϋποτίθεται άλλωστε της θεώρησής του σε ευρύτερα πλαίσια.

Η κριτική οφείλει να συνδέσει το αρχιτεκτονικό αντικείμενο με τις προϋποθέσεις του και τις συνέπειές του. Συνιστά πρόκληση έναντι της βεβαιότητας. Πρέπει να αποδομήσει την επιτήδευση και τη μετριοφύλαξη, που έχουν απήχηση στο μαζικό γούστο, χωρίς να αλλοτριώσει τον αποδέκτη της. Οδηγεί σε επανιδρυση της βεβαιότητας, πλην όμως προσωρινά και σε διαρκώς υψηλότερο επίπεδο. Σε μια εποχή που η πολιτική ορθότητα αποθαρρύνει ή σιγάει τις αξιολογικές κρίσεις, οφείλει να αξιολογήσει. Πρέπει να αιτιολογεί και να αιτιολογείται, όχι απλώς να περιγράφει, να επαίνει ή να αφορίζει, ή ακόμη και να αναλύει μορφές αντικειμένων χωρίς αποσαφηνισμένο νόημα. Πρέπει να έχει συνείδηση και να ασκεί τον διαρκή επαναπροσδιορισμό του νοήματος. Αρχίζει χωρίς ποτέ να περατώνεται. Προϋποθέτει σαφείς αρχές, θάρρος γνώμης, ανοχή της γνώμης

πάνω: Architectural Design, πρώτη σελίδα από το αφιέρωμα «On the Methodology of Architectural History» με Guest editor τον Δημήτρη Πορφύριο, τ. 51 6/7, 1981

μέση: Giambattista Piranesi, πρώτη σελίδα από το έργο «Osservazioni sopra la letteré de M. Mariette», 1765

του άλλου, και προφανώς αναγνώριση της προτεραιότητας του νοήματος στην αρχιτεκτονική, πέρα από τα ποικίλα μετρήσιμα στοιχεία, που καθηλώνουν την κριτική σε θεμιτή, αλλά απλουστευτική, εκτίμηση τεχνικών επιδόσεων. Η κριτική μπορεί να ορίζεται πεδία αξιών μέσα στα οποία η αρχιτεκτονική να ανάγεται σε πολιτισμική δράση, και, ως εκ τούτου, πολιτική παρέμβαση με αρχιτεκτονικά μέσα, χωρίς τις ευκολίες του ρητορικού λόγου. Η κριτική θα αποδώσει το νόημα στην αρχιτεκτονική, και αυτό θα το κάνει ες αεί, συχνά μέσω αναθεωρήσεων, έχοντας –μέσα στη νεωτερικότητα– συνείδηση του χρόνου και κατανοώντας τον εαυτό της απολύτως μέσα σε αυτόν. Έτσι μπορεί να δημιουργεί όλο και νέες δυνατότητες νοηματοδοσίας και ερμηνείας, τις οποίες πρέπει να συνοδεύει με νέους τρόπους σκέψης και δράσης.

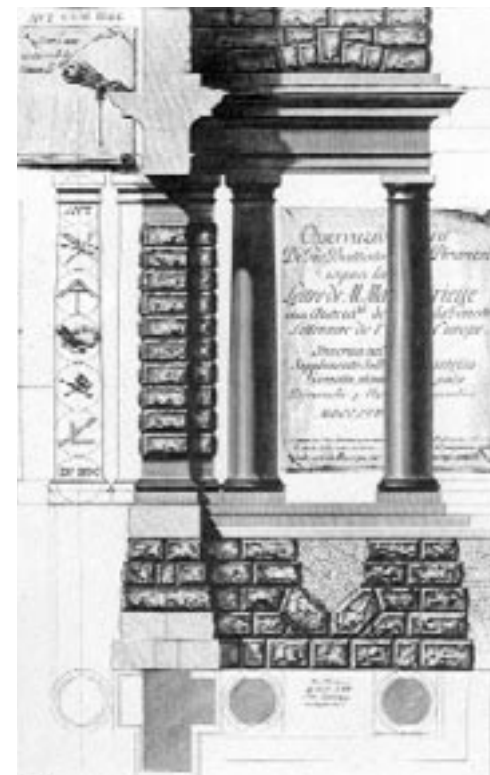
Περισσότερο όμως από την κριτική –που ούτως ή άλλως εγκατέλειψε την αρχιτεκτονική– σήμερα χρειαζόμαστε μια κριτική αρχιτεκτονική, που δεν μπορεί να συνοψίζεται στη συμβιβασμένη αναπαράσταση των εξωτερικών βάνουσαν δυνάμεων, αλλά ούτε και σε ένα εύκολο επαναλήψιμο σύνολο μορφών. Χρειαζόμαστε μίαν αρχιτεκτονική ρεαλιστική, που μέσα στην ένταση και τη διαφορούμενη ηθική υπόσταση του πλαισίου της θα διαθέτει συνείδηση του εαυτού της και θα διαφοροποιείται από άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, από *a priori* κατατάξεις και μεθόδους. Η αρχιτεκτονική κριτική ούτως ή άλλως μετράει λίγο. Κανείς δεν πρόκειται να κατεδαφίσει ένα κτήριο μόνο και μόνο επειδή αυτό έχει κριθεί αρνητικά. Αν όμως η αρχιτεκτονική κριτική γίνει εκ των έσω, αν αναζητηθεί η κριτική αρχιτεκτονική, τούτο θα επιτρέψει τουλάχιστον αυτού του επιπέδου τα κτήρια να γίνουν λιγότερα

Γεώργιος Α. Πανέτσος
αρχιτέκτων, αναπλ. καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Κριτική και κανόνες καλής συμπεριφοράς

Κριτική θεωρείται εκείνη η διαδικασία σχολιασμού που έχει στόχο να συνδέσει ένα γεγονός ή ένα έργο με την κατάσταση που του επιτρέπει να υφίσταται. Η σύνδεση αυτή οφείλει να παρουσιάζει προς τους «θεατές» τις αρετές του έργου, αλλά και εκείνες τις πτυχές που ο δημιουργός του ενδεχομένως άφησε ασμύλευτες ή αδύναμες. Οποιοσδήποτε δύναται να ακολουθήσει την κριτική διαδικασία, αρκεί να διαθέτει ως σημείο εκκίνησης σχολιασμού έναν δικό του ιδεολογικό υπόβαθρο και κυρίως να δέχεται να αποτελέσει κι ο ίδιος με τη σειρά του αντικείμενο κριτικής. Στα πλαίσια της ελληνικής δημιουργίας, τις περισσότερες φορές εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, η κριτική υπακούει σε κανόνες «καλής συμπεριφοράς». Αντί επομένως να ανταποκρίνεται στον αληθινό σκοπό της, που είναι η άσκηση λεπτομερούς και εμπειριστατωμένης έρευνας των σχέσεων ανάμεσα στις αιτίες και στα αποτελέσματα:

- μεριμνά για την κατάδειξη μιας κοινωνικής αρμονίας εκεί όπου οι διαφορετικότητες συνεχώς πολλαπλασιάζονται,
- αποβλέπει στην τόνωση των παραγόντων που οδηγούν στη συρρίκνωση των οξύνσεων,

– περιορίζεται σε γενικόλογες περιγραφές των έργων με την κατάταξη τους στους σύγχρονους –ισμούς ως πιστοποίηση της «κανονιστικής» αξίας τους. Συνεπώς, ο κριτικός σχολιασμός από διαδικασία εμπάθνησης της κοινωνικής καθημερινότητας και των δυναμικών της επιρροών στα έργα των ανθρώπων, μετατρέπεται σε μία εκδήλωση αντίστοιχη ενός *vermissage* μιας έκθεσης όπου όλοι παρευρίσκονται για τους δικούς τους λόγους, αλλά κανείς δεν ενδιαφέρεται στην ουσία για τα εκτιθέμενα αντικείμενα.

Η κριτική για να αναπυκνωθεί απαιτεί ένα στέρεο έδαφος, τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι:

μέση: Ν. Θεοδοσίου, Κτήριο γραφείων της πSystem, Αθήνα, 2002

κάτω: Δ. Μανίκας, Ν. Παπαδημητρίου, Λ. Γεωργιάδης, Πλατεία Συντάγματος, Α' Βραβείο Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού, 1998-99

- η εδραίωση ενός θεωρητικού λόγου απελευθερωμένου από πελατειακές σχέσεις,
 - η ανάπτυξη διαλόγου με στόχο τον υγιή προβληματισμό και όχι απλά την επιβράβευση,
 - η σαφής ερμηνεία των έργων και των αποφάσεων σε συνδυασμό με τις κοινωνικές ισορροπίες και προϋποθέσεις,
 - η διηλεκτική αντίσταση σε οτιδήποτε συμπαράσχει σε κατάσταση απάθειας και μακαριότητας,
 - η εκδήλωση αμφισβήτησης εκεί όπου εμφανίζονται εδραιωμένες επιλογές ή θεσμοθετημένες συνθήκες.
- Κι όλα αυτά με την προϋπόθεση ότι κάθε έργο είναι μονάχα μια αφορμή για τη συνέχεια μιας συζήτησης -η οποία γεννιέται και προεκτείνεται έξω και μακριά από τα στενά όρια της αρχιτεκτονικής- και όχι μια «συγκεκριμένη λύση» ενός συνεχώς «αφηρημένου αρχιτεκτονικού προβλήματος»...

Βασιλική Πετρίδου

αρχιτέκτων, αναπλ. καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Αρχιτεκτονική κριτική. Αντικατοπτρισμοί σε συναλλαγή

Η αρχιτεκτονική στην Ελλάδα του 21ου αιώνα έχει αποκτήσει ένα απρόβλεπτα μεγάλο κοινό. Ο αριθμός των με κριτική διάθεση «περί την αρχιτεκτονική» δημοσιευμάτων συγκρινόμενος με τα έργα τα οποία λόγω αξιώσεων και καινοτομίας θα τον δικαιολογούσαν είναι δυσανάλογα μεγάλος. Συνεπώς το ζήτημα της αρχιτεκτονικής κριτικής στην Ελλάδα δεν είναι ποσοτικό.

Με μια πρώτη προσέγγιση διακρίνουμε ότι τα κριτικά αρχιτεκτονικά κείμενα των τελευταίων χρόνων κινούνται ανάμεσα σε δύο πόλους αντικατοπτρίζοντας ένα παλαιό θεωρητικό ερώτημα: Το αρχιτεκτονικό έργο ως «αυτόνομο» αισθητικό αντικείμενο ή ως πολυδιάστατο πολιτισμικό προϊόν;

Η πρώτη κατηγορία αφορά σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα ιδιωτικά κτήρια και τα κείμενα περιορίζονται σε αισθητικές αποτιμήσεις. Η προσέγγιση είναι καθ' όλα θεμιτή και πολλά θα είχε να προσφέρει υπό τον όρο ότι οι κρίσεις θα στηρίζονταν σε αξιολογικά κριτήρια τα οποία θα διατυπώνονταν εξαρχώς. Κάτι τέτοιο όμως σπανιότατα συναντάται με αποτέλεσμα ο περιοδικός κυρίως τύπος να κατακλύζεται από ατεκμηρίωτα κείμενα αμφίβολης εμβάθυνσης. Και τα μεν κριτήρια αξιολόγησης μπορεί να είναι δυσδιάκριτα έως και ανύπαρκτα, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με την πολύπλευρη (από μεριάς του αρχιτέκτονα, των εκδοτών και των προμηθευτών οικοδομικών υλικών) σκοπιμότητα προβολής και διαφήμισης, η οποία είναι εμφανέστατη. Η αρχιτεκτονική κριτική στο επίκεντρο μιας συναλλαγής εκφυλίζεται σε διαφημιστικό εργαλείο.

κάτω: R. Venturi-D.S. Brown, Gordon Wu Hall, Princeton, ΗΠΑ, 1983

[πηγή: G. Macrae-Gibson, The secret life of buildings, MIT Press, 1985]

Η δεύτερη κατηγορία αφορά κυρίως στα δημόσια έργα και αποτελεί πεδίο όπου θα μπορούσε να αναπτυχθεί αιχμηρός και γόνιμος κριτικός λόγος. Στην περίπτωση όμως αυτή ο πολυεπίπεδος κοινωνικοοικονομικός χαρακτήρας του δημόσιου έργου ευνοεί την ολίσηση της συζήτησης σε καταγισμό καταγγελιών περί αυθαιρεσιών, οικονομικών ατασθαλιών και πάσης φύσεως διαπλοκής και συναλλαγής. Ο λόγος περί αισθητικής και λειτουργίας ή περί ευρύτερων πολιτισμικών θεμάτων υπολείπεται αν δεν απουσιάζει εντελώς. Η αρχιτεκτονική κριτική στο επίκεντρο πολιτικών σκοπιμοτήτων εκφυλίζεται σε (μικρο)πολιτική κριτική.

Στο δίπολο μεταξύ διαφήμισης και πολιτικής κριτικής ο αρχιτεκτονικός κριτικός λόγος δύσκολα θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι διάγει περίοδο ανθοφορίας. Στην προσπάθεια διάγνωσης των αιτίων τα ερωτήματα που τίθενται είναι πολλά.

- Μήπως οι αδυναμίες του αρχιτεκτονικού κριτικού λόγου ως προς την εκφραστική του δύναμη απλώς αντικατοπτρίζουν τις δυσκολίες που εμφανίζει γενικότερα η χρήση του λόγου για τον χώρο;

- Η εσωστρέφεια και η έλλειψη παράδοσης και ωριμότητας στον τομέα της κριτικής που διακατέχει την αρχιτεκτονική κοινότητα στη χώρα μας μήπως αποθαρρύνει την ανάπτυξη διεισδυτικής κριτικής;

- Πώς θα μπορούσαν να συγκροτηθούν κριτήρια αξιολόγησης των ιδιωτικών έργων; Μήπως μοιραία περιορίζονται σε θέματα «αισθητικής» ή το πολύ πολύ επεκτείνονται σε κάποια θέματα υπερεκμετάλλευσης ή φιλικής προς την πόλη αρχιτεκτονικής ή κάποιες περιβαλλοντικές ευαισθησίες του ιδιώτη-επενδυτή;

- Μήπως τελικά μόνο η δημόσια αρχιτεκτονική επιδέχεται σοβαρής κριτικής στην τομή αισθητικών και ηθικών αξιών; Όσο όμως ο σχεδιασμός του δημόσιου χώρου υποτονεί προς όφελος του ιδιωτικού, τόσο η αρχιτεκτονική κριτική χάνει την ευρύτητά της. Στην Ελλάδα όσες φορές παρήχθη δημόσιος χώρος ως προϊόν αρχιτεκτονικού σχεδιασμού που έφερε την υπογραφή των δημιουργών του, παρά τις αντιδράσεις που προέκυψαν, η κριτική έκανε θεαματι-

κές εμφανίσεις με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της πλατείας της Αθήνας. Πλήθος άρθρων γράφτηκαν, συχνά πύρινων, που προκάλεσαν δημόσιο διάλογο και δεν περιορίστηκαν στην αισθητική αλλά επεκτάθηκαν σε πολιτισμικά και κοινωνικά ζητήματα (μετανάστευση, ιστορικότητα, συλλογική μνήμη κλπ.) αποδίδοντας στην αρχιτεκτονική τον πολύπλευρο ρόλο της. Κατόρθωσαν μάλιστα να κινητοποιήσουν και να ευαισθητοποιήσουν σε θέματα πόλης και περιβάλλοντος ένα πλήθος πολιτών.

Η αρχιτεκτονική κριτική αξιώσεων προϋποθέτει αρχιτεκτονική αξιώσεων και κυρίως παραγωγή αρχιτεκτονικής του δημοσίου χώρου με νόημα και συμβολισμό, η οποία δυστυχώς στη χώρα μας όσο πάει και υποβαθμίζεται. Προϋποθέτει όμως και ευχέρεια στη χρήση του αρχιτεκτονικού λόγου, ώστε η κριτική να διατυπώνεται με σαφήνεια, ακρίβεια και εντός αρχιτεκτονικού περιεχομένου. Όσο όμως η αρχιτεκτονική απομακρύνεται από τις ανθρωπιστικές σπουδές τόσο ο αρχιτεκτονικός λόγος θα γίνεται ολόενα και πιο πενυχρός. Ίσως εκεί θα μπορούσαν να αναζητηθούν τα αίτια της έκπτωσης που παρουσιάζει ο δόκιμος κριτικός λόγος στις μέρες μας.

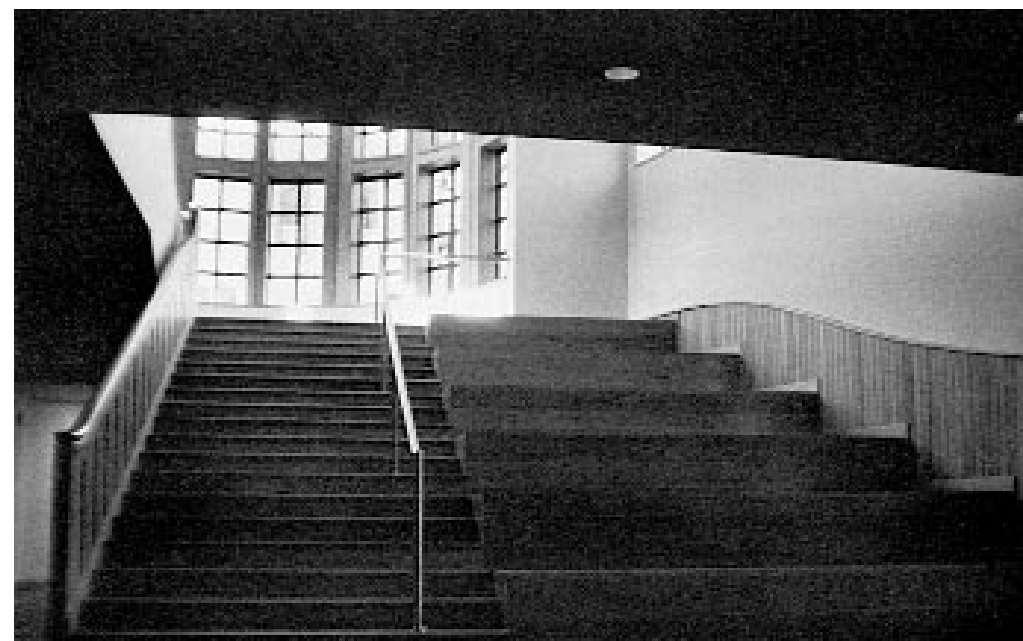
Αμαλία Κωτσάκη

Δρ αρχιτέκτων ΕΜΠ

Μια κριτική...

«Κάθε γνώση αρχίζει με την εμπειρία» (Immanuel Kant)

Η αναζήτηση των συνθηκών μέσα στις οποίες μπορεί να ασκείται μια κριτική της αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη διασάφηση του πλαισίου που συγκροτούν οι τόποι και οι τρόποι μέσα από τους οποίους ξεδιπλώνεται ίδια η εμπειρία της Αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα.

Το ιδιαίτερα προβληματικό σημείο άλλωστε δεν φαίνεται να είναι η κριτική καθαυτή όσο το ίδιο το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται το ζήτημα της αρχιτεκτονικής (λόγος και έργο) σε μια χώρα που αποτελεί άκρο της περιφέρειας, γεωγραφικά και πολιτιστικά, στην Ευρώπη.

Υπάρχουν σίγουρα και τοπικοί χαρακτήρα, χρόνια εσωτερικά ζητήματα, όπως η σταδιακή αποσύνδεση του ρόλου της αρχιτεκτονικής από το κοινωνικό γίνεσθαι, η πτώχευση των εκφραστικών εργαλείων, ο εύκολος μιμητισμός καθώς και η έλλειψη ικανών παραστάσεων αρχιτεκτονικής στη βάση μιας καθημερινότητας ενώ δεν κατέστη δυνατό με το πέρασμα του χρόνου να αποφευχθεί στις δύσκολες στιγμές και η γνωστή μίζερη αναμόχλευση κάποιων έντονα τοπικιστικού χαρακτήρα ιδεοληψιών.

Επιπλέον η αναφορά και σύγκριση σε μεταβολές που γίνονται *in situ* στο κέντρο των εξελίξεων είναι ζήτημα ουσίας για την ενάσκηση μιας έγκριτης κριτικής. Ο διάλογος και η αμφισβήτηση πάνω σε αυτές πραγματοποιείται συχνά με σημαντική καθυστέρηση στην περιφέρεια δημιουργώντας όχι σπάνια διαφορές φάσης τόσο έντονες ώστε πολλές φορές, όταν στην περιφέρεια αναπτύσσεται ο πρώτος προβληματισμός εκεί ήδη έχουν τα πράγματα προσπεραστεί και διάδοχος καταστάσεις τροφοδοτούν μια νέα διαλεκτική. Όλα αυτά δυσκολεύουν ιδιαίτερα τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορεί να ασκείται μια κριτική στην περιφέρεια σε μια εποχή που δεσπόζει η οπτική κουλτούρα, οι μεταβολές στα πράγματα είναι γρήγορες και οι επιρροές ανοικτές. Εξάλλου η κριτική στον τόπο μας, επί το πλείστον ασκήθηκε ευκαιριακά συχνά μέσα από έναν απλουστευτικό ερασιτεχνισμό ενώ δεν έχουν λείψει και οι περιπτώσεις που η «κριτική» πάτησε γερά και με τα δύο πόδια στην ιδιοτέλεια και την ανταπόδοση προσωπικών μικροδιαφορών.

Πρέπει να μας αγχώνει η έλλειψη μιας πλούσιας και έγκριτης κριτικής στην περιφέρεια; Ας ληφθεί τουλάχιστον υπόψη ότι αν το ζήτημα αυτό αναπυχθεί σε λάθος βάση μπορεί να γίνει ασφυκτικό σε ένα τόπο που κακήν κακώς επιβιώνουν κάνα δυο περιοδικά και που κάποιες δημόσιες συζητήσεις πραγματοποιούνται πού και πού στις γνωστές αίθουσες από τα ίδια γνωστά πρόσωπα.

Ο Ernest απαντά στον Gilbert «...όμως σοβαρά τώρα σε τι χρειάζεται η τεχνοκριτική; Γιατί δεν μπορούμε να αφή-

σουμε τους καλλιτέχνες στην ησυχία τους; Να δημιουργήσουν ένα νέο κόσμο αν τους αρέσει, ή αλλιώς να ριζούν σκιές στον κόσμο αυτό που μας είναι ήδη γνωστός και τον οποίο όλοι θα είχαμε βαρεθεί αν...δεν τον είχαμε εξαγνίσει για χάρη μας...» (Oscar Wilde, *The critic as artist*)

Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
αρχιτέκτων, επίκ. καθηγητής ΔΠΘ

Η κριτική της αρχιτεκτονικής

Η αρχιτεκτονική περισσότερο από κάθε άλλη μορφή τέχνης, ήταν πάντοτε αλληλένδετη με τα καθημερινά προβλήματα των ανθρώπων, και υπ' αυτήν την έννοια έχει απόλυτη ανάγκη την κοινωνική κριτική. Εδώ, δεν αναφέρομαι (μόνο) στην κριτική που ασκείται μέσα από τον έντυπο τύπο ή τα αρχιτεκτονικά περιοδικά, αλλά για μιαν άλλη, πολύ πιο ουσιαστική και αναγκαία. Την κριτική που ασκούν οι ίδιοι οι άνθρωποι που βιώνουν τον αρχιτεκτονικό χώρο, παράλληλα με τον χρόνο που περνά και κρίνει αλάνθαστα! Όσο πιο πολύ μάλιστα η συζήτηση για την αρχιτεκτονική και την πόλη απλώνεται σ' ένα ολοένα ευρύτερο κοινό και όχι μόνο στον στενό κύκλο των αρχιτεκτόνων τόσο το καλύτερο. Έτσι μόνον η αρχιτεκτονική μπορεί να ενδιαφέρει άμεσα τον κόσμο και να αποτελέσει (όπως θα όφειλε) μία σημαντική πολιτισμική συνιστώσα ενός τόπου.

Ιδιαίτερα στη χώρα μας είναι επιβεβλημένο οι Σχολές Αρχιτεκτόνων να παίζουν ενεργότερο ρόλο στη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής παιδείας όχι μόνον των σπουδαστών τους, αλλά και ευρύτερων στρωμάτων της κοινωνίας. Να είναι, δηλαδή, ανοικτές προς τα έξω αποβάλλοντας την εσωστρέφεια που συχνά τις χαρακτηρίζει. Η σωστή και τεκμηριωμένη κριτική πρέπει να αρχίζει από τα πρώτα χρόνια των αρχιτεκτονικών σπουδών και εδώ η ευθύνη των διδασκόντων είναι μεγάλη, αφού μια αμφιλεγόμενη και κακή κριτική μπορεί ορισμένες φορές να αποβεί καταστροφική για την εξέλιξη ενός νέου αρχιτέκτονα.

Όσο δύσκολο είναι να κάνεις καλή αρχιτεκτονική, άλλο τόσο είναι και να κρίνεις σωστά ένα αρχιτεκτονικό έργο. Σήμερα μάλιστα, την εποχή της σύγχυσης των ιδεολογιών που το τοπίο είναι εξαιρετικά θολό, έχουμε ανάγκη –περισσότερο από ποτέ– καλούς και διορατικούς κριτικούς που θα κρίνουν (κατά το δυνατόν) αντικειμενικά και αξιοκρατικά, προσπαθώντας να ξεκαθαρίσουν την ομιχλώδη και αντιφατική κατάσταση που επικρατεί. Όχι στην κατά παραγγελία κριτική από «επαγγελματίες» του είδους που εκφράζουν ανενόχλητοι, χωρίς αντίλογο τη στρεβλωτική τους άποψη και ευτελίζουν την αρχιτεκτονική, εξυμνώντας συχνά κτίρια αμφίβολης ποιότητας, μπερδεύοντας ακόμη περισσότερο τα πράγματα, με τα κείμενά τους να θυμίζουν πληρωμένες καταχωρήσεις διαφημιστικών εταιρειών. Η κριτική πρέπει και αυτή να κρίνεται και όχι να μένει στο απυρόβλητο.

Τάσης Παπαϊωάννου
αρχιτέκτων, καθηγητής ΕΜΠ

πάνω: Η διαχείριση του φωτός: La hilanderas (F. Velazquez) – Guggenheim, New York (F.L. Wright) – Guggenheim, Bilbao (F. Gehry)
κάτω: Υφές και συγκροτήσεις: San Carlino (F. Borromini) – La Visitacion (El Greco) – Guggenheim, Bilbao (F. Gehry) – Le pli (G. Deleuze)

Προσεγγίσεις της αρχιτεκτονικής κριτικής

Κατά την άποψή μου 4 στοιχεία καθιστούν ουσιαστική μια αρχιτεκτονική κριτική: Μια αρχιτεκτονική πρόταση στην οποία να αναφέρεται. Μια τακτική προσέγγισης του κρινόμενου έργου. Μια διεισδυτική αρχιτεκτονική ματιά του κριτή, με γνώσεις και ικανότητα δημιουργίας διασυνδέσεων με άλλες αρχιτεκτονικές προτάσεις (σύγχρονες ή παλιότερες). Ένα φερέγγυο μέσον που να φιλοξενήσει την κριτική και να είναι σε θέση, μέσω της επιστημονικής επιτροπής του, να ελέγχει την ποιότητα του περιεχομένου... Η αρχιτεκτονική κριτική δεν είναι μια άσκηση θεωρίας με μικρή δόση ιστορίας της αρχιτεκτονικής, έχοντας στόχο την αυτοπροβολή του κριτή και των «διάιτερων γνώσεών του». Είναι μια συγκροτημένη επιχειρησιακή διείδυση στο αρχιτεκτονικό έργο.

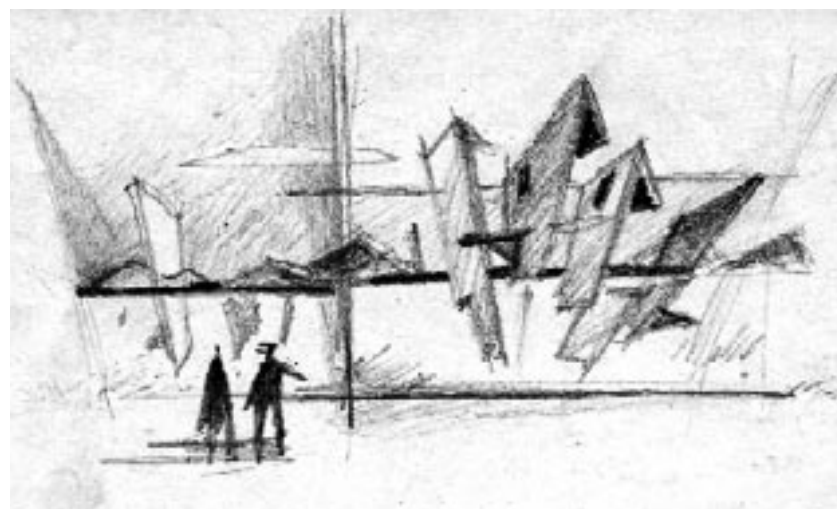
Σήμερα, από τη μία, εμφανίζεται μια κριτική με έντονη θεωρητική προδιάθεση. Το πρόβλημα δεν είναι οι αναφορές στη θεωρία (αναφορές που είναι θεμιτές) αλλά σε αυτό που ακολουθεί, τη μετατόπιση της ανάλυσης σε καθαρά θεωρητική σφαίρα, με το αρχιτεκτονικό αντικείμενο να βρίσκεται πολύ μακριά, ξεχασμένο στην αφηρησιά... Η αρχιτεκτονική κριτική πια γίνεται άσκηση θεωρίας, στην οποία σημασία έχει το δυσνόητο λεξιλόγιο και οι ακροβατικές θεωρητικές προυέτες, που σκοπό έχουν να αναδείξουν τη δεινότητα του κριτή. Αυτή η τάση έχει σχέση με μια γαλλοτραφή αρχιτεκτονική προσέγγιση, στην οποία η θεωρία έχει βαρύνουσα σημασία, και στην αρχιτεκτονική κριτική. Κατά την οπτική μου, μια τέτοια προσέ-

γιση είναι αναποτελεσματική, γιατί οδηγεί το αρχιτεκτονικό αντικείμενο από το επίκεντρο της κριτικής στο περιθώριο, ακυρώνοντας την ίδια την ύπαρξή της.

Από την άλλη, υπάρχει μια αρχιτεκτονική κριτική προσέγγιση που βασίζεται σε αυτό που αποκαλείται «critical and operative thinking». Έλκει την καταγωγή της από τον αγγλοσαξονικό χώρο, αλλά την τελευταία δεκαετία έχει ιδιαίτερα αναπτυχθεί στην Ολλανδία και στην Ισπανία. Στόχος είναι αρχικά να αναδειχθεί ο επιχειρησιακός χαρακτήρας της αρχιτεκτονικής και η στρατηγική της σημασίας και έπειτα να αναπυχθούν μια προς μια αντιστοιχίες του κρινόμενου/αναλυόμενου έργου με άλλες αρχιτεκτονικές ή άλλου είδους έργα, με σκοπό να αναδειχθούν ουσιαστικά χαρακτηριστικά του έργου. Σημασία έχει ότι το κρινόμενο έργο είναι παρόν κατά τη διάρκεια όλης της κριτικής.

Με αφορμή τη συμπλήρωση 10 χρόνων από τη λειτουργία του Μουσείου Guggenheim στο Bilbao, επικειρώ στις δύο εικόνες-συνθέσεις που συνοδεύουν αυτό το κείμενο να εικονογραφήσω αυτή την προσέγγιση...

Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
αρχιτέκτων

Παράθυρο στην Αρχιτεκτονική Κριτική

του **Μιχάλη Λεφαντζή**, αρχιτέκτονα, διδάκτορα Πανεπιστημίου Αθηνών

Όρια και παρανοήσεις μέσα από μια «συζήτηση»

Το αεροπλάνο βρίσκεται πάνω από την Αθήνα και ετοιμάζεται να προσγειωθεί στο Ελ. Βενιζέλος. Κάτω, «...το στέγαστρο του Ολυμπιακού σταδίου χάσκει σαν το τυφλό μάτι του Πολύφημου, ένα άδειο βλέμμα προς τον αττικό ουρανό που προφανώς σχεδιάστηκε/σκηνοθετήθηκε έτσι για τα ιλιγγιώδη traveling των τηλεοπτικών μέσων λήψης που από μεγάλο ύψος παρουσιάζαν το απαστράπτον (τότε) και ξεχασμένο (σήμερα) συγκρότημα της Καλογρέζας στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Πιο πέρα κάποια «υψηλά» κτίρια του '70 και του '80, ο Λυκαβηττός και η Ακρόπολη, επιπλέον σε μια θάλασσα πολυκατοικιών (που από μακριά θυμίζουν σκονισμένες βρώμικες μακέτες) οι οποίες εκτείνονται μέχρι την πραγματική θάλασσα, στο μεταίχμιο μιας ασαφούς και αδιόρατης παραλιακής ζώνης/μετώπου...».

Μια ματιά από ψηλά, στην εικόνα και τα επιμέρους χαρακτηριστικά μιας πόλης, δίνει στον παρατηρητή τη ψευδαίσθηση της α-χρονικής εποπτείας στο Χώρο και το Χρόνο του αστικού τοπίου. Η ανίχνευση, ιεράρχηση και ερμηνεία των στιγμιοτυπικών οπτικών ερεθισμάτων και πληροφοριών, θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε πλήθος συμπερασμάτων και κριτικών σχολίων, τα περισσότερα από τα οποία δεν θα βρουν ποτέ το δρόμο της εξωτερικής. Θα παραμείνουν σκόρπιες, αποσπασματικές σκέψεις στο απόθεμα της ανθρώπινης μνήμης, όσο αποσπασματικές είναι οι προθέσεις και η παρουσία της Αρχιτεκτονικής στο σώμα μιας Πόλης. Μετά τις προθέσεις έρχονται οι θέσεις της Κριτικής: ακόμη πιο αποσπασματικές, σχεδόν μικροσκοπικές μπροστά στα συνήθη αστικά μεγέθη. Δηλαδή, ότι είναι η Αρχιτεκτονική για το σώμα της Πόλης, είναι κατ' αναλογία και η Κριτική για το σώμα της Αρχιτεκτονικής.

αριστερά: E. Hopper, Office in a small city, 1953

κάτω: Θέα από παράθυρο του Portland Public Service Building [πηγή: G. Macrae-Gibson, The secret life of buildings, MIT Press, 1985]

Μ. «Βλέποντας αυτή την πόλη, χάνεις το νόημα του μικρού και του μεγάλου, την αίσθηση του αστικού μεγέθους. Ασήμαντη ως σύνολο, σημαντική ως απόσπασμα, αυτή η πόλη μοιάζει με τον κόσμο των ιδεών: σου επιτρέπει να τη φέρεις στα μέτρα σου και μετά σου επιβάλλει τα δικά της μέτρα...»

Γ. «Πώς μπορείς να ασκείς τόσο ολιστική κριτική για μια πόλη όπως η Αθήνα κρυμμένος πίσω από το μικρό παράθυρο ενός αεροπλάνου;...» Με ρώτησε ο παλαιότερος συνάδελφος αρχιτέκτονας που καθόταν δίπλα μου και που έτυχε να ακούσει το σχόλιό μου. Και συνέχισε: «δεν είναι ούτε ο σωστός χώρος, ούτε ο σωστός χρόνος να ασκείς κριτική χωρίς νόημα με μια μόνο ματιά σε μια ολόκληρη πόλη. Η άσκηση κριτικής, γίνεται κατά τη γνώμη μου κυρίως για να κατανοήσουμε καλύτερα το αρχιτεκτονικό έργο και τις ιδέες ή τις προθέσεις που το αφορούν ή και την ίδια μας την αυτογνωσία ως αρχιτέκτονες. Είναι μια μορφή διδασχίας για όλους μας, η οποία έπεται της ιστορίας και της θεωρίας της Αρχιτεκτονικής. Βέβαια, η Κριτική από μόνη της, είναι και αυτή μια Αρχιτεκτονική Πράξη. Κανονικά, θα έπρεπε να είναι ισάξια του αρχιτεκτονικού έργου, αν όχι τμήμα του... Η Κριτική στην Αρχιτεκτονική δεν εμφανίζεται μόνο στα κείμενα των ειδημόνων. Είναι μέρος της καθημερινότητάς μας, ενυπάρχει στον δημόσιο λόγο, στην κοινωνική και πολιτική διαμαρτυρία, στις συλλογικές και συμμετοχικές εκδηλώσεις που γεννιούνται μέσα από τα προβλήματα του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου στις πόλεις που ζούμε.

Μ. «Μα η νεοελληνική κοινωνία δεν ενδιαφέρεται για τα

προβλήματα αυτά, τουλάχιστον σε ποιοτικό επίπεδο, αν εξαιρέσουμε κάποιες οικολογικές ανησυχίες που αφορούν μικρές και μόνο ομάδες. Η αρχιτεκτονική καταλαμβάνει την τελευταία θέση στη λίστα των ενδιαφερόντων της κοινωνικής γνώμης και ακόμη χειρότερα η δημόσια κριτική που αναφέρεται σε αυτήν. Από την πλευρά τους, οι αρχιτέκτονες/συνάδελφοι την αποφεύγουν τεχνηέντως. Δεν υπάρχει κριτική λοιπόν.»

Γ. «Η Κριτική που εμείς εννοούμε απουσιάζει... Το αν υπάρχει ή όχι, είναι σχετικό. Οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες, βλέπουν το δικό τους έργο αλλά και το έργο των άλλων, κρυμμένοι πίσω από ένα παράθυρο ως παρατηρητές «αφ' υψηλού» όπως και εσύ πριν από λίγο. Αυτό το παράθυρο/πλαίσιο, τους παρέχει την αίσθηση ασφάλειας που δίνει το «μέσα» από το «έξω». Το «έξω», είναι η πρόθεση της Αρχιτεκτονικής σε ορισμένο Χώρο και Χρόνο, το «μέσα» είναι η θέση της Κριτικής ως υψηλής α-χρονικής εποπτείας που άλλοτε δικιάζει, άλλοτε καταδικάζει και άλλοτε απλώς παρατηρεί ή και παραληρεί ενίοτε... Το πρόβλημα λοιπόν είναι ότι, τόσο οι προθέσεις της Αρχιτεκτονικής όσο και οι θέσεις της Κριτικής, θα έπρεπε να ζυμώνονται στον ίδιο χώρο, χωρίς διαχωριστικά πλαίσια και παράθυρα... Τότε θα είχε νόημα η Κριτική και άλλο τόσο νόημα η Αρχιτεκτονική»

Μ. «Είναι εξωπραγματική αυτή η θεώρηση, αφού οι περισσότεροι έχουμε μάθει να ζούμε και να κρίνουμε σχεδόν τα πάντα πίσω από παράθυρα τα οποία και διαμορφώνουμε σύμφωνα με τις ανάγκες μας. Πιστεύω πως το σημαντικότερο δεν είναι το παράθυρο, άλλα η «Θέση» πίσω από αυτό... Άλλωστε στην εποχή μας οι δυνατότητες προσομοίωσης μας προσφέρουν πολλά νέα είδη «παραθύρων» μέσα από τα οποία μπορείς να δεις και να σχολιάσεις τον κόσμο δημόσια, είτε επώνυμα, είτε ανώνυμα, όπως είναι τα διαδραστικά «παράθυρα» της οθόνης του υπολογιστή και της τηλεόρασης που αποτελούν και τις κύριες διόδους επαφής με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Δεν είναι έτσι;»

Γ. «Δυστυχώς όχι, αυτά είναι στις παρυφές της πραγματικότητας. Οι προσεγγίσεις με τέτοιου είδους μέσα, επιζητούν την αφαίρεση για να μπορέσουν να λειτουργήσουν. Φυσικά διευκολύνουν τη θεωρητική αναζήτηση με πολυσυλλεκτικά ερεθίσματα, παρέχοντας τη δυνατότητα της τεκμηρίωσης, επιτρέπουν όμως και την ανεξέλεγκτη προβολή της κάθε λογής ιδεοληψίας και ονειρώξεως για την αρχιτεκτονική και τον αστικό χώρο»

Μ. «Δεν είναι λίγο συντηρητική αυτή η άποψη; Εδώ και αρκετό καιρό ψάχνουμε να βρούμε ένα πεδίο, ένα ελεύθερο βήμα για να ξεκινήσουμε μια δημόσια συζήτηση για την αρχιτεκτονική. Νομίζω πως το διαδίκτυο, παρέχει αυτή τη δυνατότητα.»

Γ. «Έχεις μπερδέψει τη Θέση (συνειδητά υποκειμενική) που εκπροσωπεί μια Κριτική, με την επί-Θεση (εν δυνάμει, αν όχι ποτέ αντικειμενική) που εμφανίζεται ως ο απόηχος της Κριτικής μέσα από ένα οποιοδήποτε επικοινωνιακό μέσο ή βήμα δημόσιου λόγου.»

Μ. «Δηλαδή ο δημοσιογραφικός λόγος τελικά επί-τίθεται της Κριτικής Θέσης;»

Γ. «Ακριβώς έτσι υπό κανονικές συνθήκες... Άλλωστε, το «παράθυρο» στην Κριτική, είναι επίτευγμα του δημοσιογραφικού λόγου, ως δανεισμός από τα «τεκνοκριτικά

σημειώματα» του παρελθόντος. Με λίγα λόγια, έχουμε σήμερα προσδώσει στον Κριτικό λόγο, τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου, μεταλλάσσοντάς τον σε κάτι άλλο, εξίσου ενδιαφέρον αλλά και παραπλανητικό για τους περισσότερους από εμάς. Από εκεί ξεκινούν οι παρανοήσεις στη διασάφηση των ορίων ανάμεσα στον θεωρητικό, ιστορικό, κριτικό και δημοσιογραφικό λόγο από τους αρχιτέκτονες. Θα έλεγα ότι η σχέση ανάμεσα σε αυτές τις εκδοχές λόγου θυμίζει συγκοινωνούντα δοχεία, δεν συμβαίνει όμως πάντοτε αυτό. Συνήθως, για την αποφυγή παρανοήσεων και στην προσπάθεια αποφυγής «υποκειμενικών» θεωρήσεων που μειώνουν την ισχύ των «επιστημονικών» κριτηρίων, όλα αυτά τα είδη λόγου εμπλέκονται στην αφαιρετική και γενικευμένη προσέγγιση μιας Εποπτείας, που απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την πραγματική Κριτική».

Μ. «Αλήθεια, πότε είναι ο σωστός χώρος και ο σωστός χρόνος να ασκήσει κανείς Κριτική;»

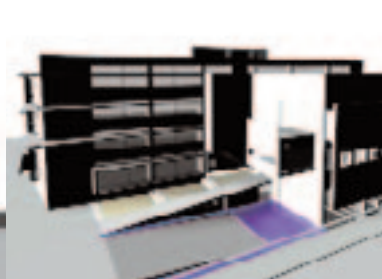
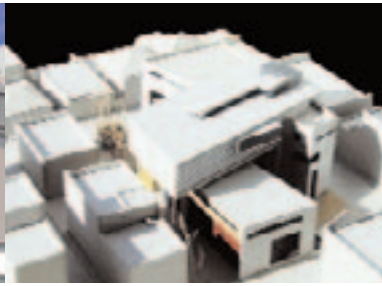
Σιγή. Το αστικό τοπίο εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια μας και πλησιάζει όλο και περισσότερο.

Γ. «Στην ουσία ποτέ, έτσι όπως το θεωρείς εσύ... Όταν βρίσκεσαι πίσω από ένα παράθυρο αυτοκινήτου ή τρένου που κινείται, πίσω από ένα παράθυρο αεροπλάνου που πετά, η πόλη φαντάζει πάντοτε διαφορετική, ακόμη και στις διαφορετικές ώρες της ημέρας. Νομίζεις επίσης, κάποιες στιγμές πως έχεις νικήσει τον ίδιο το Χρόνο, αφού μέσα από τη δυνατότητα που σου παρέχει η ταχύτητα και η πτήση, αισθάνεσαι ότι μπορείς να «αγγίξεις»

ολόκληρες περιοχές, ότι μπορείς να σχεδιάσεις γι' αυτές. Το παράθυρο εκείνη τη στιγμή, είναι το μέσο μιας υψηλής Εποπτείας, είναι το σχεδιαστήριο επάνω στο οποίο θα επαναπροσδιορίσεις το Χώρο και το Χρόνο στην αρχιτεκτονική σου πράξη. Λίγοι αρχιτέκτονες του διεθνούς στερεώματος, έχουν την πολυτέλεια να ζουν μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς τους μέσα σε ένα αεροπλάνο, κινούμενοι ανάμεσα σε αρκετές πόλεις του πλανήτη. Γι' αυτούς η Θέση πίσω από το παράθυρο ενός αεροπλάνου, δίνει τη ψευδαίσθηση του Παγκόσμιου Χωριού, μιας ιδέας που μπορεί να εμφανιστεί επίσης μόνο μέσα από ένα «παράθυρο»».

Μ. «Πολύ αλληγορικά όλα αυτά...»

Γ. «Νομίζω όμως πως ήρθε και η ώρα της προσγείωσης... Μάλλον μαζί με το αεροπλάνο, πρέπει και εμείς να προσγειώσουμε λίγο τις ιδέες μας, δε νομίζεις;»

διαγωνισμός

Δημαρχιακό Μέγαρο
Μεσολογγίου

1. ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΚΤΗΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΑΜΕΣΟ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟ ΤΟΥ

Το συγκρότημα αναπτύχθηκε ώστε να προσβλέπει δυτικά προς την οδό Μουστακλή, έναν από τους σημαντικότερους άξονες της πόλης και δευτερευόντως νότια προς την οδό Μαυρομάλη που συνδέει τον χώρο ανέγερσής του με τον κυρίαρχο δημόσιο πυρήνα της, την πλατεία Μπότσαρη. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην μεταχείριση της ΝΔ γωνίας του οικοπέδου που απελευθερώθηκε και ενοποιήθηκε στο ισόγειο με τους υπόστεγους και διαφανείς εσωτερικούς χώρους εισόδου του κτηρίου.

2. ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΚΤΗΡΙΟΥ ΣΕ ΚΕΛΥΦΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ο ρόλος του κτηρίου ως «στέγης» για την εξυπηρέτηση των αναγκών αλλά και την ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών αναδεικνύεται με τρεις κυρίως αντιμετωπίσεις:

Α) Με τη διαμόρφωσή του σε μεγάλη τρισδιάστατη αγκάλη υποδοχής όπως περιγράφηκε ήδη, προς τις οδούς Μουστακλή

και Μαυροκορδάτου και την εξασφάλιση μιας άμεσης και οργανικής σχέσης μεταξύ των υπαίθριων, ημιυπαίθριων και κλειστών κοινωνικών του χώρων.

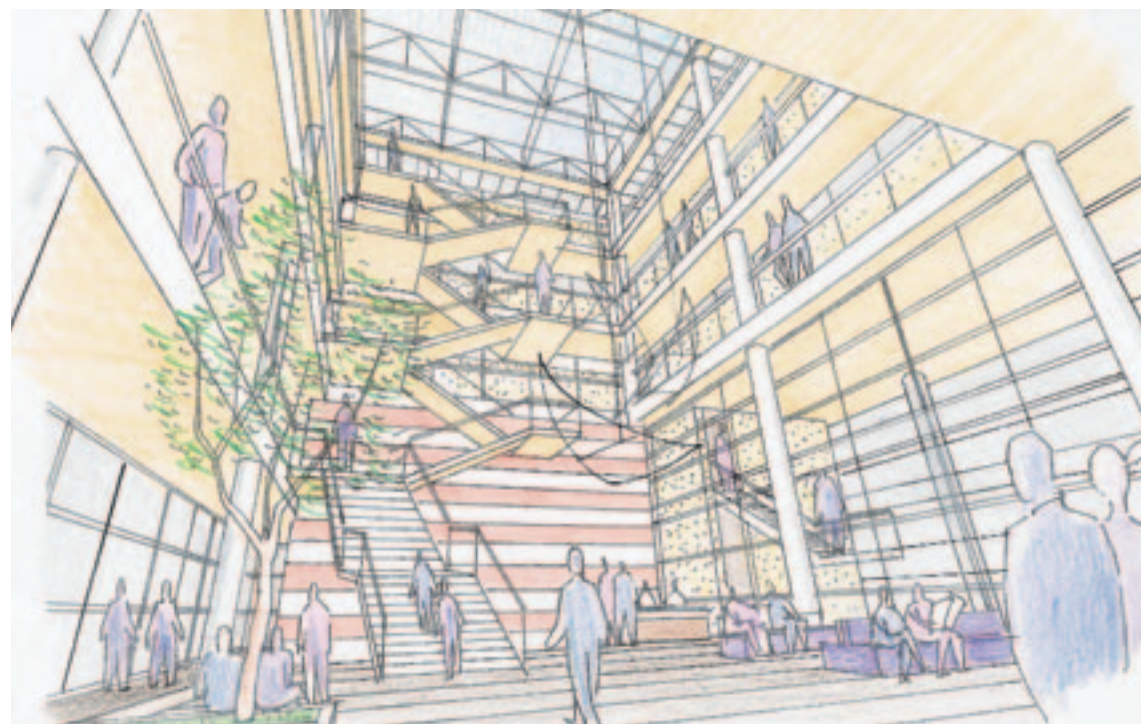
Β) Με την ένταξη στο εσωτερικό του, του μεγάλου Αιθρίου που συνιστά τον πυρήνα φυσικού φωτισμού, αερισμού, κυκλοφορίας αλλά και επικοινωνίας του κτηρίου. (σκέτσο 2)

Γ) Με την εν γένει εξασφάλιση της διαφάνειας του κτηρίου και στην εξωτερική του επιδερμίδα. Το γεγονός αυτό επιτρέπει την προβολή της εσωτερικής της δραστηριότητας χωρίς στεγανά, τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και κατά τη νύχτα οπότε θα μετατρέπεται σε παμφώτιστο τοπίο της πόλης.

3. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΤΗΡΙΟΥ ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Για την αναφορά στην ιστορική ταυτότητα της πόλης και ιδιαίτερα στη συμβολή της στον αγώνα για την Ελευθερία υιοθετήθηκαν τα εξής αρχιτεκτονικά μέσα :

Α) Η Ελευθερία ως ύψιστο αγαθό συμβολίζεται από το γυάλινο «αιωρούμενο» δώροφο πρίσμα της ανωδομής που στεγάζει και τις σημαντικότερες δημοτικές λειτουργίες.

Μελετητής:

Αλέξανδρος Δ. Τριποδάκης, αρχιτέκτων

Συνεργάτης:

Ερμιόνη Νάτση, αρχιτέκτων

Ειδικοί Σύμβουλοι:

Β. Μπουλουγούρης, πολιτικός μηχανικός

Ι. Τριποδάκης, ηλεκτρολόγος μηχανικός

Β) Το φως που κυριολεκτικά λούζει το κτήριο μέσω του Αιθρίου εμφανίζεται προερχόμενο από πάνω (Ελευθερία) προς τα κάτω (καθημερινή ζωή).

Γ) Οι αγώνες και οι θυσίες για την κατάκτηση του υπέρτατου αγαθού αλλά και η ανάγκη προστασίας του, συμβολίζονται με τη μορφή της συμπαγούς ραβδινής βόρειας πτέρυγας (σκληρή και κάπως επιθετική) όπου κυριαρχεί η κατακόρυφος (από τη γη προς τον ουρανό).

Δ) Η ίδια η πολιορκία του Μεσολογγίου, το τείχος του και κατ' επέκταση η έξοδος, συμβολίζονται με το μεγάλο «τείχος» της αίθουσας που αποτελεί ταυτόχρονα και το θεμέλιο και βάθρο της ανωδομής, δηλαδή της Ελευθερίας.

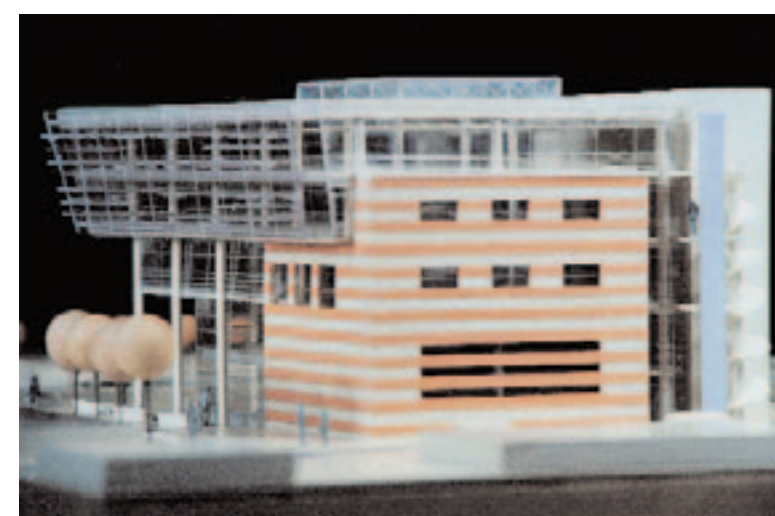
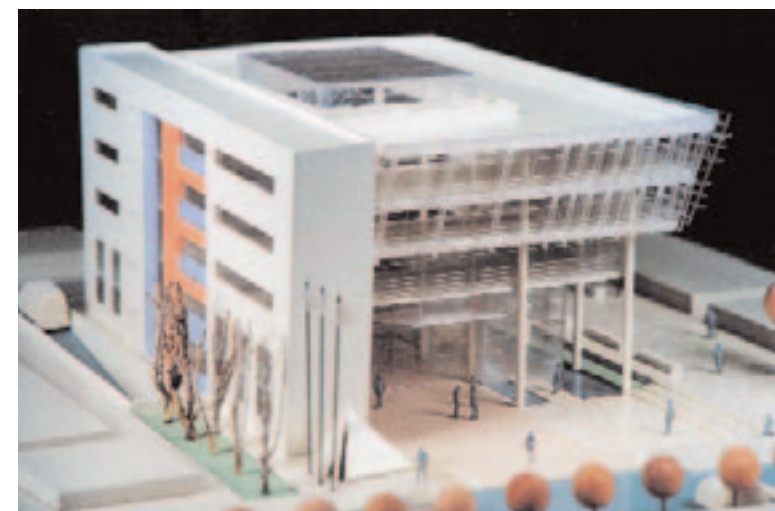
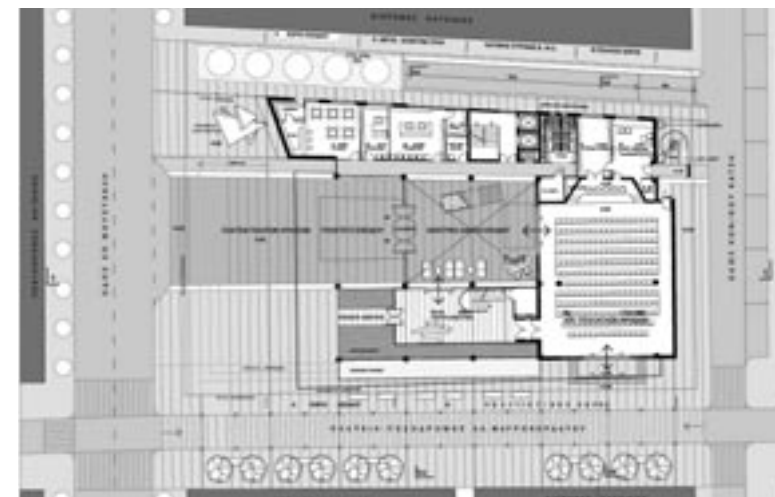
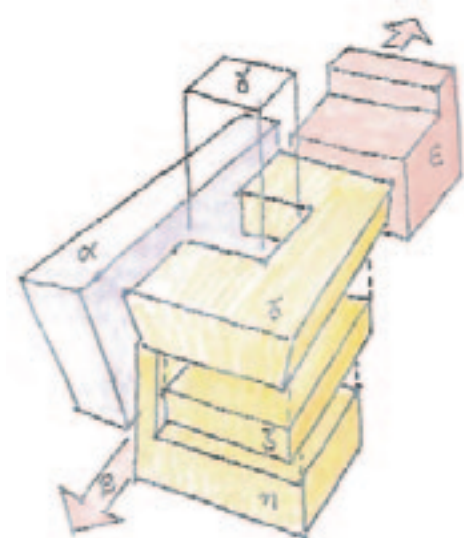
Ε) Τέλος η σχέση της Ελευθερίας με την καθημερινή ζωή της πόλης («κάθε ελεύθερος άνθρωπος είναι δημότης Μεσολογγίου»), αλλά και το γεγονός ότι αυτή κατακτήθηκε με τις ανυπέμβλητες θυσίες και την αποφασιστικότητα του απλού Μεσολογγίτικου λαού, εκφράζεται τόσο με την φιλικότητα του κτηρίου και την προσπελασιμότητά του, μέσα από τη διαμόρφωση των υπαίθριων (πλατεία-κερκίδες-πεζόδρομος) και ημιυπαίθριων χώρων του (υπόστεγο-στοά) όσο και με την ένταξη του μεγάλου Αιθρίου στο εσωτερικό του που λειτουργεί όπως διαπιστώθηκε πολυσήμαντα και πολυδιάστατα.

4. ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ: ΗΛΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΣ ΑΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΤΗΡΙΟΥ

Η βόρεια όψη προστασίας του κυρίως όγκου λειτουργεί και ως στοιχείο μόνωσής του.

Το αίθριο παρέχει τη δυνατότητα αμφίπλευρου διάχυτου φυσικού φωτισμού και διαμετρικού φυσικού αερισμού όλων των γραφειακών χώρων.

Η προέχουσα μεσημβρινή όψη της ανωδομής διαμορφώνεται ως διπλή όψη με οριζόντιες κινητές γυάλινες περσίδες. Αντίστοιχα διαμορφώνεται και η δυτική αλλά εδώ οι περσίδες τοποθετούνται κατακόρυφες ώστε να είναι αποτελεσματικές στον δυσμενή αυτόν προσανατολισμό.

Βασική ιδέα είναι η διαμόρφωση ενός «ανοικτού» προς τον περίγυρό του και την πόλη συγκροτήματος που οριοθετείται ανάμεσα σε δύο στενές και επιμήκεις ζώνες-όρια με κλιμακοστάσια στα άκρα τους. Οι ζώνες αυτές αποτελούν το βασικό ενοποιητικό στοιχείο της σύνθεσης και «αναφορά» στα μέτωπα του δομημένου ιστού της περιοχής. Η πρώτη ζώνη βρίσκεται κοντά στο βόρειο όριο του οικοπέδου και περιέχει όλες τις βασικές οριζόντιες και κατακόρυφες κυκλοφορίες του συγκροτήματος. Η δεύτερη ζώνη ταυτίζεται με το νότιο όριο του οικοπέδου, οι χώροι της είναι ημιυπαίθριοι, περιέχει κυρίως κατακόρυφες κυκλοφορίες πυροδιαφυγής από το κτήριο και τους χώρους στάθμευσης, οριζόντιες υπαίθριες κυκλοφορίες ενώ παράλληλα λειτουργεί σαν ζώνη πλιωπροστασίας στα μεσημβρινά τμήματα του κτηρίου.

Ανάμεσα στις δύο παραπάνω ζώνες-όρια εντάσσονται:

- έναν βασικό όγκο που συναρτάται με την βορινή ζώνη και στο ισόγειό του περιλαμβάνει όλους τους χώρους υποδοχής και εξυπηρέτησης του δημαρχείου ενώ στους ορόφους του είναι γραφειακοί χώροι,
- έναν κεντρικό υπαίθριο χώρο που αποτελεί τον υπαίθριο χώρο υποδοχής του δημαρχείου, χώρο υπαίθριων εκδηλώσεων, εκθέσεων και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, και
- έναν άλλον βασικό όγκο στην ανατολική περιοχή που εφάπτεται και στις δύο ζώνες και περιέχει στο ισόγειο την

αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, στον πρώτο όροφο γραφειακούς χώρους, στον δεύτερο όροφο το γραφείο δημάρχου και την αίθουσα δημοτικού συμβουλίου. Το δώμα του όγκου αυτού είναι βατό και διαθέσιμο για μικρές υπαίθριες εκδηλώσεις.

Κυρίαρχη επιδίωξη ήταν το συγκρότημα αυτό να αρθρώσει ένα κτηριακό χαρακτήρα που θα ανταποκρίνεται σε ένα σύγχρονο δημόσιο κτήριο αλλά και θα συμβάλει στην πολεοδομική και αρχιτεκτονική αναβάθμιση του περιγυρού του.

Μελετητές:

Σπύρος Ρογκάν, Κωνσταντίνος Πολυχρονίου, αρχιτέκτονες

Ειδικόί Σύμβουλοι:

Σ. Τσουκαντάς, Γ. Σκούρας, πολιτικοί μηχανικοί
Μ. Λύρας, ηλεκτρολόγος-μηχανολόγος μηχανικός

1. Δεδομένα - Ζητούμενα και αιτιολόγηση της αρχιτεκτονικής σύνθεσης

Η απόφαση της δημιουργίας του Δημαρχιακού Μεγάρου της Ιερής Πόλης Μεσολογγίου, περικλείει μέσα της μια ιδιοτυπία: ένα σφικτό κτηριολογικό πρόγραμμα με έντονο το χαρακτήρα του δημοσίου κτηρίου, το οποίο πρέπει να ενταχθεί σε ένα ελεύθερο χώρο μνημειακών διαστάσεων, μέσα σε μια πόλη που καλείται να επαναπροσδιορίσει τον χαρακτήρα της.

Ένα δημόσιο κτήριο φέρει αναλογικά, λόγω της άμεσης σχέσης με την εφαρμογή του νόμου και της οποιαδήποτε τύπου εφαρμογής εξουσίας, ένα μεγάλο μερίδιο συμβολικών μηνυμάτων. Τα στοιχεία μέσω των οποίων αυτά εκπέμπονται, συνήθως, είναι:

- Το μέγεθος που σε αντιδιαστολή με την ανθρώπινη κλίμακα επιβάλλεται και ορίζει αυτόματα τον βαρύνοντα κοινωνικό του ρόλο.
- Η ισχυρή αίσθηση κίνησης προς και από μιας Πύλης, ακριβώς όπως και η πύλη εισόδου στην πόλη.
- Η ύπαρξη ενός κεντρικού πυρήνα συνάθροισης του κοινού, με τονισμό την ελεύθερη πρόσβαση του κοινού.
- Η ιστορία του τόπου και κατ' επέκταση του κτηρίου μέσα στο χρόνο.
- Διαχωρισμός της ροής των συναλλαγών (υπάλληλοι, διοίκηση) από τους επισκέπτες-συναλλασσόμενους, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία του συγκροτήματος.

– Η υπενθύμιση ότι η ευρύτερη περιοχή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα φυσικά πάρκα της Ελλάδος.

2. Συνοπτική παρουσίαση της προτεινόμενης λύσης

Η κεντρική είσοδος του Δημαρχιακού Μεγάρου βρίσκεται ακριβώς στην αγκαλιά των δυο κτηριακών όγκων-λειτουργιών, του Κτηρίου Διευθύνσεων και των Χώρων Πολιτισμού. Σ' αυτήν την Καρδιά - Πύλη του κτηρίου βρίσκεται το Καφενείο, η Πλατεία Συνάθροισης, οι εισοδοί τόσο στους Χώρους Πολιτισμού όσο και στις λοιπές διευθύνσεις του Μεγάρου. Τα κτήρια του Δημαρχιακού Μεγάρου βρίσκονται πίσω από μια Πύλη, ανάμεσα σε μια «υδάτινη» κίνηση κοινού και εργαζομένων σε αυτό, ακριβώς όπως και η ονομασία της πόλης η οποία οφείλεται στη ιταλική λέξη Messo Laghi που σημαίνει «ανάμεσα στις λίμνες».

Στην εσωτερική πλατεία του κτηρίου μπορεί κανείς να κατευθυνθεί αριστερά στον Εκθεσιακό Χώρο, στην Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και στο μικρό υπαίθριο Ξύλινο Θεατράκι. Δεξιά της εσωτερικής πλατείας βρίσκεται η κεντρική είσοδος των Διευθύνσεων του Δημαρχιακού Μεγάρου. Αριστερά του εισερχομένου βρίσκονται οι πληροφορίες του κοινού και η Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών (Δ). Ακριβώς απέναντι της εισόδου βρίσκεται ο Κεντρικός Πυρήνας Κατακόρυφης Επικοινωνίας.

Στον Α' όροφο βρίσκονται η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών (ΣΤ). Στον Β' όροφο βρίσκονται η Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών (Ε) και τμήμα των χώρων της Διεύθυνσης του Δημαρχείου (Γ). Τέλος στον Γ' όροφο βρίσκεται το Γραφείο του Δημάρχου, οι Αντιδήμαρχοι και η Αίθουσα Δημοτικού Συμβουλίου με την Δημοτική Επιτροπή.

Μελετητές:

Ιφιγένεια Μάρη, Αλέξης Νικολάου, Βασιλική Νάκου, Γεωργία Τσέρμου, Μαρκέλλα Φιντικάκη, αρχιτέκτονες

Σύμβουλοι:

Ι. Αντωνικόπουλος, πολιτικός μηχανικός
Π. Μάρης, ηλεκτρολόγος-μηχανολόγος μηχανικός

Η ζωντανή σχέση του κτηρίου με το πολεοδομικό κέντρο αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να παίξει το ρόλο του «πρώτου κτηρίου της πόλης».

Ο προσανατολισμός, η εξάρτηση του με την κυκλοφοριακή δομή της πόλης και η ανάπτυξη του κτηριακού όγκου είναι οι τρεις βασικοί σχεδιαστικοί άξονες

Ο ισχυρός άξονας Πολεοδομικό Κέντρο-Χώρος Δημαρχείου, συνεχίζει τη πορεία του και μέσα στη μάζα του κτηρίου αποτελώντας τον δομικό του άξονα .

Η σπειροειδής ανάπτυξη λειτουργεί σαν αποδέκτης των μηνυμάτων του άλλου πόλου, αλλά και σαν αφετηρία εκπομπής των δικών του συμβολισμών.

Μέσα στον δημιουργούμενο αυτό ζωτικό χώρο το κτήριο δομημένο στη λογική της σπείρας, συσπειρώνεται και εκτινάσσεται, ακολουθώντας τους άξονες οργάνωσης του πολεοδομικού ιστού.

Η λύση αναδεικνύει και επιβάλλει μια γραμμική στενόμακρη πτέρυγα (κτήριο-γραμμή), που αναπτύσσεται κατά μήκος του μεγάλου άξονα του οικοπέδου με τη μέγιστη δυνατή υποχώρηση προς τη βόρεια πλευρά.

Ως ευκρινής γραμμή, το κτήριο αποτελεί όριο, αναφορά προς το υπόλοιπο πολεοδομικό κέντρο

Γίνεται κτήριο-σήμα, συμβολίζοντας λειτουργικά αλλά και νοητικά τον κοινωνικό, συμμετοχικό και ανθρωποκεντρικό του ρόλο.

Η διάβρωση της κτηριακής μάζας από την δυναμική της πόλης και του υπαίθριου χώρου της, τονίζεται με την εισβολή του δημόσιου χώρου στο επίπεδο του ισόγειου που διαπερνά ολόκληρο το κτήριο. Κάθε αφανές σημείο γίνεται προσπελάσιμο και φιλικό. Ο ελεύθερος αυτός χώρος μεγιστοποιείται διασπώντας την κτηριακή μάζα την σε τρεις επί μέρους κλειστά τμήματα.

Η πλατεία που προκύπτει στη ΝΔ γωνία του οικοπέδου και ο εσωτερικός δρόμος που το διασχίζει κατά μήκος της μεγάλης του διάστασης, χαρακτηρίζουν τον ελεύθερο χώρο που περιβάλλει το κτήριο.

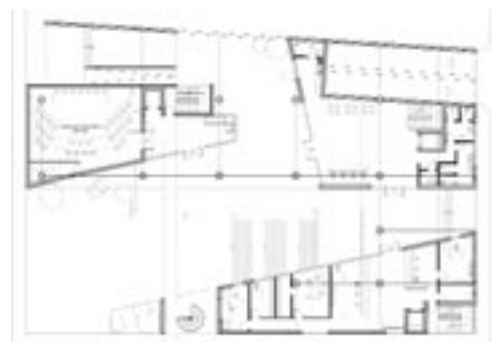

Μελετητές:

Βασίλης Τριανταφύλλου, αρχιτέκτων

Συνεργάτες:

Δημήτρης Κουλουρίδης, αρχιτέκτων
 Νίκος Παπαδόπουλος, πολιτικός μηχανικός
 Ιφιγένεια Τριανταφύλλου, σπουδάστρια αρχιτεκτονικής

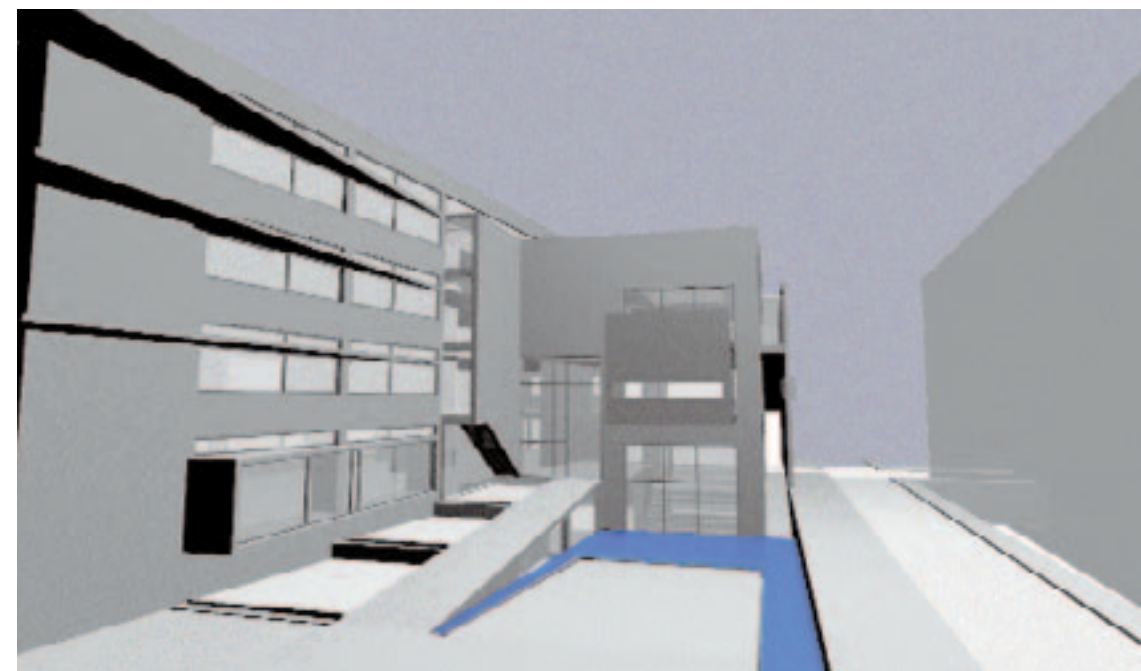
Ιερή Πόλη Μεσολογίου- ήρεμος τόπος, διαυγής, φωτεινός, επίπεδος, περιβαλλόμενος από αβαθές νερό. Πρόθεση της πρότασης είναι το δημόσιο κτήριο που θα στεγάσει τη Διοίκηση να εκφράσει τα ποιοτικά στοιχεία του τόπου. Να εστιάσει στον τόπο ενσωματώνοντας τα δομικά του χαρακτηριστικά ως «σαρξ εκ της σαρκός της πόλης» και ιερή διευθέτηση των πολιτιστικών εικόνων της αντί να επιβληθεί σε αυτήν ως μνημειακού χαρακτήρα κτήριο-τοπόσημο.

Στο γήπεδο που προτείνεται για τη δημιουργία του Δημαρχιακού Μεγάρου αρθρώνεται ο όγκος του κτηρίου σε σχήμα Γ αφήνοντας στη συμβολή των οδών Μουστακλή και Μαυροκορδάτου τη δημιουργία μιας πλατείας που «επισημαίνει» τον δημόσιο χαρακτήρα του νέου Δημαρχείου, αφήνοντας τη θέαση να προχωρήσει σε βάθος και πολλαπλασιάζοντας τις όψεις προβολής του Μεγάρου. Η πλατεία με την ελαφριά καταβύθιση προς μια ζώνη νερού, παραπέμπει στα χαρακτηριστικά του τόπου, μιας πόλης επίπεδης με μικρές υψομετρικές διαφορές που έχει σαν όριό της το νερό. Η κτηριακή μάζα αγκαλιάζει την πλατεία προσανατολίζοντας το συμβολικό δημόσιο τμήμα και τον άξονα της εισόδου προς την οδό Μαυροκορδάτου που συνδέει το γήπεδο με την «καρδιά» της

πόλης, την πλατεία Μ. Μπότσαρη. Αναγνωρίζεται έτσι η συμβολική σημασία της πλατείας Μ. Μπότσαρη ως πλατείας «Δημαρχείου» όπου άλλωστε θα εξακολουθεί να υφίσταται το «επίσημο», ιστορικής σημασίας γραφείο του Δημάρχου της πόλης.

Στον σχεδιασμό του Δημαρχιακού Μεγάρου δόθηκε έμφαση στη συμμετοχή των δημοτών στα τεκταινόμενα της πόλης. Η κίνηση είναι καθαρή και απρόσκοπτη, η αίθουσα του δημοτικού συμβουλίου φωτεινή και σε περίοπτη θέση ενώ προβλέπεται δίπλα στο φουαγιέ της αίθουσας πολλαπλών χρήσεων χώρος ελεύθερης πρόσβασης για συνελεύσεις πολιτών.

Πιο συγκεκριμένα, το Δημαρχείο προσεγγίζεται μέσω της μικρής πλατείας που περιβάλλεται από νερό. Από την αρχή της πλατείας ξεκινάει το κεκλιμένο επίπεδο-πορεία που καταλήγει στην είσοδο του Δημαρχείου. Η πορεία καταλήγει σε έναν πολύωρο χώρο, κατακόρυφο πυρήνα κίνησης και θέασης, με τις δημοτικές υπηρεσίες στα αριστερά του, την αιρετή διοίκηση στα δεξιά του και την κύρια όψη του στην πλατεία. Το φουαγιέ της αίθουσας πολλαπλών χρήσεων «ανοίγεται» προς το νερό και αντικρίζει έτσι το χαμηλότερο σημείο της πλατείας.

Μελετητές:

Κωνσταντίνα Καρβουντζή, Ματθαίος Παπαβασιλείου
 αρχιτέκτονες

Συνεργάτες:

Ελένη Κουμπλί, αρχιτέκτων
 Άρης Ζαΐμης, πολιτικός μηχανικός

THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM INTELLIGENT COAST

Το Intelligent Coast είναι ένα ερευνητικό κέντρο με έδρα τη Βαρκελώνη και ερευνητική στόχευση την ακτή και τον τουρισμό. Ο κύριος στόχος του είναι ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανάπτυξης νέων ποιοτικών συστημάτων για την ακτή, με τη βοήθεια επιστημόνων και

ανάμεσα σε προσκεκλημένους από διαφορετικά επαγγελματικά και κοινωνικά πεδία, άμεσα εμπλεκόμενους στην τουριστική αγορά και στην παράκτια ανάπτυξη. Ανάμεσα στους συμμετέχοντες είναι οι: Rem Koolhaas, Michael Houellebecq, Jeremy Rifkin, Manuel Delanda, George Ritzer, Salvador Rueda, Carlos Ferrater, José Miguel Iribas, Salvador Rueda. Περισσότερες

ειδικών, προερχόμενων από διαφορετικές γνωστικές περιοχές. Στα πλαίσια αυτών των δραστηριοτήτων του, διοργανώνει διεθνές συμπόσιο, με τον τίτλο: International Symposium Intelligent Coast [IC]. The european Megalopolis, που θα πραγματοποιηθεί στη Βαρκελώνη 19, 20 και 21 Ιουλίου 2007.

πληροφορίες στην ιστοσελίδα: www.intelligentcoast.es

Εκ μέρους του Intelligent Coast,
Manuel Gausa
Silvia Banchini
Luis Falcon
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης

ALVARO SIZA

Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, Κτήριο οδού Πειραιώς έως 17/5/2007

Η έκθεση παρουσιάζει το έργο ενός από τους σημαντικότερους σύγχρονους αρχιτέκτονες, του Πορτογάλου αρχιτέκτονα Alvaro Siza (1933-), αποτελώντας μέρος ενός συνόλου παρουσιάσεων, οι οποίες πραγματοποιούνται σχεδόν ταυτόχρονα στο Τόκιο, τη Βραζιλία και την Ελβετία. Στην έκθεση συγκεντρώνονται σχέδια, φωτογραφίες και προπλάσματα από δεκαέξι αντιπροσωπευτικά έργα του Siza, τα οποία έγιναν στο χρονικό διάστημα από το 1955 μέχρι σήμερα. Ανάμεσα τους, το μουσείο μοντέρνας τέχνης στο Πόρτο, η γκα-

λερί Serpentine στο Λονδίνο, η εκκλησία Santa Maria στην Πορτογαλία, το μουσείο μοντέρνας τέχνης Kiasma στο Ελσίνκι κ.ά.

Επιμέλεια έκθεσης: Carlos Castanheira (αρχιτέκτων και συνεργάτης του Alvaro Siza) και Αλέξανδρος Τομπάκης (αρχιτέκτων)
Διοργάνωση: Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής σε συνεργασία με την Πρεσβεία της Πορτογαλίας στην Αθήνα και το Μουσείο Μπενάκη

Το ισπανικό αρχιτεκτονικό περιοδικό BASA

Ο Ricardo Devesa, μέλος της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού BASA [επίσημη έκδοση του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων των Κανάριων Νησιών (Ισπανία)] και καλός συνάδελφος, είχε την ευγενική καλοσύνη να αποστείλει στο σύλλογό μας δύο τεύχη του αξιόλογου περιοδικού τους (τεύχη 28 και 29), για ενημέρωση της Συντακτικής Επιτροπής μας αλλά και των ενδιαφερόμενων συναδέλφων, που μπορούν να τα συμβουλευτούν στη βιβλιοθήκη του συλλόγου μας. Θα ήθελα να σταθώ περισσότερο στο τεύχος 28,

με τίτλο: «Canarias. Turismo y ficción», που διαπραγματεύεται το θέμα του τουρισμού και την επίδρασή του στο χώρο. Το αντικείμενο αυτό είναι ζωτικής σημασίας για τα Κανάρια Νησιά, μιας και λόγω του ιδιαίτερου κλίματός τους, συνυπάρχουν με το φαινόμενο του τουρισμού και τους 12 μήνες του χρόνου. Το παρόν σημείωμα επιχειρεί να παρουσιάσει το συγκεκριμένο τεύχος, θεωρώντας ότι το αντικεί-

μενο ενδιαφέρει ιδιαίτερα και την Ελλάδα.

Το περιεχόμενο οργανώνεται προσεκτικά σε ενότητες (ο τουρισμός ως ένα μαζικό φαινόμενο, μέχρι το αντικείμενο της αρχιτεκτονικής και τα πολιτιστικά θέματα που αναδύονται). Σημαντικό είναι ότι προσκαλούνται αξιόλογα ονόματα εκτός Ισπανίας, που έχουν ασχοληθεί με το θέμα, συμμετέχοντας με διεισδυτικά και μεστά κείμενα: Marc Augé, John Urry, Scott Lash, αλλά και επιστήμονες που δεν είναι αρχιτέκτονες, καταξιωμένοι στο χώρο τους (τουλάχιστον στην Ισπανία), όπως ο Jordi Bernado (φωτογράφος, συμμετέχει με foto tour, σελ. 88-103), Jose Miguel Iribas (κοινωνιολόγος), Beatriz Martín (ανθρωπολόγος), Mariano de Santa Ana (ιστορικός τέχνης, βλ. de Santa Ana, Mariano: Paisajes del placer, paisajes de la crisis, ed. Fundacion Cesar Manrique, Lanzarote, Islas Canarias, 2004).

Στα θετικά καταγράφεται το γεγονός ότι οι συντάκτες του δεν περιορίζονται μόνο στη διερεύνηση των θεμάτων τους με άρθρα, αλλά πραγματοποιούν γραφική απεικόνιση του φαινομένου επί των διαφόρων περιοχών, το λεγόμενο mapping (σελ. 22, 42, 62), ενσωματώνουν συγκριτική έρευνα της ανάπτυξης του φαινομένου από τον Victor Martin (γεωγράφος) [που αναλύει αεροφωτογραφίες από το 1970 μέχρι σήμερα (σελ. 44-49)] και αναδεικνύουν σχεδιαστικές έρευνες διαφόρων αρχιτεκτόνων για τη χωροθέτηση του τουριστικού ρεύματος (σελ. 58-61). Προφανώς και υπάρχει τυπολογική ανάλυση των ξενοδοχειακών μονάδων (66-87). Σημαντική είναι η χρήση της ολοσέλιδης φωτογραφίας (ακόμα και της μεθόδου κολάζ, για να δοθεί έμφαση στην αντίθεση), η προσοχή στη γραφιστική και η ύπαρξη μετάφρασης των κειμένων στα αγγλικά (σελ. 166-190), που επιτρέπει και στους μη ισπανόφωνους να προσεγγίσουν το περιοδικό, όχι μόνο επιφανειακά, αλλά και στην ουσία του...

Νεκτάριος Κεφαλογιάννης

Θάνος Βλαστός - Δημήτρης Μπλάκης, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ VS ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

Με αντικείμενο την προώθηση της στρατηγικής για ένα ολοκληρωμένο πολεοδομικό και συγκοινωνιακό σχεδιασμό, με στόχο τη βιώσιμη

ανάπτυξη και τη βιώσιμη κινητικότητα, κυκλοφόρησε πρόσφατα το βιβλίο του συγκοινωνιολόγο-πολεοδόμου και αναπληρωτή καθηγητή ΕΜΠ, κ. Θάνου Βλαστόυ, και του τοπογράφου μηχανικού - Δρ ΕΜΠ, κ. Δημήτρη Μπλάκη με τίτλο: «Πολεοδομία vs Μεταφορές – Από την απόκλιση στη σύγκλιση».

Το βιβλίο υποστηρίζει:

α) τη σημασία της προοδευτικής προσαρμογής της πόλης στη γεωγραφία των συγκοινωνιακών δικτύων, κυρίως των σταθερής τροχιάς (προαστιακού, μετρό και τραμ), με κατάλληλες πολιτικές ως προς τους συντελεστές δόμησης και τη χωροθέτηση των χρήσεων γης, και β) την ανάπτυξη πολεοδομικών δομών που ενθαρρύνουν το περπάτημα, το ποδήλατο και άλλους ήπιους τρόπους μετακίνησης.

Στον τόμο, οι δυο συγγραφείς από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, διερευνούν τη σχέση πολεοδομίας και μεταφορών. Είναι μια αυτόνοπη σχέση που δοκίμαστηκε ωστόσο σκληρά σε όλη την ιστορία του σχεδιασμού του 20ού αιώνα. Σήμερα η έκδοση αυτή βλέπει το φως γιατί οι αξίες αλλάζουν. Οι υποδομές κορέστηκαν, τα αυτοκίνητα δεν χωράνε. Οι αγοραίες λύσεις των αστικών διοδίων είναι επικίνδυνες για το κοινωνικό περιβάλλον και δύσκολο θα γίνουν αποδεκτές. Δεν απέμειναν παρά οι πολιτικές λύσεις. Η πόλη ή θα γίνει πόλη της δημόσιας συγκοινωνίας, του περπατήματος και του ποδηλά-

του ή θα ακυρωθεί. Για να απελευθερωθεί από το αυτοκίνητο πρέπει να προσαρμοστεί στη γεωγραφία των δικτύων δημόσιας συγκοινωνίας ασκώντας κατάλληλες πολιτικές συντελεστή δόμησης και χωροθέτησης των χρήσεων γης. Χρειάζονται ενιαίες πολεοδομικές και συγκοινωνιακές προσεγγίσεις. Αποτελούν τις δυο όψεις του ίδιου εργαλείου με στόχο τη βιώσιμη κινητικότητα.

Ο τόμος είναι βασισμένος στα αποτελέσματα των εργασιών του ευρωπαϊκού θεματικού δικτύου Planning and Urban Mobility in Europe (PLUME). Προτείνει πολιτικές και αναλύει παραδείγματα σχετικών εφαρμογών. Τα κείμενα είναι εμπλουτισμένα με σχέδια, σκαριφήματα, χάρτες, εικόνες, πίνακες και διαγράμματα και μεταξύ των άλλων περιλαμβάνει:

- Ιστορική αναδρομή και ερμηνείες της ιδεολογίας που επέτρεψε τη βεβήλωση της πόλης από το αυτοκίνητο.
- Επισκόπηση της θεωρίας και των σημαντικότερων αποτελεσμάτων της έρευνας ως προς τη σχέση πολεοδομίας και μεταφορών.
- Παραδείγματα συνδυασμένων πολιτικών πολεοδομίας και μεταφορών σε πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής.
- Αναφορές στη σχετική ελληνική εμπειρία.
- Κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

Dominique Gauzin-Müller, ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ, Εκδόσεις Κτίριο, 156 σελ., 223 φωτογραφίες και 139 σχέδια

Κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις ΚΤΙΡΙΟ ο νέος πολυτελής τόμος ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ, της γαλλίδας αρχιτέκτονας και δημοσιογράφου Dominique Gauzin-Müller, στον οποίο παρουσιάζονται 25 οικολογικές κατοικίες από όλον τον κόσμο. Το βιβλίο αποτελεί μετάφραση στα ελληνικά της γαλλικής έκδοσης με τίτλο «25 maisons écologiques» του οίκου Moniteur.

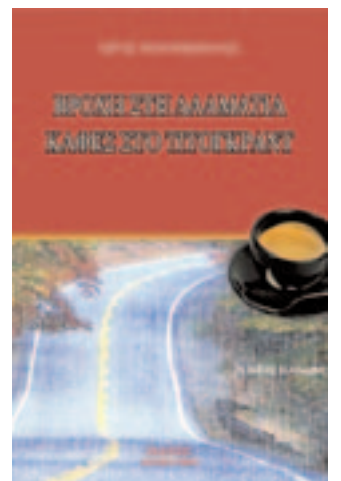
Το ΚΤΙΡΙΟ, επέλεξε την έκδοση αυτή, θεωρώντας αναγκαία την ενημέρωση των αρχιτεκτόνων αλλά και των εταιριών κατασκευών στη χώρα μας σχετικά με τις μεθόδους σχεδιασμού, κατασκευής και επιλογής υλικών οικολογικών κατοικιών, οι οποίες προσφέρουν στους χρήστες τους εξοικονόμηση ενέργειας, διαβίωση άνετη, υγιεινή και ευχάριστη και έχουν τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση στο περιβάλλον.

Σε αυτό το βιβλίο παρουσιάζονται αναλυτικά με σχέδια, μεθόδους κατασκευής και υλικά, 25 οικολογικές κατοικίες, ένα πανόραμα των σύγχρονων τάσεων από όλον τον κόσμο: Αμερική, Ασία, Αυστραλία και Ευρώπη. Κάθε μία από τις σελίδες του προσφέρει γνώσεις, ιδέες και επιλογές σε κάθε μελετητή που πιστεύει πως ο τεχνικός κόσμος έχει την ηθική υποχρέωση να συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη μας, που βασίζεται στην ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων και στην εξοικονόμηση ενέργειας με τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται σήμερα η ανθρώπινη ευημερία, χωρίς να υπονομεύεται η ευημερία των μελλοντικών γενεών. Οι κατοικίες που αναφέρονται στο βιβλίο είναι κατασκευασμένες από συμπυκνωμένο εδαφικό υλικό, ξύλο, γυαλί, μέταλλο, πέτρα, τούβλα, δερμάτια από άχυρα και σάκου με άμμο, ενώ συχνά η κατασκευή τους πραγματοποιείται με συνδυασμό περισσότερων εκ των προαναφερόμενων υλικών. Οι κατοικίες βρίσκονται στο φυσικό ή αστικό περιβάλλον, πολλές από αυτές συνδυάζουν το χώρο κατοικίας με το χώρο εργασίας, περιορίζοντας έτσι τις μετακινήσεις και τη συνεπαγόμενη μόλυνση. Η μεγιστοποίηση

της πυκνότητας κατοίκησης, θεμελιώδες ζήτημα για το μέλλον, επίσης προσεγγίζεται σε πλήθος παραδειγμάτων.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος, ΒΡΟΧΗ ΣΤΗ ΔΑΛΜΑΤΙΑ. ΚΑΦΕΣ ΣΤΟ ΤΠΟΓΚΡΑΝΤ, Εκδόσεις Αντίκτυπος, 80 σελ.

Ένα ταξίδι τριών φίλων φοιτητών στο τέλος της δεκαετίας του '70, που διασχίζουν με ένα ΙΧ την πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβία με προορισμό την Ελλάδα. Για Γιουγκοσλαβία που δεν υπάρχει πια, οικεία και ξένη.

Ένα ταξίδι στη διάρκεια του οποίου συμβαίνουν τα πιο απίθανα γεγονότα και ευτράπελα, που πραγματοποιείται μέσα από σχεδιασμούς και απρόοπτα, κέφι και χαβαλέ, ήλιο και βροχή, νευρώσεις και ξενύχτια, για να καταστεί εν τέλει πηγή έμπνευσης και ζωής. Με κινηματογραφική ταχύτητα, ο συγγραφέας μάς περιγράφει σκηνικά του χθες, ίδια και όμως διαφορετικά από τα σημερινά και μας μεταφέρει επιτυχώς στο κλίμα της εποχής, όπου συνυπάρχουν η πολιτικοποίηση και η ελευθερία, η δικαιοσύνη και ο έρωτας. Φυσικά, ο έρωτας για τη ζωή είναι ο τελικός νικητής αυτής της απολαυστικής περιπλάνησης, όπως και η αφητηρία για τις επόμενες.

Το βιβλίο πρωτοκυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Δελφίνι το 1997. Η παρούσα έκδοση είναι βελτιωμένη.